

D. NOORDAM

MIJN JONGENS

door

D. NOORDAM

in leven Directeur
van het Opvoedingsgesticht „Valkenheide”

Met een voorwoord van

Jhr Dr M. L. VAN HOLTHE TOT ECHTEN

ERVEN J. BIJLEVELD - UTRECHT
1947

WOORD VOORAF

Nu ik er mij toe zet met enkele inleidende woorden dit boek aan het Nederlandsche volk aan te bieden, word ik mij er opnieuw van bewust, dat destijds door den dood van Directeur Noordam één van de goede zonen van ons volk werd weggenomen.

Het is een daad van eenvoudige rechtvaardigheid om aan het Nederlandsche volk te doen zien uit welk hout Noordam gesneden was. Dit geschiedt in dit boekje op tweeërlei wijze. Door de uitgifte van nagelaten schetsen, die hij van uit zijn ervaring in het opvoedingswerk en zijn liefde voor zijn pupillen geschreven heeft en door het sobere relaas van de gebeurtenissen op Valkenheide gedurende de bezettingsjaren, waarin hij met groote moed en vasthoudendheid maar tevens met doorzicht en diplomatie op de bres heeft gestaan voor de instandhouding van het werk waarmede hij was samen gegroeid.

Dit relaas is voortgezet ook na zijn dood ten einde het historische overzicht geheel af te ronden.

En waar de feiten spreken, en waar hij zijn innerlijk bloot legt in zijn opvoedkundige schetsen, zien wij een man van formaat, van groote innerlijke bewogenheid en van een diepgaand geloof.

Hij had zijn leven en zijn werk gebouwd op dien eenen grondslag, die eenmaal gelegd is: namelijk Jezus Christus.

Valkenheide is, wat het geworden is, geworden door Noordam. Mogen de volgende bladzijden een kleine bijdrage zijn om hem daarvoor te eeren.

M. L. VAN HOLTHE TOT ECHTEN,
*Voorzitter van het Opvoedingsgesticht
voor Jongens, vanwege de Ned. Herv.
Kerk, „Valkenheide” te Maarsbergen.*

ZEIST, 15 Augustus 1946.

INHOUD:

Inleidend woord	5
O Vader	9
Als U alles eens wist	18
Van een briefkaart	22
„Voor thuis, mijnheer”	27
Bart en zijn Baas... ..	32
Durvers	36
„Laag, Mijnheer”	40
Daar zal vreugde zijn	42
Iemand of niemand?	46
Frans leert zwemmen	49
Neen het lukte niet	53
„Ik leer het nooit”	57
„Harde” slavernij	61
Zonnelicht en schaduw	64
Goed voor	66
Het examen	69
Er broeide weer wat	74
Uw liefhebbende... ..	80
Rien	86
Eén... uit velen!	92
Ze waren nette mensen	96
Zaaien en Planten	104
Karel	108
Moeder en Kind	112
Gouden appels	116
Valkenheide in oorlogstijd... ..	123

O Vader . . .

*O vader zorg beveesd
Dat 't kind u geren ziet;
Opdat gij niet en vreest:
Dat kind en vreest mij niet-
Gezelle.*

In zwarte omranding kwam het bericht:

„Door het Nederlandsche Roode Kruis ontvingen wij het droevig bericht, dat onze broer Maarten Hoogervorst in de maand Juli op zee is omgekomen”.

Bijna twee jaar was hij onder onze leiding geweest; bijna tweemaal twee jaren was hij van ons weg. En nu — zijn einde.

Op een stormachtigen herfstavond, zes jaar geleden, verzochten de Heer en Mevrouw Hoogervorst gehoor. Reeds daalde de duisternis en uit het wildjagende zwerk striemde plasregen neer. Er moest wel dringende noodzaak zijn, op het late uur van zulk een avond, uit de groote stad te trekken naar de eenzame heide.

Die noodzaak was er.

In den Heer Hoogervorst zat zoo aanstonds tegenover mij, een vader, die zijn leed klagen kwam over een onhandelbaren zoon.

„Mijnheer er is geen huis met hem te houden. Hij is altijd dwars geweest; maar toen ik twee jaar geleden met mijn

tegenwoordige vrouw trouwde, heeft hij alles gedaan om ons het leven onaangenaam te maken.

Mevrouw Hoogervorst zuchtte en beaamde: „Een schandelijke jongen, mijnheer”.

We hebben toen al gauw gelegenheid gezocht om hem en zijn broers onder te brengen in een gesticht. Een goed gesticht. En we waren gelukkig geslaagd. Ze konden in Heimendaal te Putschenstein worden opgenomen.

Mijn vrouw en ik kenden onze rust niet.

Maar dat duurde niet lang. Al spoedig kregen we van dien jongen leelijke brieven. Dreigbrieven.

Mevrouw Hoogervorst zuchtte zwaar en zeide: „Een schandelijke jongen, mijnheer.”

Hij heeft ons gedreigd met den Voogdijraad, hij heeft ons gedreigd met een aanklacht bij Justitie. Hij beschuldigt mij, dat ik zijn geld heb opgemaakt. Hij zet zijn broers tegen mij op, die ook al geen vriendelijken brief meer schrijven kunnen.

Alles heb ik voor die jongens over gehad en ze in de beste inrichting gedaan, die te vinden was; handenvol geld kosten ze mij, maar ondankbaar zijn ze alle drie. En daarvan is Maarten de schuld. Hij is dwars en hij dreigt en hij zet de anderen op.

Mevrouw Hoogervorst bracht haar zakdoekje aan de oogen en smartelijk klaagde zij: „een schandelijke jongen, mijnheer.”

Buiten rammelden de luiken, geschud door geweldigen wind.....

Binnen een vader in roerende klacht over onwilligen zoon.

Gedrukt en gedeukt, beurtelings boos en beurtelings droef zat hij voor mij en sloeg af en toe een paar schuwe oogen naar mij op, om dan weer naar den grond starend zijn zeurige klachten te vervolgen..... Er kwam medelijden groeien in ons.....

Vertel mij eens van vroeger? vraagden wij.

Vroeger? deed vader ontsteld. Vroeger mijnheer, wat zou ik van vroeger kunnen vertellen?

We woonden in Indië. Ik had een drukken werkkring. Zeven dagen in de week was het werken. Daar valt niet veel over te vertellen.

Hoe oud was uw jongen toen zijn moeder stierf? wilden we weten.

Een paar jaar, mijnheer. De jongste was juist geboren.

Dus heeft hij zijn moeder niet gekend, stelden wij vast.

Neen, dat heeft hij niet. Maar — vervolgde vader iets levendiger — maar ik heb voor veel geld een goede huishoudster genomen, zoodat alles goed liep. Daarover heb ik nooit klachten gehoord. Zij wist de zaak van het gezin behoorlijk recht te houden.

Er was iets in vaders toon gekomen, dat mij prikkelde tot de vraag: „hebben Uw jongens wel eens paardje gereden op uw rug, mijnheer Hoogervorst?”

Verschrikt zag hij mij aan. Op mijn rug? Neen, mijnheer. Daar zou ik geen tijd voor gehad hebben. Maar zij hebben wel paard leeren rijden, vervolgde hij met nadruk, alsof hij zich verdedigen moest tegen een beschuldiging, die niemand had geuit.

Gij hebt u dus met uw jongens niet veel kunnen bemoeien? vraagden wij nog.

Weer kwam er dat verschrikte in zijn schuwe oogen. Haastig antwoordde hij: met mijn jongens? Neen mijnheer. Dát liet mijn bedrijf niet toe. Ik zeide u al: het was hard werken. Een vrij oogenblik heb ik in Indië niet gekend.

Verder vragen naar vroeger zou martelend worden. Was ook onnoodig. We wisten het wel. Deze jongens, zonder moeder, waren groot geworden in vaders huis, maar zonder vader.

Het medelijden in ons werd sterker.

We wilden maar zuiver zakelijk worden en vraagden: Wat zoudt u nu van mij willen, mijnheer Hoogervorst?

Wij wilden u vragen om dezen jongen in uw gesticht op te nemen, mijnheer.

En u hebt hem reeds in Heimendaal!

Ja, maar daar moet hij weg. Hij is door zijn optreden een gevaar voor de rust van zijn broers en de Directeur wil hem nu niet langer houden.

Maar woudt gij hem dan van zijn broers scheiden?

Ja, dat moet juist, want anders moeten straks ook zijn broers van Heimendaal weg.

Hebt gij wel eens een proef genomen om uw kind te plaatsen in een goed gezin, mijnheer Hoogervorst.

De verschrikte oogen werden van ontzetting groot: een gezin mijnheer? een gezin? een streng gesticht is mij aangeraden.

En meent u, dat Valkenheide zulk een streng gesticht is?

Ja mijnheer, dat is mij verzekerd. Uw gesticht is mij aangeraden als een gesticht, waar de jongens moeten werken, of zij willen of niet. En dat is het wat hij noodig heeft, mijnheer. Hij moet werken, hard werken, van den morgen tot den avond. Dan zal hij met zijn stokerij en briefschrijverij wel ophouden.

Mevrouw Hoogervorst knikte instemmend.

Ons medelijden vermeerderde.....

Daar zat Maarten Hoogervorst tegenover mij.

Een nette jongen. Lichamelijk flink uit de kluiten gewassen. Kort, maar beleefd had hij mijn groet beantwoord en rustig zette hij zich op den stoel hem geboden, wachtend op wat volgen zou. Vrij en open zag hij mij aan, maar zijn houding had toch niets tartends, niets dreigends, niets onvriendelijks.

Wel zeker herinner ik mij, dat mijn zwijgen tegenover dezen jongen enkele seconden langer heeft geduurd dan gewoonlijk tegenover een nieuwe jongen het geval is. Mijn oogen trachtten feller dan anders door te dringen tot het innerlijk van dezen knaap, dien ik te leiden kreeg.

Rustig bleef hij mij aanzien. Even kwam het gevoel in mij op, dat ik met dezelfde maat gemeten werd, waarmee ik metende was: ook hij poogde te peilen, wie er tegenover hem was gezeten.

Mijn eerste indruk werd vastgelegd: Een jongen rijper, meer bezonken, mannelijker, dan de doorsnee zestienjarige.

Wat hij van mij wel gedacht mag hebben?

Met grooten ernst poogden wij te peilen. Want veel zou er voor dit jonge leven afhangen, of het zou kunnen vertrouwen geven ja dan neen. Maar rustig bleef hij mij vragend aanzien en geen beweging van hoofd of handen verried, wat er in hem omging. Geen jongen, maar een man zat tegenover mij!

We begonnen het gewone gesprek ter kennismaking.

Je komt van Putschenstein, Maarten?

Ja mijnheer.

Heb je daar lang gewoond?

Twee jaar, mijnheer.

Maar je bent in Indië geboren heb ik gezien?

Ja, mijnheer.

Een mooi land Indië, Maarten.

Ja, mijnheer — en even schoot hij door — wel heel anders dan Holland.

Zou je Holland voor Indië willen omruilen, Maarten?

Hij antwoordde niet terstond. Toen kwam er héél gewoon: ach, dat weet ik niet, ik geloof wel, dat ik later naar Indië zal gaan. Daar is meer toekomst dan in Holland.

Een nuchtere geest, een mensch van koele berekening was tot mij gekomen.

Vertel eens iets uit je leven van vroeger in Indië, Maarten.
Daar valt niet veel van te vertellen, mijnheer.
Nou, dat zal toch nog wel meevallen, meende ik. Je bent toch tien jaar in Indië geweest, mijn jongen?

Ja, maar daar weet ik toch weinig van te zeggen.

Maar je hebt er toch school gegaan?

Ja, dat wel. Maar dat was net als overal.

En vóór je naar school ging, Maarten?

Hij schudde het hoofd: Dat had weinig te beteekenen. We waren met zijn vieren, mijn twee broertjes en ik en de juffrouw.

Hij noemde moeder noch vader.

De juffrouw, Maarten?

Ja, onze huishoudster, mijnheer.

Twee broers heb je?

Ja, mijnheer.

En jij bent de oudste zeker?

Neen mijnheer, Jaap is een jaar ouder dan ik en Rien is twee jaar jonger.

Dat kan een gezellig groepje zijn geweest, Maarten.

Het was echter geen natuur om gemakkelijk te happen, welk aas men hem ook voor hield en op mijn onderstelling kwam slechts een nietszeggend: ja, dat ging wel. We kunnen het goed met mekaar vinden.

We beproefden nog hem los te krijgen over kameraadjes in Indië, doch hij had ze niet gehad; over spelletjes, gezelligheidjes, feestjes in zijn kinderjaren: hij kende er geen.

De reis van Indië naar Holland.

Zijn hart ging open, zijn oogen begonnen te glanzen. Hij had het prettig gehad aan boord. En hij vond het schitterend op zee. Met een levendigheid, die ik bij hem nooit verwacht had, ook zelden meer bij hem terugvond, vertelde hij van het leven aan boord met de zeelieden. Doch bij het landen in Holland hielden ook zijn herinneringen op.

En hoe is het je in Holland gegaan?

Hij versomberde even en een trek van verbetenheid legde zich om zijn mond: „niet te best”, beleet hij.

Hoe kwam dat, Maarten?

Weer was er wat wachters, voor het antwoord kwam. Hij zoowel als ik, spitsten ons op dat antwoord. Want — nu waren we toe aan de botsing in dit leven. Toch — het viel niet mee:

„Ach, de juffrouw ging weg,” zei hij wat mat.

Was dat nog dezelfde huishoudster uit Indië, informeerden wij.

Hij antwoordde bevestigend.

En waarom ging zij jullie in Holland dan verlaten?

Wel enkele seconden liet hij mij wachten. Toen kwam er norsch: Vader ging trouwen.

Hij had het woord „vader” genoemd en nu borrelde de bron van zijn onvrede langzaam het troebelvocht uit in een vrij lang verhaal van bitteren strijd tusschen een ontijdig intredende stiefmoeder en een onwillig gaande huishoudster; tusschen een slappen machtelozen vader en drie kinderen als slachtschapen.

En het einde het gesticht.

Waar zoo de liefde viel.....

Heeft men in Heimendaal de verhoudingen niet juist gezien?

Heeft men het tekort aan zonneschijn in dit jongensleven niet ontdekt?

Heeft men den weg naar dit hart niet kunnen vinden?

Hoevele niet-begrepen gebroken levens liggen in den dag des Gerichts als een aanklacht óns te wachten?

Een innerlijk verbitterde jongen. Een hart hongerend naar liefde. Die taak was toch niet hopeloos!

Toch slaagden we maar zeer ten deele.

We wonnen vertrouwen en we kregen wat mildere stem-

ming in dit donkere hart. Maarten werkte met ijver. En bittere brieven schreef hij niet meer. Doch — mild was het oordeel over vader nog niet.

We spraken van den Vader, die geen kind ooit verstoot. Maarten had er moeite mee. Tusschen dien Vader vol van liefde en zijn naar liefde hunkerend hart stond altijd weer een vader, die hem en zijn broers had verwezen naar 't gesticht.

We poogden te vechten naar twee fronten en noodigden vader tot een bespreking. Lang liet het antwoord zich wachten. Toen het kwam bevatte het veel uitvluchten en een zeer vage toezegging.

We hielden aan.....

Laat op een avond verscheen de Heer Hoogervorst onverwacht aan mijn deur. De tijd tot een samenspreking met Maarten was wel wat ongelegen. Evenwel nu of nooit!

Vader zorgde dat het „nooit" werd. Hij moest onmiddellijk weer gaan. Zijn trein... maar hij zou, ziet u, zeker weer komen. Op een beteren tijd..... Zéér binnenkort..... We hebben hem niet weer gezien.

En Maarten is na een paar jaren van ons gegaan het volle leven in. De gedachte zich voor het leed van zijn leven schadeloos te stellen door zijn vader rekenschap te vragen, was in hem nog niet gestorven. Straks zou hij.....

Daar ligt in sombere omlijsting het bericht: Maarten Hoogervorst op zee.....

Het element, waarnaar zijn hart uitging, heeft hem ver-
raden.

De kennisgeving van zijn heengaan is slechts door zijn beide broers onderteekend.

Vaders naam wordt gemist.....

Gelijk zich een vader ontfermt over de kinderen, ontfermt Zich de Heere.....

Arme wereld, waar de zonde zelfs het heiligste schendt.

Uit veler lev'n klimt de klacht: Mijn vader en mijn moeder hebben mij verlaten.

Doch door de ontferming Gods mogen velen vervolgen: maar de Heere zal mij aannemen.

Gij Vader, zorgt bevreesd,

Dat 't kind U geren ziet!

Als U alles eens wist

Zondag..... Buiten blankt een eindeloos veld van sneeuw; boven grauwet een ongebroken wolkenwa van zuivere ijskristallen.

Binnen smaakt het treksel van een bruin surrogaat — het lijkt wel koffie — overheerlijk, na terugkeer uit „matig verwarmde” kerk.

De bel kondigt bezoek aan.

Zondag — ongelegen tijd.

Mejuffrouw Hoogerberg wordt aangediend.

We weten het al: „Mijnheer, ik wou zoo graag mijn zoon bezoeken”.

Dat is een verzoek voor inwilliging niet vatbaar. Twee redenen voor één: Zonder voorafgaande aanvraag en verkregen toestemming mag geen bezoek worden gebracht — en: op Zondag wordt nooit bezoek toegestaan!

Onwillig staan wij op om onze weigering te gaan aanzeggen en een beetje grimmig repeteeren we nog eens in ons zelf: géén kaart — en — op Zondag.

In de gang staat een triest vrouwtje.

We hadden niet anders verwacht. Het meest gebruikte middel om een hart te vermurwen immers is een deerniswekkende houding. Maar — een gewaarschuwd man geldt voor twee:„géén kaart” en „op Zondag”.....

„Mijnheer, zou ik even mijn zoon mogen bezoeken”, bibbert het vrouwtje mij tegen.

„Neen moeder, dat weet u wel: geen bezoek kan worden

toegestaan, indien er geen toegangskaart is gezonden en bovendien op Zondag wordt nooit bezoek toegestaan”.

„Ja, mijnheer, maar in de week kan ik heusch niet”.

„Ach moeder, dat zeggen ze allemaal, maar ik kan u verzekeren, dat iedereen toch best een gelegenheid blijkt te kunnen vinden”.

„Maar mijnheer, ik ben er zoo ver voor gekomen”.

„Dat is niet verstandig van u moeder, want u wist, dat u niet zoudt mogen binnenkomen”.

„Maar mijnheer, zou ik u niet éven mijn jongen mogen zien?”

„Moeder, u kunt toch begrijpen”.....

Huilend valt vrouwtje mijn woord van weigering reeds aan voor het nog geheel is gezegd en zij snikt: „ach, mijnheer, als u alles eens wist”.....

Als u alles eens wist.....

„Gelukkig niet”, zou ik willen antwoorden, maar daar ginder in het veld hollen vier van mijn jongens, met stokken in de handen, door de voeten hooge sneeuw. Blijkbaar achtervolgen zij een konijn, dat verhongerend zich gewaagd heeft tot dicht bij het Jongenshuis en nu zijn gewaagden tocht tot levensbehoud zal moeten boeten met zijn leven, dat gered moest worden.

Mijn weerzin wordt gewekt: vier rennende jongens, achter één verhongerend konijntje.....

„Als u alles eens wist”..... snikt daar iemand tegen mij.

Het gezin Hoogerberg.

Een vader grof en ruw. Een drinker, die het welzijn der zijnen den kroeghouder prijs geeft en thuis vloeken brengt in plaats van geld, slagen voor voedsel.

Kinderen, die onder het grooter worden waren vergrofd en verkild, omdat ze nooit hadden ervaren, de verwarmende streeling, die liefde geeft. Groote zonen, ruw en koud.

gaande hun eigen gang; groote dochters licht en pronkend, minnend het leven buitenshuis.....

Moeder, klein nietig vrouwtje, dragend, duldend, plooiend, schikkend, dan..... in wilde wanhoop zich werend tegen de dreiging van een verzinkend gezin, snauwend, huilend!..... dan opnieuw duldend, dragend..... zielig tobbertje in een ondergaande wereld..... nu sinds enkele dagen in armoede een samenleving ontvlucht, die geen samenleving is en thans — zwerfend, zoekend..... zich wendend tot haar jongste in het gesticht... ..En zonder káart en op Zondag...

De dapperen keeren als winnaars weer. Eén heft triomfantelijk, hoog in de grijze lucht, een voddig vachtje — het verhongerd konijntje, door stokslag geveld... ..

Neen, mijn jongens.....

Als u alles eens wist, mijnheer.....

Is dit zielige tobbertje, hier in de kamer, niet dat verhongerd konijntje, om zijns levenswil zich waggend tot vlak bij de menschen, zoekend heul en hulp voor bezwijkend hart..... „zonder kaart” en — op Zondag.....

Walgelijk kerels, zoo groot en zoo grof achter een stervend diertje aan.....

„Moeder, ik weet reeds zooveel, maar uw jongen wordt er niet gelukkiger door, wanneer u hem al de narigheid van thuis zal vertellen”, komt er weifelend als afwijzing.

„Daar zal ik hem niets van zeggen, mijnheer. Neen,” verzekert zij fel, „dat zal ik hem wel besparen, mijnheer, daar heeft mijn jongen niets aan. Als ik hem nu maar eens even mocht zien”.....

Driehonderd jongens, Directeur..... En allen hun eigen leed! Drieduizend verwanten. En ieder zijn eigen belangen! Voorzichtig toch!!

Honderden konijnen in de bosschen om Valkenheide. Alle vraatzuchtig en schadelijk wild..... Waarom treft u die

doodslag van dien eenling, dan, door honger verteerd?.....

Moeder, ik zal u toestaan..... maar.....

Neen, Directeur..... laat dit verhongerd hart nu eens eten tot verzadigings toe. Geen voorwaarden, geen beperking! Geef het voorwerp van zijn liefde, geeft het nu, gul en gauw!.....

Moeder, ga maar even hiernaast: Ik zal uw jongen laten komen.....

„Dank”.....

„Ga nu maar moeder”.....

Schadelijke gevolgen, Directeur, schadelijke gevolgen op iedere verzaking van orde en regel.....

Doch „de barmhartigheid roemt tegen het oordeel,” fluistert een vertrouwende stem bemoedigend mij toe.

Van een briefkaart

Boerhaave, we hebben U overtroffen!

Uwe bekendheid waardoor de brief, geadresseerd aan „Boerhaave, Europa”, zijn bestemming bereikte, verbleekt bij de onze! Ons toch bereikte een briefkaart met als eenig adres: Mijnheer van het Opvoedingsgesticht”.

Even heeft Tante Pos geaarzeld en met potlood het woordje: „Waar?” op de adreszijde neergeschreven. Een harer dienaren echter, meer wereld-wijs dan die vrager — wie weet is het geen oud-verpleegde geweest! — heeft met rooden inkt daarachter neergepend: „Zie Maarsbergen.”

Waar wil men nu ook anders een Opvoedingsgesticht of beter „het” Opvoedingsgesticht vinden dan te Maarsbergen, waar het roemruchte Valkenheide is gelegen?

Dank, beste Tante Pos, dank voor zóó fijne waardeering.

Dank, ook daarvoor, dat dit epistel met zoo beteekenenden inhoud niet voor ons is verloren gegaan. Dan toch zouden wij veel hebben gemist.

De inhoud?

„Mijnheer,

Ik heb een tweeling van elf jaar gaat tegenwoordig niet meer naar school en is bovendien verschrikkelijk brutaal wat moet ik daar mee beginnen als er plaats voor ze zijn neem ze dan maar direct want aan zulke tweeling hebben we thuis toch niets aan”.

Oordeel zelf, lezer, wat er verloren zou zijn geweest, indien onze Posterijen minder accuraat deze kaart als „Onbestelbaar” hadden moeten terugzenden.

Terugzenden?

Aan wie?

De gelukkige bezitter van deze tweeling heeft verzuimd het verzoek om afhaling van het waardeloos bezit te onderteekenen, zoodat ik op mijn beurt thans de scherpzinnigheid van onze briefbezorgers moet bezitten om mijn antwoord aan het juiste adres bezorgd te krijgen.

Of..... Zoude ik uit dank voor de onderscheiding mij door Tante Pos in deze bestelling bewezen, háár eeren, door eenvoudig mijn schrijven te adresseeren aan: „De Moeder van de Tweeling”?

Doch dan heb ik reeds meer beweerd dan ik bewijzen kan, want — is het zéker, dat „Moeder” en niet „Vader” van de lastige tweeling deze roep om hulp heeft geuit?

Ik zoude het durven wagen. Dit schrijven is van „een Moeder” en niet van „een Vader”.

Neen, vaders, sla u zelf nu niet op de borst in hoogmoedigen trots verzekerend: „zoo stom, zoo zonder behoorlijk adres en zoo zonder eenige onderteekening, zóó dom doet geen enkele man”, want zulk een oordeel zou ik niet gaarne onderschrijven. Wat sommige vaders, als ze aan het schrijven slaan, schrijven kunnen, is met geen pen te beschrijven... Nee, nee, — wij mannen zijn minder braaf en minder flink dan we wel gaarne willen doen gelooven.

Toch is dit schrijven van een Moeder.

Waarom ik dit wil volhouden?

Omdat — neen vaders, het eert ons niet! — omdat, als er moeilijkheden zijn in het gezin, als er „narigheid” is, „met de jongens” dan — trekt vader zich terug op den achtergrond — hij heeft gewaarschuwd, hij heeft eens een pak slaag gegeven en toen dat niets heeft geholpen, toen heeft

hij zich verongelijkt terug getrokken en de dagelijksche tobberijen, met ongezeggelijke kinderen — die zijn voor Moeder. Vader zal geen maatregelen treffen, vader zal geen oplossing zoeken, vader zal hoogstens zoo af en toe eens een grauw geven over „dat gespuis”, eens een grom aan moeder over, „die beroerde rommel hier”, maar overigens..... neen, vader doet niet mee.

Dus: Een Moeder schreef mij deze..... Ja, wát is dit schrijven eigenlijk?

Een hartekreet van een wanhopige moeder?

Zóó erg is het niet!

Zeker, menig moeder is onder de ongezeggelijkheid van haar kinderen de wanhoop nabij gekomen, maar..... als zúlk ééne haar leed klaagt, is haar toon een andere, dan die van dit schrijven, waaruit gij niet het schreien hoort van een gewond hart.

Een verzoek om hulp van een moeder, die ten einde raad is?

De vraag: „wat moet ik daar mee beginnen?” doet iets dergelijks vermoeden.

Maar een moeder, die hulpzoekend rondtast, gooit haar hulploosheid niet op een slordig briefkaartje, dat zij aan den wind ter bezorging toevertrouwt. Dát doet zij niet, juist omdat zij moeder is.

Maar — wat is dit schrijven dan wel?

Er was eens.....

Er was eens een moeder van twee jongens. Op denzelfden dag waren zij geboren, met dezelfde spijs werden zij gevoed, in dezelfde wieg werden zij wakker, op denzelfden dag gingen zij naar school.....

Moeder was trots op haar tweetal, dat als twee droppelen waters elkaar geleek. De belangstelling van vrienden en verwanten voor „een tweeling” en „allebei jongens” was

grooter dan normaal. Moeders hart klopte vreugdig bij zoveel bewondering, geveinsd of gemeend en straks..... pronkt zij een beetje met haar „schattige twee”.

Als moeders zondigen zijn de vruchten bitter, het berouw te laat, de boete zwaar.....

De moeder van onze tweeling is aan het eerste straks toe. In ongezeggelijkheid, in brutaligheid, in verzuim van de school en slenteren langs straat teekent de rijpende vrucht van verwenning en ijdele pronkerigheid zich af en — Moeder ziet met schrik verdervende machten zich openbaren, die haar te sterk zijn en waaraan haar jongens zich gaarne gewonnen geven.

Hoe zou zij, die zelf het verkeerde pad bewandelde, de dwalenden keeren?

Haar woorden waren leeg en werden in den wind gesproken.

Daden vraagden een kracht, die zij niet bezat.

Op het breede veld, dat ligt tusschen „woord” en „daad” groeit naast de geneeskrachtige kruiden van waarschuwing en vermaan de distel der bedreiging, welke voor zwakke krachten door haar grootte en scherpte verwachtingen wekt. Met wat ruwe hand moet zij worden geplukt en dan plomp het kind voor de voeten gegooit. „Wij zullen nou toch eens zien of je dan niet.....”

Zúlk een distel en ééne met scherpe stekels is „het gesticht”! — in dit schrijven. „Als je zóó doorgaat kom je nog in het gesticht terecht,” heeft machteloos en ongemeend moeders mond gesproken. En de jongens waren even héél stil. Toen het voor de tweede maal werd gezegd, lachten de bengels en toen moeder er nógmaals mee dreigde hebben ze brutaal geantwoord: „dat durf je toch niet.”

Niet durven?

Moeder meende het heusch. Wat dachten ze wel. Ze zouden het zien!

Toën — met haar jongens aan de tafel, schreef moeder over het wangedrag van haar blagen en over haar wensch ze te zien opgenomen in het gesticht..... het adres kwam er op: Mijnheer van het Opvoedingsgesticht. Zoo aanstonds zou Moeder hem zelf op de post doen. Nu werd hij op een stil plekje neergelegd tot straks.

Moeder is over het resultaat van haar schrijven heel tevreden geweest. Haar bengels waren wel even héél mak. Het waren toch nog echte kinderen! Die kaart nog maar wat laten liggen als een vreeselijke bedreiging. Dát kon geen kwaad. Als ze goed bang waren, kon hij worden verscheurd.

Welk duiveltje dreef met haar paedagogischen maatregel zijn euvelen spot?

Welke booze geest voer in haar tweeling, toen zij,, de daar nog steeds in dreiging liggende kaart stil wegnamen, meedroegen naar buiten en wierpen in de bus?.....

Een moeder in angst over een vermiste kaart.

Een tweeling in verwachting van bericht uit het gesticht.

En straks.....

Wellicht wordt straks in de rechtszaal een machteloze moeder, gebogen onder ouderleed, ontheven, van haar taak twee stroppen van jongens „een schande voor de buurt” te leiden en te vormen.

En dan komen twee kereltjes van dertien of veertien in het gesticht, waarmee ze zóó lang reeds waren bedreigd, dat ze er over leerden lachen en spottend er zelf om hebben gevraagd.....

Arme moeder.

Arme jongens.

Onzalige kaart met je droevig verhaal tusschen de regels verborgen.....

Gezegend gesticht.

Als boeman gebruikt; tot redden geroepen.

„Voor thuis, mijnheer”

In donker tastte ik rond.

Daar stond een achttienjarige, die zooeven was binnengeslopen in Zaal II en uit een der jongenskastjes had weggenomen een stuk zeep. Bijna een jaar was hij bij ons en nimmer was er aanleiding geweest zijn eerlijkheid te verdenken. En nu — diefstal met insluiping.

Bijna een jaar op Valkenheide. Reeds wenkte van niet zeer verre meer de belooning van een week verlof naar huis, hoogtijde voor den jongen in zijn gestichtsleven. En nu — onder werktijd stiekum zich verwijderd en tersluiks binnengedrongen in een groepverblijf en zich vergrepen aan den eigendom van een kameraad.....

Waarom, Klaas?

Geen antwoord kwam. Hoe wij ook poogden de reden van deze ernstige misdraging te ontdekken. Klaas bleef zwijgzaam alles bedekken en verklaring vonden wij niet.

Straf kon niet uitblijven. Dieverij — de zonde onzer jongens — wordt fel bestreden en streng gestraft.

Zwijgend hoorde Klaas zijn vonnis aan; zwijgend volgde hij zijn ambtenaar, die opdracht had hem in de cel te plaatsen.....

De dagen van boete waren voorbij en — ze waren heilzaam geweest; er stond een andere Klaas tegenover mij. Geen hoog geheven hoofd in onwil en afweer trots gericht; geen felle toorn in vlamme oogen: geen verbeterheid in

saamgeknepen lippen: een andere Klaas — klein en gebroken.

Dat maakte een vruchtbaar praten gemakkelijk; dat waarborgde zegen op vertrouwelijk gesprek.

„Waarom, Klaas?” werd weer de vraag gesteld.

Er was geen zweem van aarzelen meer, óók al werd het antwoord fluister-zacht gegeven, het kwam terstond: „Voor thuis, mijnheer”.

„Voor thuis, Klaas,” vraagden wij verrast, „hoe bedoel je dat?”

„Als ik met verlof ging”, verduidelijkte hij moeizaam.

„Bedoel je, dat je dit stuk zeep wilde meenemen naar huis, als je met verlof ging, Klaas?” vraagden wij in groote verwondering. Zachtjes verzekerde hij „ja, mijnheer”.

We moesten het even op ons doen inwerken, alvorens we het verstonden: deze jongen wilde, als hij thuis kwam, niet komen met leege handen, hij wilde een verrassing, een geschenk met zich brengen en daartoe moest dienen, dit stuk zeep.

Onze jongens komen uit kringen, waar „het geschenk” een grootere plaats inneemt, dan wij wellicht wanen. Een bezoek brengen zonder „een kleinigheidje”, „een aardigheidje”, „een snoepje”, „een souvenir” is geen gewoonte. Wat gegeven wordt moge ons misschien onbenullig, soms zelfs prullig lijken, maar „met leege handen” komen is het onmogelijkste, het verachtelijkste, óók het zwaarste, dat zij zich denken kunnen.

Van Valkenheide gaat wel geen jongen met verlof zonder „een pakkie voor thuis”. De bedachtzame is reeds weken vóór zijn verlof in de weer met den aankoop van hout of ander materiaal, waaruit iets „gemaakt” moet worden „voor thuis”. En als de beurs wat plat is, of erger nog, als het vermogen iets te vervaardigen, of zelfs de lust daartoe, ont-

breekt, dan wordt er toch zoodanig gezocht, gekocht, gekwanseld of gesjacherd, dat „iets voor thuis” is verkregen.

Meermalen werd door een gemakzuchtige het pad der verkeerdheid betreden, wanneer verlof aanstaande was en „nog niks voor thuis” was verkregen. Klaas was de eerste niet, die op deze wijze zijn verlof — belooning voor goed gedrag! — in rook vervliegen zag.

Doch van Klaas hadden wij aan zooiets niet gedacht. Hij was ons noch oneerlijk, noch traag gebleken en nu tóch dat vreeselijke.....

Maar Klaas.....

Zijn tranen verzekerden, dat elk woord van verwijt hier misplaatst zou zijn. Wanneer we niets anders te zeggen hadden konden we zwijgen.

We zwegen niet.

Klaas, wat is het gelukkig, dat jouw dwaasheid aan het licht is gekomen.

Wat zou dat verlof van jou een leelijke tegenvaller zijn geworden, mijn jongen.

Niet-begrijpend, uitleg-vragend, zag Klaas mij aan.

Moeder zou natuurlijk blij geweest zijn, dat ze je zag.

Moeder zou blij geweest zijn met jou en ze zou gezegd hebben, dat je zooveel grooter was geworden.

En als jij haar je geschenk zou gegeven hebben dan zou ze erg gelukkig zijn geweest, dat jij, die vroeger wel eens leelijk tegen haar deed, nu zoo lief voor haar had gezorgd, door zóó aan haar te denken.

En als je dan op een stil oogenblikje eens heel gezelligjes samen zat, dan zou Moeder nog eens wéér zeggen, dat ze zoo blij was, dat je nou zoo groot was geworden en zoo anders zoo heelemaal anders geworden was. Niet meer verkeerd doen; goéd doen, aan moeder denken, wat voor haar meebrengen. En Moeder zou eventjes een paar tranen

niet inhouden, omdat ze zoo écht gelukkig met jou was — haar jongen, haar zoo héélemaal bêter geworden jongen..... Wat zo jij je dan, juist in dat mooie oogenblik van Moeder, dóód-ongelukkig hebben gevoeld, Klaas. Dat mooie oogenblik zou voor jou een naar oogenblik zijn geweest, mijn jongen. Je zou zoo'n beetje verlegen, een beetje verschrikt opgestaan zijn en je zou maar stilletjes een beetje zijn gaan loopen..... Bij Moeder nu — weg.

En Moeder zou het vreemd vinden. Misschien vragen of er wat was.

Mogelijk, dat je dan voor moeder niet eerlijk zou durven zijn, je zou wel wat verzinnen, maar — dat zou je toch zoo gemakkelijk niet meer vallen als vroeger Klaas. Moeder zou gaan voelen, dat er wat haperde. Ze zou vragen..... Jij zou de waarheid wellicht niet durven zeggen nog, maar je zou niet prettig meer zijn thuis en moeder zou niet gelukkig meer wezen, omdat zij ging vreezen, dat er tóch nog iets niet in orde was.....

Nog één of twee dagen zou je allebei het volhouden en dan..... moeder zou het nu zéker weten, dat er iets zat en jij zou het niet langer verzwijgen kunnen Klaas en je zou vertellen: „Moeder, die zeep, die ik voor je mee gebracht heb, daar ben ik niet eerlijk mee geweest, die was niet van mij, die heb ik weggenomen..... die.....

En ongelukkig zou jij zijn, omdat je zag, dat je moeder weer ongelukkig had gemaakt. En ongelukkig zou moeder zijn, omdat zij zou moeten denken, mijn jongen is nog niets veranderd, hij is nog nèt zoo als toen hij van huis weggehaald werd..... ik had zóó gehoopt..... hij leek zóó anders.....zoo vèèl beter..... en hij is nóg oneerlijk.....

Klaas wat zouden dat nog een paar ellendige dagen zijn geweest, die laatste dagen van je verlof. Jij zou blij zijn als ze tenslotte om waren, dat je maar weer weg zou zijn van moeder. En moeder zou bedroefd zijn en bedroefd blijven en

als je wegging zou ze je laten gaan zonder hoop en zonder vertrouwen, dat het alles terecht zou komen met jou.....

En dat zou allemaal zijn veroorzaakt door die ongelukkige daad van jouw dieverij, mijn jongen. Jij en moeder allebei ongelukkig.....

Klaas — we moeten opnieuw gaan beginnen. Zes maanden van goed aanpakken zal je moeten meemaken, eer je aan verlof toekomt. Maar — dat verlof wordt goed, kerel. Want je weet nu, hoe het niet moet: niet met verkeerde gedachten en verkeerde dingen je verlof zoeken mooi te maken. Aanpakken, Klaas; beginnen aan een fijn stukje fineer, of wat snijwerk..... maar iets moois, waar je zelf je best op hebt gedaan.

Dan — dan naar huis, kerel. Met een gelukkig hart en een paar reine werkhanden. Dat wordt nou toch wel echt goed, mijn jongen!

Bart en zijn Baas

Neen, dat zat Bart niet glad.

Hij had, twee maanden voor hij zijn eerste jaar om had, reeds tegen moeder gezegd: „Over twee maanden kom ik met verlof” en nu waren die twee maanden al meer dan twee maanden voorbij en nog altijd had Bart zijn verlof niet gehad.

Hoe zat dat nu?

Bart had zijn moeder verteld: „Ze zoeken me hier. De baas wil me neppen.....” Het getuigde voor de goedigheid van Barts hart, dat hij dit getuigenis over zijn leeraar niet liet vergezeld gaan van de gewone verzekering: „Maar mijn tijd komt ook wel. Als ze denken mijn te nemen, dan ben ik er ook nog.....”

Neen — Bart was niet wraakzuchtig. Hij was de gemoeidelijkheid zelve. Het leven van zijn baas zou door Barts hand niet ontijdig worden afgesneden. Die hand trouwens deed het hem juist. Of misschien nog juist: die hand deed het hem niet. En daarom kwam Bart nog maar steeds niet toe aan het zoo verlangend verbeid weekje verlof. De leeraar toch moest nog getuigen: „Er komt geen werk uit zijn handen, mijnheer”.

Een verlof..... een week verlof..... Daar moet voor gewerkt worden. Vacantie wordt te Valkenheide niet in gunst vergeven; vakantie wordt er verdiend!

En aan dat verdienen was Bart nog niet toe.

Toch — in één opzicht deed Bart zijn best. Hij liet geen enkele week passeeren, waarin hij niet op zijn spreekuur verscheen met zijn dringende vraag: „Mijnheer, mag ik met verlof?” Een heel enkele maal kwam die vraag met groote bedeesdheid, nauwelijks hoorbaar, over zijn lippen. Dat was dan het geval, wanneer het kloppertje van binnen wat al te heftig hamerde en duidelijk deed verstaan: „Je hebt je best weer niet gedaan”.

Maar meestal had Bart geen hinder van een getuigend geweten. Hij werd wat doof aan dat oor. En met de gaafheid van zijn gemoedelijkheid kwam, meestal met innemend lachje, over zijn lippen: „Mijnheer, mag ik mijn weekje verlof?” Weer moest het antwoord luiden: „Neen Bart, dat kan nog niet.”

Dat kon zóó niet blijven. Immers begon het gevaar te dreigen, dat de prikkel van het wenkend verlof zou verslappen en Bart vervallen zoude in die half ontmoedigenden, half onverschilligen toestand van: „Ik kom er toch niet; wat kan het mij schelen.”

Dus zonnen we op een steunend afspraakje: „Bart, wanneer je in de komende maand elken dag „voldoende” op je lijst krijgt, dan krijg jij óók je week verlof!”

Bart bleef kalm, óók al werd zijn lachje iets breeder dan gewoonlijk. Hij wist te goed: elken dag een zes? en dat een maand lang?! Welke gestichtsjongen blijft dertig dagen zichzelf gelijk?.....

„Ja, mijnheer,” aarzelde Bart, „ja zie je, elken dag een zes? En als ik nou eens een dag heb van een vijfje? Dan moet ik weer opnieuw beginnen. En dan kom ik er nooit.”

Daar kwam nu toch echte misnoedigheid om het hoekje kijken. Hij was eerlijk genoeg geen schuld te schuiven naar den kant van zijn baas in den trant van „Hij wil me neppen” of „Hij zal me zoeken”, maar te blijven bij het bewustzijn

van eigen zwakte en eigen onevenwichtigheid: zes en twintig werkdagen zonder verslapping?..... Dat is me te machtig! Dat red ik niet.....

Hier kon winste worden gemaakt en een nieuwe prikkel worden aangewend.

Ja, kijk eens Bart, jij zou je toch wel schamen om met verlof te gaan, wanneer je nog niet eens voldoende kon werken. Ze zouden thuis wel vragen: ben je daar nou al een ruim jaar voor van huis?

Bart knikte zachtjes toestemmend. Maar uitkomst zag hij niet. Zes-en-twintig werkdagen..... een zes?! Achter mekaar: zes en twintig zessen!.....

We spreken af, Bart, dat we aan het eind van de maand samen je cijfers zullen nagaan. Zijn het zessen, dan is de zaak voor elkaar. Staat er een vijf bij, dan moet er óók een zeven bij, anders loopt het vast.

Bart herleefde. Hij kon gemakkelijk eens een „zeven“ maken. Neen, nou was hij voor een vijfje niks bang meer. Het zou wel lopen.

Liep het?

Met groote belangstelling volgden we de binnenkomende dagcijfers:

6, 6, 6, 5..... 7, 6, 6, 5..... 6, 7, 6, 5, 5.

De maand was om.

We gingen de rekening opmaken.

Bart stond naast mij, gebogen over het cijferschrift.

Zijn? of niet zijn?

„D'r zijn nogal een paar vijfjes“, begon Bart reeds voor de telling zijn onrust te verklappen.

„Ja, maar — er zijn óók zeventjes, Bart“. We zullen samen eens kijken. Jij telt de vijfjes maar. Ik zal op de zevens letten, hoor. Als jij de meeste hebt, dan heb je verloren, maar als ik de meeste heb... Nou dan weet je het wel, hé“.

„Ja“,..... wilde Bart wel zeggen, doch het kon niet hoorbaar naar buiten komen, zoo hokte het in zijn keel. Nog nooit had hij zoo de waarde van zijn werk gevoeld. Wel of wee? Dat hing aan zijn cijfers!

„Daar gaan we Bart“.

We streepten de zesjes, als nu niet meer ter zake dienende, kalmpjes weg. Daar kwam de eerste vijf.....

„Tellen, Bart!“

„Eén“, zei Bart zachtjes.

„Eén“, zeiden wij, bij het volgend cijfer.

„Twee“, mummelde Bart en „twee“ lieten we klinken.

„Drie“.....

„Tellen, Bart!“

„Vier“, kwam het aarzelend.

„Drie“, deden we hooren.

„Vijf“, zuchtte Bart.

„Vier“..... „vijf“, kwam er helder..

„Zes“, steunde Bart.

We moesten voor de laatste twee dagen, als eersten van de nieuwe week het blaadje omslaan. Wat zou het brengen?

Eerst een neutraal zesje, toen..... het wàs om te jubelen: „Een zeven“, juichte Bart en „zes“ telden wij vroolijk.

„Allebei zes“, zei Bart verlucht.

Toen echter was hij opeens het spoor bijster en beklemd vroegde hij: hoe moet dat nou, mijnheer, want we hebben er net allebei zes?

We hielpen hem weer op dreef en Bart opperde blij: „dus ik mag met verlof!“

„Zeker“, was ons antwoord. „Verdiend hoor, Bart“.

Bart keek nog even half blij, half ontdaan, wat verwezen rond.

Toen kwam over zijn glundere snuit weer zijn oude glimlach glanzen en Bart zei: „nou, die laatste zeven?..... Dat heit de baas d'r om gedaan!.....“

Durvers

„deze begon geweldig te zijn op aarde“.
Gen. 10:8.

Hij was onder de kameraden: de man!

Zijn gezag, op elk terrein, was onbetwist.

Dat wist hij. En — dat maakte hem tot een moeilijke jongen voor zijn ambtenaar, die menig onprettig oogenblik met hem heeft meegemaakt.

Wanneer Kees het weer op zijn heupen had of wanneer de andere jongens voor Kees zich gróót moesten houden, was er geen land met hem te bezeilen.

Kees genoot in zijn valsche positie. Met wellust zette hij de jongens naar zijn hand en luchtig of grimmig, al naar het viël, gaf hij zijn tegenleiding.

Menige zucht kwam over des ambtenaars lippen: „die Kees“.

Menige klacht kwam op het bureau: „Die Kees!“

Het uur der verlossing sloeg. Kees kon keeren in het grootte leven en toonen wat hij had geleerd.

Dat viel wel mee.

Hij had zijn vak onder de knie en in spijt van alle werkloosheid en jarenlange crisis vond hij werk en hield hij werk.

Met gerechtvaardigde trots kwam hij mij dáár van ver tellen: „vast werk mijnheer, Jofel.....“.

Wij deelden in zijn blijdschap. Doch wij wisten nog maar

de helft van zijn vreugdig bestaan. Er was nog meer en nog rijkere oorzaak tot verheuging: Kees was getrouwd en — gelukkig in zijn huwelijksleven.

„Een beste vrouw, mijnheer. Kim hoor. Reken maar.....“, gloriëerde Kees. Ook die vreugde voelen we mee en belangstellend verdiepten we ons in het voorheen van Kees en in het heden, nu.....

„Ja, mijnheer,“ beled Kees, „vroeger was ik lastig.“

„Ik hoop, dat de wilde haren er nu uit zijn, Kees, anders zal je vrouw heel wat te stellen hebben met Keesje Kwaadvel,“ zeiden we schertsend.

„Mijn vrouw?“ deed Kees kleintjes, „nee, dat loopt wel los, mijnheer. Maar ze weet ook niet, dat ik hier geweest ben.“

„Hé?!“ verbaasden we ons, „weet je vrouw niet, dat je een oud Valkenheide vriend bent? Heb je ze dat dan nooit verteld, Kees?“

„Neen, mijnheer.....“

Maar Kees!..... waarom niet?

„Dat durf ik niet, mijnheer.....“

Hé?..... wat?..... dat durf ik niet? Hoe heb ik dat nu, Kees?

Ja, mijnheer!....., wat zal ik zeggen..... Mijn vrouw is nogal netjes zie je..... En daarom..... neen..... ik zou niet graag willen, dat ze wist, dat ik vroeger in het gesticht heb gezeten.

Maar Kees, hoe heb ik dat nou met jou? Wat heb je dan gezegd om haar je gaan naar Valkenheide vandaag te doen begrijpen en.....

„Maar mijnheer,“ viel Kees verschrikt in, „maar dat weet ze niet. Ze weet niet dat ik hier ben vandaag“.

Niet?..... Waar meent ze dan dat je bent heengegaan?

Nou, mijnheer het is immers vandaag AVRO-dag in Hilversum. Nou heb ik gezegd, dat ik naar de AVRO-dag ben.

En als je nu vanavond thuiskomt? Wat vertel je ze dan? wilde ik nu wel weten.

„O, mijnheer,” zei Kees opgelucht, „dat valt wel mee. Ik heb nou vandaag hier heel wat oude kennissen gezien, dus dat vertel ik ze dan. Neen, — en nu was hij opeens weer de man die alles durft — neen, dat gaat best hoor. Dáár kijkt ze nooit achter..... Niks hoor.....

Kees zag afkeuring en teleurstelling op mijn gezicht en verontschuldigend herhaalde hij nog eens: „Ze is nogal netjes, mijnheer”.

Wat we ook aanvoerden het baatte ons niet. Kees verzekerde telkens weer: „zeggen? Het vertellen?..... Neen mijnheer, dat doe ik niet..... dat durf ik niet.....

Kees, dat vind ik klein van je. En verkeerd óók. Je vrouw dient te weten, waar je vroeger bent opgegroeid en waar je vandaag bent geweest.

„Niks nodig, mijnheer,” bleef Kees volhouden.

We babbelden voort over toen en nu.

Kees was toch wel écht gelukkig. Telkens weer sprak hij over zijn werk, zijn vrouw, hun huisje. „Mijnheer moest eens komen kijken, hoe knusjes wij zitten,” nodigde hij.

„Dat doe ik graag, Kees,” beloofde ik, maar — dan zal je vrouw meteen weten, dat je een van mijn jongens bent.

Kees schokte overeind: „dat behoeft toch niet, mijnheer..... neen..... dat is toch niet nóódig?” mummelde hij.

„Natuurlijk Kees. Als de Directeur van Valkenheide komt, omdat hij „een kennis is van vroeger”, dan gaat je vrouw toch vermoeden, dat daar wat achter zit en dan gaat zij vragen en dan komt aan het licht, dat jij ze nooit je volle vertrouwen hebt gegeven”.

„Maar mijnheer, U behoeft toch niet te zeggen, dat U de Directeur van Valkenheide is,” meende Kees.

Kees, je bent een lafaard. Maar ik zal je medicijn verschaffen en je genezen hoor: ik kom jullie opzoeken en ik

zal beginnen met je vrouw te zeggen: Kees is drie jaar bij me geweest op Valkenheide en hij was een moeilijk mannetje. Dan weet je vrouw precies waar ze aan toe is en dan moeten jullie dat samen maar uitzoeken, als ik weg ben.....”

Het gezicht van Kees was één stuk verschrikking. Alles in hem wilde tegenstribbelen, maar..... hij durfde niet meer.

Nog altijd moet ik aan Kees het belofde bezoek brengen. Een vriendelijk huisje, twee gelukkige menschjes.....

Moet ik daar even een schokje van schrik doen huiveren; moet ik daar even die stille harmonie verstoren; moet ik daar even een teleurstelling wekken en een tikje verwijt doen stralen uit twee vrouwenoogen.

Moet dat?.....

Durf ik dat besteken?.....

„Laag, mijnheer”

Henk staat met donker gezicht op het bureau. De onheilsbode was hem echter voor en de Directeur weet het reeds: Henk heeft uit de schoenmakerswerkplaats een stuk leer meegenomen.

Somber staart Henk voor zich heen, verbeterd wachtend op wat komen gaat.

„Wat is er gebeurd, Henk?”

„Een riem,” zegt hij onwillig en als ik vragend hem blijf aanzien, doet hij er nijdig op volgen: „gestolen”. Dan draait hij stug zijn hoofd af: Hij heeft alles gezegd.....

Rustig wachten we, tot Henk weer de juiste houding heeft hervonden. Dat geschiedt vrij spoedig, want als hij nog maar aldoor niets verneemt, draait hij met een tikje bevreemding zijn hoofd naar mijn kant. Naast de bevreemding staat er in zijn oogen echter ook iets uitdagends in den trant van: „nou zeg het nou maar.”

En we zeggen het. Maar iets anders dan verwacht werd, hoort hij vragen: „Vertel eens, mijn jongen, wat er precies is gebeurd?”

Die rustige gemoedelijkheid ontwapende hem wat en al is het iets aarzelend, hij begint toch: „Ik had mijnheer Blom — de Leeraar — gevraagd om een paar stukjes leer voor mijn tabakskistje en toen zei mijnheer: „Zoek maar wat in het afval,” maar toen zag ik die riem en heb ik die gestolen.”

Na dit woord komt het harde over Henks gezicht weer terug en hij wil weer in zijn stug-afwijzende houding terug-

vallen. Dat voorkomen we echter door min of meer neutraal te vragen: „Je hebt mijnheer Blom om leer gevraagd en je kreeg het, Henk. Hoe vond je dat?”

„Wel goed, mijnheer,” zegt hij gul.

Mijnheer Blom vertrouwde je heelemaal Henk, toen hij zei: „zoek maar wat uit.” Hoe vond je dat?

„Ja..... dat was mooi”, meent Henk.

Mijnheer gaf je wat je hem vraagde en je mocht zelf kiezen, Henk. Dat was een mooi oogenblik tusschen jou en je baas. Dat mooie oogenblik is leelijk gemaakt door jou, Henk. Hoe vind je dat?

De strakheid was reeds weggetrokken van het gezicht daar tegenover mij. De oogen flikkerden niet fel meer, maar tuurden strak op de tafelpunt. Dan worden ze vochtig en zacht, maar met nadruk zegt Henk: „dat was l    , mijnheer.”

Daar zal vreugde zijn . . .

Luc. 15 : 21.

Vader was kwaad.

Daarvoor sloofde je nou en je ploeterde en zoo'n aap van een jongen sleepte je naam door de modder. 't Was nogal geen schande: naar een gesticht! —De menschen keken je d'r op an. Hij kon best merken als ie op karwei kwam, hoe ze over hem smoeden.....

Het gekke was nog — de menschen zagen hem net aan of ie d'r zelf de schuld van was, dat die jongen gestolen had. En als er nou één ding was, waarvan hij zeker was, dan toch wel hierover; het kwam niet van hem dat die jongen zijn handen niet thuis gehouden had. Hijzelf was eerlijk. D'r was geen natte vinger op hem te zetten.

Maar de jongen had het vast van z'n moeder. Die was ook niet zuiver geweest op dat punt. Anders een best mensch. En hij had er veel aan verloren.

Ze had hem nog laten beloven, dat ie goed zou zijn voor hun jongen. Nou, dat was ie geweest. De jongen had aan eten en drinken nooit gebrek gehad. En hij had altijd een goed dak boven z'n hoofd.

En toch..... die'n aap verdiende die zorg niet. Als vader Zaterdagsavonds en Zondags weg was — as ie de heele week zwoegde, dan wou je ook wel 's een verzetje, een mensch is geen snijboon, hoor — als vader dan zijn glaassie bier pakte, dan ging die aap de straat op. Nou op straat leer je niet veel goeds.....

Toen was dat érge gekomen, dát, wat hij nooit zou vergeten en nooit zou vergeven; die jongen moest voor de rechter komen en 't eind was het gesticht!

Toèn had hij z'n handen van 'm afgetrokken. Voortaan had hij geen jongen meer!

Vader was weer getrouwd.

Het was moeder — m'n tweede moeder, zei Jaap — die dit „in 't gesticht deed weten”.

Jaap paste daar goed op. Hij wilde weer terecht brengen, wat hij had bedorven en met grooten ijver wierp hij zich op zijn vak en met vriendelijkheid en hulpvaardigheid omringde hij z'n gestichtsmakkers.

Maar het leed van zijn leven: een vader, die niet meer van je wil weten!, dat leed bleef. Hoe zijn brieven naar huis ook straalden van kinderlijke liefde en beloften voor de toekomst, het mocht niet gelukken eenig weerwoord te ontvangen. En nu — „een brief van Mòeder” zei Jaap met blijden trots.

Haastig schreef hij terug en spoedig antwoordde moeder. Geregelde briefwisseling volgde en Jaap richtte zich in zijn brieven tot Vader en Moeder en Moeder schreef in haar brieven over Vader, maar Vader zelf — schreef nooit!

Jaap mocht met verlof.

Een jaar van best oppassen had hem dat voorrecht doen verwerven.

Met blijdschap schreef hij naar „thuis”: „Ik mag een week met verlof, omdat ik zoo goed heb opgepast.”

Het antwoord bleef ditmaal lang uit. Reeds drie weken was het geleden, dat hij schreef en nog hoorde hij niets. „En anders schreef Moeder toch altijd dadelijk?”

Hij ging eens vragen op het bureau, maar „neen er is niets Jaap”, zei mijnheer.

„Zou U eens willen schrijven, mijnheer,” vroegde Jaap. Mijnheer beloofde. Jaap zou een brief schrijven, — „nog 's een goeie brief, Jaap” — en dan zou m'nheer d'r „een woordje bij doen”.

Jaap en mijnheer schreven.

Nou zou hij wel gauw weten, wanneer hij mocht komen!

Toch — het duurde nog veertien dagen eer er antwoord kwam. Moeder schreef: „Je moest maar komen. 't Is wel jammer, dat je niet thuis kan slapen, maar tante Jans had nog een bed leeg staan, dan kon hij daar 's nachts wezen.”

Jaap dacht niet na, over het vreemde, dat thuis toch zijn bed, zijn eigen bed, óók leeg stond. Niet de minste argwaan huisde in dat gul gemoed. Hoe had hij ook kunnen denken, dat Vader hardnekkig weigerde „die'n aap” weer te ontvangen en dat het Moeder niet was gelukt hem tot andere gedachten te brengen. Hij kon niet vermoeden, dat Vader van „komen met verlof” niet wilde weten, en dat het slapen bij tante Jans een waagstuk was, beraamd door Moeder en haar zuster, die hoopten, als Jaap er maar eenmaal was, dandan zou misschien.....

Jaap ging.

Heel zijn hart was één vreugde. Z'n Moeder had geschreven, hij moest maar naar tante Jans gaan. Dáár zou zij hem komen halen.

Hartelijk was de kennismaking met Moeder en tante.

„Nou meid,” zei tante, nadat ze een paar uur gebabbeld hadden, „nou naar huis. Je man is nou wel thuis.”

„Ja, naar Vader,” zei Jaap blij.

Zuchtte Moeder?

Zij gingen.

Jaap vroolijk druk; Moeder stil en zwijgzaam. Jaap merkte het niet, dat Moeder stil was. En Moeder merkte het niet,

dat Jaap al stiller werd. Háár hart was te vol met dat angstige: hoe zal dit afloopen?

En Jaaps hart was óók vol.

Moeder ontsloot de deur.

„Ga jij maar in de kamer, ik moet even de melk krijgen,” zei Moeder en schoof de keuken in.

Doch een wilde schreeuw deed haar de kan uit de handen schieten en zij vloog verschrikt de kamer in.

Daar hing Jaap..... aan Vaders hals en snikkend vroegde hij: „Vader wil je me vergeven, dat ik je zooveel verdriet gedaan heb?”

En Vader?

Hij had zijn hand geslagen om Jaaps schouder en — „hij hilde van blijdschap, m'nheer,” vertelde Jaap later — „mijn jongen”..... „Jaap, m'n jongen,” jubelde het door zijn tranen heen.

Een zwaar pak viel moeder van 't hart en stil schoof ze in haar keukentje om de scherven te rapen van haar kan.

„Ja, ja..... — maar moeder hilde toch ook,” zei vader toen ze een poosje later met hun drietjes lachten om het heerlijk „weer bij mekaar zitten.”

„Ja, omdat m'n mooie melkkan gebroken was,” zei Moeder en lachte wat verlegen.

Iemand of niemand?

Wat zou het zijn?

Neen, niet: *wie* zou het zijn? Immers reeds enkele dagen was het bekend, dat komen zou: Jan Petersen uit Middelstein. Maar wát zou dat weer voor een persoontje wezen.

We wisten reeds, dat hij niet al te braaf had geleefd. Doch dat kon van al onze jongens wel worden gezegd. En van nog een paar anderen, die niet onze jongens zijn, kan men hetzelfde getuigen, dus — dát zei ons niet genoeg.

Vader en Moeder stonden gunstig bekend, doch hij wilde niet deugen. Dus dachten wij ons een jongen verhard in het kwaad, welbewust handelend op verkeerde wegen, een jongen van sterken wil en krachtige persoonlijkheid. Doch hij had zijn gestolen waar, een bedrag van honderden guldens vertegenwoordigend, verkwanseld aan een paar opkoopters voor één rijksdaalder en bij een nieuw „snaaitje” was hij zelfs zonder geld, maar met mooie beloften heengezonden. Dat deed denken aan een futloos ventje, willoos werktuig in de hand van sterkeren.

Maar met groote slimheid had hij stukken vervalscht om verduistering te bedekken; een man in de boosheid dus! Het verkregen geld had hij besteed aan kwatta's en peerdrups; een kind toch in zijn genieten.

Wat zou het nu zijn?

De eerste indruk was niet ongunstig.

Zijn gezicht had iets zonnigs, zijn houding iets gebie-

dends, zijn oogopslag leek oprecht, zijn stem klonk beslist. De persoonlijkheid dus!

„We zullen hier ook een vak leeren, Jan,” boonden wij al kennismakend.

Dat begreep ie best!

Wat het dan wezen zou?

„Metselaar, mijnheer”.

Die beslistheid in het kiezen was voldoende verdacht om eens nader te peilen.

„Hou je van het metselen, Jan?”

„Nee, dat niet, maar ik heb een oome, zie je en die is metselaar en die sait, je mot maar metselaar worde, as ze 't je vrage.”

„Zoo. Jij wil dus metselaar worden, omdat je oom dat gezegd heeft, Jan?”

„Wel nee hoor. Want hij sait, 't is een goed vak, maar sait ie, je mot het zelf wete, sait ie nog”.

„Nou Jan, ik vind het best, dat je een flink metselaar wordt, hoor. Maar je zou hier ook het timmeren kunnen leeren”.

„Timmere..... nee hoor.....”, deed hij verschrikt.

Zijn schrik maakte mij een tikje vroolijk en lachend vraagde ik: „Ben je bang van een timmerman, Jan?”

„Nee, mijnheer, maar de vader van me moeder is timmerman en hij sait: „Wor nooit geen timmerman hoor, want tegewoordig met al die fabrieke, da's niks gedaan, sait ie nog”.

„Ja daar heeft de vader van je moeder wel een beetje gelijk in, Jan, maar wat zou je denken van electricien?”

„Nou da's een best vak m'nheer. De broer van me kame-raad is electrisjain en hij sait: 't is tegenwoordig allemaal electrisch en dat blijft de eerste vijftig jaar nog ook, sait ie nog”.

„Maar je kunt ook wel schilder worden hier” ging ik onderzoekend verder.

„Schilder, ja daar heb 'k best zin in hoor. Me neef is schilder en hij sait da's een vak daar je m'nheer in ken weze, altijd mooi werk, sait ie”.

„Dus je hebt wel zin in een kwast en verfpot, dat merk ik wel. Ik vind het ook een fijn vak hoor. Maar wat zou je denken over schoenmaker?”

„Schoenmaker, m'nheer, nee hoor, dat niet”, zei Jan snel. Rustig wachtte ik op nadere motiveering en ik hoorde het al: „en hij sait nog.....” Jan bleef echter zwijgen. Daarom hielp ik hem een weinig door te vragen: „Geen schoenmaker, Jan? Hoe weet jij dat zoo zeker?”

„Dà ben ik self geweest, m'nheer”, klonk het met een schrikkelijken ernst, welke mij duidelijk deed zien, dat hij nu heel zeker was van zijn zaak.

Geen schoenmaker, want — dat was hij „self geweest”!

Frans leert zwemmen

Daar kwam een „nieuwe neut” op Valkenheide.

„Zoo, die is weer binnen”, zeiden de jongens, toen hij het Hoofdgebouw was binnengebracht: „die heeft de eerste jaren weer werk”.

Als altijd werd de nieuwe knaap door den Directeur zelf ontvangen, die beproefde hem op zijn gemak te zetten en eens rustig met hem te praten.

Veel moeite kostte dit niet, want Frans Boot, de nieuweling, was een goedmoedige, praatgrage Amsterdammer.

Nu, hij kon zijn hart ophalen en vertellen van zijn spoorreis van Amsterdam naar Valkenheide..... over thuis en over school en dan van zijn varen op zee en van alles.....

„En wat deed je als het Zondag was, Frans?” vroegde mijnheer, toen Frans eens rusten moest van zijn babbelen.

„Voetballen”, zei Frans met warmte, waardoor mijnheer wel ongeveer wist, wat voor vleesch hij in de kuip kreeg.

„Ging je nooit eens naar de Kerk?” werd verder gevraagd.

Het gezicht van Frans stond stijf van verbazing en het duurde eventjes eer hij met groote verwondering vragen kon: „De Kerk?”.....

„Dus nooit”, stelde mijnheer maar vast.

„Neeen nooit”, bevestigde Frans, en verder vragen naar kerkgaan van Vader en Moeder gaven hetzelfde resultaat: „nooit”.

„Neeen mijnheer”, vertelde de goedmoedige babbelaar, „neen mijnheer, daar hadde ze thuis niet van terug, hoor”.

„Waarom niet, Frans?”

„Waarom niet? Nou, daarom niet, mijnheer. Wat geeft dat nou om naar de Kerk te gaan?”

„Weet jij, wat er in de Kerk gebeurt, Frans?”

„Nou niet zoo goed. Moeder heeft nog wel es verteld, dat ze daar preeken over God en over de hel, waar de meeste menschen heengaan..... nou, wat heb ie daar nou an? Main liefer een foetbal, meheir!” zei ons Amsterdammertje met een knipoogje naar mijnheer, als wilde hij zeggen: „Daar weet U zoo niet van”.

„Nou Frans”, vervolgde mijnheer, „ik mag wel een goeden voetballer, hoor. Ik houd wel van een flinken, frisschen, sportieven jongen”.

Dat sportief maakte hem goed los, en hij vertelde van zijn oudsten broer, die bokser was, en van zijn „neif”, die had meegedaan aan de zesdaagsche.

Maar hield hij niet zoo erg van; hij had het meer op zwemmen. want: Hij kōn zwemmen! „Swimmen? as een fissie, meheir”.

„Zwemmen?” deed mijnheer nu een beetje verbaasd, „waarom doe jij dat? Wat heb je nou aan zwemmen?”

Weer zette Frans zijn gezicht in den verbazingsploo en een langgerekt „nou..... ou..... me.....hei.ei....rr” moest dienen om te vertolken, dat mijnheer hem nu toch wel een beetje tegenviel. Hoe kon hij zooiets vragen?

„As ie nou toch op zee ben, hé, dan kan je toch gemakkelijk een ongeluk krijgen”, zei Frans met zulk een zekerheid als viel er van elk schip om het half uur een man over boord, „en as ie nou buiten boord valt, hé, en je kan niet zwemmen, hé, nou..... dan ben je toch zeker zóó voor de haaien, niet?”

„Ja”, peinst mijnheer, „je hebt gelijk Frans. Als men op zee vaart moet men zwemmen kunnen”.

„O, zoo”, zegt Frans stralend, dat hij dit zoo fijntjes mijn-

heer aan het verstand gebracht heeft, „zonder zwemmen, doe je op zee niets, hoor”.

„Ja”, zegt mijnheer nog, „de zee is groot en diep, en er varen veel schepen; daar kan nogal eens een ongeluk gebeuren”.

„Nou”, beaamt Frans.

„Eigenlijk varen we allemaal op zee, jij en ik en iedereen”, meent mijnheer nu. We dobberen allemaal op de zee van het leven Fransje. De één doet het wat deftig, en de ander wat moeilijk, want je hebt salonbooten en vrachtschepen, maar we zwalken toch allemaal op de levenszee rond. En die is óók gevaarlijk, Frans!”

Frans zwijgt, want dat gaat hem wel een beetje diep, maar toch knikt hij bevestigend.

„En er verongelukt nogal eens iemand op die groote zee, Fransje”, gaat mijnheer maar rustig verder.

Weer een knikje. Dan echter komt Frans er toch zoo zoetjesaan in, en hij zegt: „Ja, mijnheer, d'r is al menigeen een ongeluk geworden in zijn leven”, en dof vervolgt hij: „ik ben ook al zoo'n ongeluk, zie je. Ook al zoo wat verdrinken.....”

„Nou, nou”, sust mijnheer, „dat moet je niet zeggen, mijn jongen, mää het is toch wel noodig, dat je leert zwemmen op de zee van het leven, want anders kon je wel eens verdrinken; dat is waar”.

En mijnheer vertelde van God, Die als een goede Vader in den Hemel voor ons menschen zorgt, en als een goede stuurman het scheepje van ons leven wil sturen over de zee, die zoo woelig kan wezen, en Die wil waken, dat we niet verdrinken.....

„Want Die leert je zwemmen, zeker?” valt Frans in.

„Juist”, zegt mijnheer, „Die leert je zwemmen op de zee van het leven. Frans. Nou moet jij op Valkenheide maar goed je best doen, kerel, dat je een goed zwemmer wordt, hoor!”

Elken morgen zit Frans aandachtig luisterend bij de Bijbel-lezing.

In een brief naar huis schrijft hij over de Kerk, waar ze je van God alles leeren. „Da's toch wel goed”, meent hij, „want as je in je leven verongelukt, dan weet je, hoe je gered kan worden. Dat leer ik nou ook. Elken dag krijgen we een half uur les. „Zooveel als zwemles op de zee van het leven”, zegt mijnheer”.

„En”, besluit Frans zijn brief, „ik leer nu al aardig zwemmen”.

Neen, het lukte niet

Neen, het lukte niet.

Hoe men ook zocht, thuis bij de bureu, op de markt, op de booten..... nergens vond men hem.

„Die aap?..... Waar ie zit?..... As ik me daar druk om moest maken, had ik geen leven. Zoek 'm maar op en as ie 'm vind, houd 'm maar goed in je poote, anders smeert ie 'm zóó”, had „moeder”, de tweede vrouw van z'n vader, den vragenden rechercheur gezegd.

En ze hadden gezocht.

Overal waar men bij mogelijkheid maar een zestienjarigen bengel vermoeden kon had men gespeurd, doch tevergeefs: Jan Knoop was onvindbaar.

En hij moest naar het gesticht!

Was hij dáárom gistermorgen al weg gegaan en nog niet boven water? Want een gesticht!.....

„Daar zullen ze je nog wel anders laten piepen”, had „moeder” gezegd, als hij het waagde nog brood te vragen, omdat ze, zij en háár kinderen en vader nog zaten te eten en hij niet meer had, omdat zoo'n aap, die niks verdient niet vet gemest behoeft te worden, wacht maar tot ze je in 't gesticht getrapt hebbe, daar zulle ze je nog wel anders late piepe”.

En nou was er tijding gekomme hij moest weg en..... hij maakte dat hij weg wás..... lang voordat er 'n smeris kwam om 'm te halen.....

Onverrichterzake keerden de rechercheurs naar het bu-

reau en aller rapport was: „Jan Knoop is nergens te vinden”.

En straks moest het den Officier worden bericht — voor een goed politieman onaangenaam —: „Jan Knoop is nergens te vinden”.

En de Directeur vindt het óók al onprettig. „Nergens te vinden”, Dat is weer zoo'n zwerver, die je voortdurend in de gaten moet houden, omdat hij altijd probeert er van door te gaan..... Een voorwerp van aanhoudende zorg.

Niemand blijft onvindbaar.

Zelfs Jan Knoop werd ontdekt, aangehouden en overgebracht naar „het gesticht”.

Wanneer de verwachting niet groot is kan het nog wel eens meevallen. Zoo ging het ook nu.

Toen de Directeur na de eerste kennismaking Jan Knoop van het bureau liet en hem overgaf aan badkuip en kleerenmagazijn, liet hij hem gaan met de gedachte: „Valt niet tegen. Heelemaal niet de onrustige zwerversnatuur met lust tot bravour en avontuur. Veeleer aan den stillen kant met verlangen naar liefde en leiding”.

Had de Directeur goed gezien?

„Van buiten vuil mijnheer”, rapporteerde de reinigende ambtenaar. „Het water in de kuip kreeg een donker kleurtje”.

„Ach als het maar alleen aan den buitenkant zit, dan is het er wel af te boenen”, oordeelde de Directeur.

„Een rustige jongen, die flink aanpakt”, meende de vakleeraar.

„Een jongen, die veel ellende heeft meegemaakt, maar er zit een goede kern in”, verklaarde de groepambtenaar.

Men oordeelde in het gesticht dus geenszins ongunstig over Jan Knoop

Maar hoe oordeelde Jan Knoop over het gesticht?

Na enkele dagen schrijft hij aan Jaap, zijn getrouwde

broer: „Jaap deze inrichting waar ik ben is geen gesticht. Het is net een gewone ambachtsschool en ook niet tuchtachtig”.

Niet tuchtachtig?

Dat is maar een matige aanbeveling voor een Opvoedingsgesticht! Doch Jans bedoelingen zijn zuiver en hij wil op zijn manier aan zijn broer laten weten, dat „ze” hem er nog heelemaal niet anders leerden „piepen” zooals hem door „moeder” was voorspeld. Koude hardheid had hij hier nog niet ervaren.

Neen hardheid niet en koude ook niet. Luister maar:

„Jaap toen ik mij aanmelde daar aan het bureau (Jan had zich eigener beweging naar het politiebureau begeven) zeiden zij dat zij de heele politiekorps in de weer waren om mij te zoeken en om mij 's nachts te pakken te krijgen en zij zijn ook nog op de sleepbooten geweest, waar ik natuurlijk niet was, want ik had dien heelen nacht toevallig geloopt. Maar Jaap dat is allemaal geweest want ik heb nu een heerlijk 5 à 6 dekens”.

Dien nacht niet op de sleepbooten. Anders wel. Om dáár te slapen.....

Nu dien heelen nacht toevallig geloopt. Geen plek om te rusten.....

We wijten het heelemaal niet aan het onderwijs, dat Jan ontving, als hij in zijn laatsten zin het woord „bed” vergeet te schrijven. De geweldigheid dier weelde overweldigt hem en met sprongen vliegt hij vooruit om het in één adem te zeggen „een heerlijk bed” en met „5 à 6 dekens”.

Over die „5 à 6 dekens”, die er toch maar drie zijn, zullen we hem ook maar niet lastig vallen, want zijn onderdeken is toch óók een deken?

En lakens zijn toch óók dunne dekens? Wanneer je op sleepbooten slaapt of „toevallig den nacht loopende door-

brengt" moet men je over de juiste benaming van bedgerel niet doorzagen.....

Maar het „gesticht" valt mee. Dat is zeker.

Jan Knoop gunstig oordeelend over het gesticht en „het gesticht" gunstig denkend over Jan Knoop.

Die wederzijdsche waardeering is niet een toevalligheid. Jan oordeelt mild en weet te waardeeren, omdat de vuilige bolster een goede kern omsloot.

Een goede kern?

Pleegde Jan dan geen diefstallen?

En werd hij niet wegens heling ter beschikking der Regeering gesteld?

Was hij niet diefje en diefjesmaat?

Zeër zeker.

Maar hij is óók — het zóóveelste! — het levend bewijs dat verwaarloozing, verstooting, achteruitzetting drijft tot donkere dingen in het jongensleven.

Onze vaderen zagen het verband tusschen het kwaad en het leed in der menschen leven zéér zuiver toen zij leerden

Waren er geen zonden

Er waren geen wonden.

Wie geen onrecht wil doen aan de duizenden die vielen, vooral aan de jongeren onder hen, vergete niet, dat óók wáár is:

Waren er minder wonden,

Er waren minder zonden.

Er is wisselwerking tusschen levensleed en zondenzwart

„Ik leer het nooit"

Wim bracht z'n bonnetje elken morgen trouw op het bureau.

Dat was een veeg teeken!

Het was bewijs, dat Wim met beide handen diende te worden vastgehouden en noodig had het steuntje, gelegen in de wetenschap: ik moet morgenochtend mijn cijfer van vandaag aan den Directeur gaan brengen!

Leerling, Leeraar en Directeur..... Met z'n drieën waren ze doende om één slap kereitje sterk te maken. Moeizaam gingen ze zachtjes, ó zoo zachtjes, vooruit.....

Vele dagen reeds bracht Wim nu regelmatig een briefje met een mooie: 6, dat beteekende: voldoende. Een paar malen had hij zelfs een fijnen: 7, dat was: ruim voldoende. En Wim glansde van voldoening bij het goedkeurend knikje of bij het sober — ó zoo sober! — woordje van bemoediging.....

Weer klopt Wim aan de deur, bescheiden vanmorgen, en als het belletje: „binnen" heeft gezegd, komt hij met het briefje in de hand, dat wat onwillig den Directeur wordt toegestoken, die terstond ziet: 4.

Het is héél stil in de kamer.

Wim voelt het bonzen van zijn hart en — de Directeur zegt niets.

Dat bonzen daarbinnen ook..... Het klopt al hárdere en komt al hóóger..... het kriebelt in zijn keel en doet hem kuchelen en — de Directeur zegt nóg niets.....

Wim friemelt met z'n beide handen aan zijn pet en hij schuifelt met zijn linkervoet over het harde linoleum en hij hoort het suizen in zijn ooren „v...i...e...r” maar — de Directeur zegt nóg altijd niéts..... Wáárom zegt hij nou niéts?.....

Schuchter slaat Wim even de oogen op naar den Directeur en ziet diens oogen rustig in de zijne. In de hand houdt hij het briefje met die nare vier vlak voor hem en — vraagt: „Waarom, Wim?”

Als nou dat barre bonzen binnen maar eens even ophield, dan zou hij zeggen, dat.....

Ja — hij had vooruit al bedacht, wát hij zeggen zou, als de Directeur hem een uitbrander gaf of als hij soms straf kreeg. Dan zou hij het zeggen, dat „de baas” hem zocht, want dat hij goed gewerkt had, heel den dag, maar „dat de baas een pestbui had” en daarom moest hij het nou kennen en kreeg hij nou een vier. Omdat de baas hem niet mócht en de pik op hem had. En hij het natuurlijk altijd gedaan had. En as de baas de smoor in had, dan kon je niks goed bij 'm doen en dan liet ie het voelen, dat je niet bij 'm in de pas stond en.....

Maar — hij kreeg nog geen standje en geen straf en..... dat lamme krieuwelen in je keel toch, nèt nou, nou je.....

Ja — wát nou eigenlijk?

Ja — nou hij wel graag wou zeggen, dat hij opzettelijk zijn teekening had verprutst en toen geweigerd had hem over te maken..... As nou die keel.....

Zachtjes komt over zijn lippen zakken: „M'n teekening, m'nheer.....”

Dan wil de keel niet meer.....

„Wat was er met je teekening, Wim?” hoort hij vragen en plots valt het naar buiten: „Ik had hem al vijfmaal gemaakt, mijnheer en nou moest ik hem weer overdoen en.....

en..... en ik kan hem tóch niet..... ik leer het nooit, mijnheer!”

„Kan je loopen Wim?”

Nou, da's óók een vraag. Wat heeft dat er nou mee te maken. Natuurlijk kan ie loopen en hard óók en..... Die keel klopt niet meer. Hij merkt er niets meer van.....

„Loopen, mijnheer? Natuurlijk kan ik loopen!”

„Zoo, Wim. Heb je dat altijd gekund?”

Da's weer gek. Wie heeft er nou altijd kunnen loopen?

Wim krijgt schik in het geval en al gemakkelijker gaat hij zeggen wat hij te zeggen heeft: „Welneen, mijnheer, dat kan toch niemand!”

„Ja, dat leer je toch als je klein bent”.

„O, heb jij loopen geléerd?”

Wim lacht wat om het malle praatje. Mijnheer steekt er natuurlijk den gek mee.....

Maar mijnheer maakt meer ernst dan Wim wel waant en vraagt verder:

„Hoeveel keer ben je gevallen, toen je loopen leerde?”

Wim haalt de schouders op, lacht dan wat verlegen en zegt: „dat weet ik niet meer”.

„Kan ik begrijpen jongen. Maar wat deed je als je gevallen was? Bleef je dan liggen?”

„Welneen. Dan kruip je weer overeind”.

„Iedere keer maar weer overeind gekrabbeld, Wim?”

„Ja zeker, mijnheer”.

„Maar toch niet meer dan vijf keer zeker?”

„Nou dat zal wel, denk ik”.

„Maar heb je dan toen niet gezegd: ik leer nooit loopen. Nou ben ik al vijf keer gevallen, nou blijf ik maar liggen?”

Wim blijft beteuterd staan draaien. Hij voelt het prikje.

Mijnheer merkt niets, maar zegt: „Een kleine jongen begint na de vijfde mislukking weer opnieuw, voor de zesde keer, maar als je wat grooter wordt, dan weet je wel beter

Wim, dan ben je wel wijzer: als je het in vijf keer nog niet hebt geleerd, dan leer je het natuurlijk nooit, nietwaar?"

Wim blijft zwijgen, doch binnen begint beschuldigend een stem te spreken en onrustig draait hij weer aan zijn pet.....

Mijnheer laat hem zoo en zegt heel onverwacht: We gaan weer werken, Wim. Dag, mijn jongen.

En aarzelend hokt Wim zijn: „dag mijnheer“.

Even later is hij met nieuwen moed „voor de zesde keer“ begonnen aan de moeilijke teekening!

„Harde” slavernij

Hij was niet van de snuggerste en het begrijpen kostte Kees heel wat hoofdbrekens. Doch zijn geheugen was trouw en wat hij in zich had opgenomen bleef gaaf bewaard. Zoo kende Kees, die jaren lang reeds in den gestichtsmolen had meegetreden, tientallen psalmen en gezangen, 's morgens in de bijbellezing of Zondags in de preek gehoord, uit het hoofd.

Hiertoe werkte zeker mede het bezit van een prachtstem. Wat kon Kees zingen! En wat deed hij het graag. Was er eens een moeilijke wijs, zijn fijn gehoor ving den toon van het orgel en zijn machtig mooi stemorgaan gaf dien door: waar Kees zat hield hij de makkers „op de hoogte“.

Kees was zich zijn talent welbewust. De trots van den machthebber klonk menigmaal door in zijn krachtigen zang.

Wien is het gegeven nederig te blijven bij bewustwording van vermogen.

Wie ontving talent dat nooit tot zonde hem werd?

Kees in elk geval niet.

Of het het duiveltje van hoogmoed of het duiveltje van plaagzucht of nog een andere booze geest was, welke in hem huisvesting had gevonden, zeker is, dat Kees op een morgen toen „de baas” zelf afwezig was, zijn kans waarnam en de laatste lettergreep zulk een nadruk en lengte gaf dat de jongens eerst met verbazing, toen met „schik in een lolletje” luis-terden.

Den volgenden dag werd Kees door zijn ambtenaar, ver-

ontwaardigd over dat „onbehoorlijk gedrag”, voor mij gebracht. Kees had „niks gedaan, mijnheer”, nog geen eens hard gezongen, „dat kan U aan al de jongens vragen”, en als mijnheer nou toch zei van wel, dan begreep ie 't best, „hij werd gezocht” maar dan „wist ie 't voortaan wel.....”

Het mocht mij op dat oogenblik niet duidelijk zijn wat Kees „wel wist”, ik begreep het echter, toen ik den anderen morgen Kees' heldere stem miste in het zingend koor. Merkbaar kopte hij nog over „de zoekerij” van zijn ambtenaar.

Natuurlijk merkte ik niets.

Den volgenden dag: Kees zweeg. Den daaropvolgenden: Kees zweeg. Het gelukte hem nu reeds drie weken lang niet-te-zingen. Wij merkten van dat alles niets, ook al verwonderden wij ons over de taaie vasthoudendheid van den jongen. Wij bewonderden Kees' wil, ook al hadden wij medelijden met hem.

Zijn houding kostte hem veel. Eens vergat hij zich bijna en toen het orgel de melodie van het „Looft looft verheugd den Heer der Heeren” vol inzette, zette ook Kees zijn mond open doch zijn kwade genius waarschuwde terstond en als verslikte hij zich deerlijk, kuchte hij en — zweeg.

Een ander maal bij de opgave van het lied greep hij ondoordacht zijn boekje, zocht het vers en..... sloot het boekje weer. Een zucht zag ik trekken door zijn gemoed, toen hij het weer wegborg in zijn zak.

Mijn medelijden met den wraakzuchtige, zich zelf plagen-den jongen deed mij besluiten den stakker te verlossen.

Kees kwam op het bureau.

„Mijnheer liet mij roepen?”

Ja, Kees, ik wilde wel eens weten, wat de dokter van jouw keel denkt en daarom moet jij vanmiddag je eens laten onderzoeken.

„Mijn keel, mijnheer. Maar die mankeert toch niks”.

Nou, dat zal toch wel Kees, want gisteren zag ik, dat je

mond open gedaan werd om te zingen. Maar mis hoor: Kees kòn niet. Ik hoorde niets.

„Maar mijnheer.....”

Neen Keesje — geen uitvluchten jongen. Ik merk iedereen ochtend, dat jij graag zingen wilt, maar je krijgt het niet voor mekaar. De dokter zal er aan te pas moeten komen, kerel. Dan zal je wel binnen moeten blijven 's avonds en niet voetballen. Maar — dat moeten we er voor over hebben, vind ik. Want jij wil toch wel graag zingen, Kees?

„Ja-a..... ja, mijnheer, maar.....”

Neen, jongen, laten we dan niet langer wachten en den dokter eens vragen.

„Maar als ik nou weer zing, mijnheer”.

Ja, Kees, als je denkt, dat je weer zou kunnen. Doch voorzichtig hoor, want die keel van jou is blijkbaar niet sterk.

Den volgenden morgen bleek Kees weer „op stem” en vol en zuiver zong hij:

Van waar de zon in 't Oosten straalt,
Tot daar z' in 't Westen nederdaalt,
Zij 's Heeren name lof gegeven.

Kees keek al zingende naar mij.

Een goedkeurend knikje deed het geluidsvolume vermeerderen. Kees voelde zich verlost uit harden slavendienst. Ook in hem zong het!

Zonnelicht en schaduw

Piet zag zéér gebrekkig.

Zonder bril was hij bijna blind.

Zijn bril was hem dus alles.

Een stralende voorjaarsdag brengt Piet het buitenkansje om, ver van de werkplaats, waarin het vak van verver en glazenmaker wordt geleerd, te mogen gaan naar het bakkerijgebouw, waar een ruit het heeft begeven.

Blijmoedig gaat Piet heen en naartoe vangt hij aan te arbeiden.

Netjes eerst de spietsen van het oude glas verwijderd en daarna stopverf-resten doen verdwijnen.....

Hé, wat schijnt dat zonnetje fijn op het glas.

Wat jofel hier zoo op je eigen houtje te mogen werken.

Geen baas....., geen jongens..... en zoo'n fijn zonnetje...

De nieuwe ruit wordt zachtens geheven om haar te plaatsen in de wachtende sponningen.

Piet houdt ze — hij is een echt vakman met liefde voor zijn spullen — hij houdt ze even streelend langs zijn wang.

Hé, wat warmt het zonnetje fijn door zoo'n ruit.....

Wat een bestekkie toch om zóó in je eentje te mogen werken.....

Jongen, wat schijnt dat zonnetje op het glas. Daar kan je warm worden als je wilt. Dat schittert en dat blinkert en dat brandt.....

Z'n bril óók al..... Dié nóg erger..... Dát is een echt brandglas..... Kan ie wel es probeeren.....

Hij houdt, piekerend nu met zijn zwakke oogen, den bril met de hand naar de zon gekeerd zóó, dat een fijn brandpuntje te priemen staat in de verf van het kozijn.....

Als hij nou es..... Een kèg?.....

Zeg as ie nou es één snaffie had, wat zou ie..... Alle zakken nagevoeld en..... hij hād 't..... já..... een klein peukie maar — maar toch fijn.....

Piets gansche mikvermogen wordt aangewend om de stralen van het vriendelijk voorjaarszonnetje zóó op te vangen in zijn brilleglas, dat ze geconcentreerd tot een fijn bundeltje de geurige „sjëktabak” doen branden..... Piets gezicht gaat glanzen, want zijn peukie gloort.....

Stil staat de Directeur vlak voor zijn kippig knaapje, dat aandacht wijdt aan zijn rookgerel en zich verheugt in zijn schitterende vinding: met je bril een brandje maken, dan kan je rooken in verboden tijd.

Het lukt!..... Een fijn rooksliertje kringelt op en Piet zal.....

De Directeur doet één stap terzijde. Een zwarte schaduw strijkt waarschuwend over Piets zaligheden.....

Broederlijk vallen peukie en bril op den bodem, losgelaten door een van schrik bibberende hand.

„Ik zou mijn bril maar opzetten, Piet”, vermaant mijnheer, „want zonder bril kan jij slecht zien, hé?”

„Ja..... ja, mijnheer”, verzekert Piet, en — een ijverig kereltje is bezig een ruit te zetten in het bakkerijgebouw.....

Goed voor . . .

Hoevele briefkens van dien aard vulden wij voor onze jongens in den loop der jaren reeds in: „Goed voor.....” en dan volgde het gevraagde voorwerp..... een nieuwe broek..... een plankje snijhout..... een plaatje koper..... Wat niet al?

Ja — wat niet al! Niet altijd dat wat gevraagd werd; niet altijd dat, wat op het magazijn voorradig was.

Een heel enkele maal deed het bonnetje zelfs dienst als strafblad, waarop het gewezen vonnis vermeld stond en de opdracht tot uitvoering gegeven werd.

Jo — schijnbaar een stuntelig stakkertje, in werkelijkheid een snaaksch rakkertje — bracht zijn dagcijfer op het bureau.

Reeds dat was bedenkelijk.

Immers wie wel werken kon, doch niet werken wilde, slechts wie volhardend gebrek aan ijver vertoonde, of blijvend verried, dat hij vakliefde miste, kwam onder dagelijkse en rechtstreeksche contrôle van den Directeur, aan wien hij zijn „bonnetje brengen” moest, het briefje waarop de leeraar in een cijfer had uitgedrukt, de waardeering van gedrag en ijver voor dien dag.

Jo bracht reeds dagen lang zijn briefje.

Soms kwam hij rustig zijn zes presentereen en ging na een bemoedigend woordje — hij had immers „voldoende!” — weer heen.

Een enkele maal kwam hij glunderlachend binnenstappen

en met iets als triomf bood hij zijn briefje; zeven, ruim voldoende. Een rustig „mooi zoo” kreeg hij dan als prijsje mee.

Vandaag echter was het huilen: een vier, een onvoldoende.

Aarzelend stak hij het onheilspapiertje mij toe. Een donkere blik van den Directeur zou hem hebben getroffen, indien hij niet zedigjes zijn oogen had neergeslagen. Schuld-bewust stond hij daar en zou..... rustigjes elk vermanend woord langs zich laten heenglijden.....

Dat woord van vermaan bleef dan ook uit. Slechts een ander bonnetje werd hem in ruil voor wat hij had gebracht in de hand gedruwd en zijn nu plotseling wijd gespalkte oogen lazen: „Goed voor huisarrest”.

„Geef maar aan den ambtenaar”, deed nog een tikje fersch de stem van den Directeur.

Toen was voor dezen alles voorbij.

Voor Jo, zou het nu pas beginnen!

Beginnen?

Wat?

„Mijnheer”, zoo kwam den daaropvolgenden morgen de ambtenaar informeerden, „waarom moest Jo Smier toch gisteren bij den dokter komen?”

„Bij den dokter?” vraagden wij verbaasd. Daar weet ik niets van”.

„Maar u gaf hem toch een bonnetje voor den dokter”, lichtte de ambtenaar toe.

„Geen sprake van”, verzekerde ik.

De ambtenaar zocht in zijn briefjesbundel, vond er een papiertje van mijn hand in en las: „Goed voor huisarrest.....” „Mijnheer”, zoo schrok hij, „ik zie het al”. Die jongen zegt mij: „een bonnetje van den Directeur, ik moet bij den dokter komen”. En ik heb gelezen: „Goed voor huisarts”, maar nu ik goed zie, staat er: „Goed voor huisarrest”.

„Ik schreef toch duidelijk genoeg”, meende ik.

„Zeker wel, mijnheer”, poogde de ambtenaar te verzekeren. Doch in den toon van zijn zeggen lag twijfel.

En ongerechtvaardigd was die niet.

Een goed voornemen rijpte op dat oogenblik in twee mannenharten. Het een nam zich stellig voor, dat in den vervolge duidelijk zou worden geschreven; het ander verzekerde, dat voortaan goed gelezen zou worden.

Hoe sloeg een derde hart?

Een tikje onrustig trad Jo binnen en het briefje in zijn hand beefde een weinig, hoe mooi het ook was.

En mooi was het. Het dagcijfer was acht!

Maar toch — Jo beefde een beetje.

„Een acht”, stelde mijnheer vast. Toen vervolgde hij: „het schijnt goed te helpen, dat jij bij den dokter bent geweest”.

Verraderlijk kleurde Jo, maar wijselijk bleef hij zwijgen.

„Ik merk tot mijn vreugde, dat jij genezen bent, Jo”, ging het daar tegenover hem verder. „Denk er dus aan: voortaan minstens een acht”.

„Ja, mijnheer”, verzekerde Jo kleintjes en schoot schichtig de deur uit.

De Directeur lachte.

En de jongen?.....

Vermoedelijk — óók!

Immers — wie morgen leeft, wie dan weer zorgt.....

Het examen

Wanneer de nieuwjaarsdag nog nauwelijks uit de herinnering is vergleden begint voor Valkenheidebewoners „het examen”.

Neen, het is geen vergissing, wanneer we schrijven: Valkenheidebewoners. Er is op heel de inrichting niemand, die door deze voorjaarsdrukte onberoerd wordt gelaten.

De leeraren bezinnen zich op weer een ander en toch even doelmatig werkstuk als dat van het vorig jaar, ze piekeren op een schets voor een werkteekening; ze overwegen, wat ze den jongens nog even moeten inpompen, voor zij straks aanvangen met hen uit te vragen.

Door de jongens wordt het theorieschrift op het meest ongelegen uur, vlak vóór het eten, uit het kastje gehaald: hoe was het ook weer met die puddeloven? En: waar komt het Slavonisch eikenhout nou eigenlijk vandaan?

De ambtenaar moet het kennen in deze dagen. Angstige harten zoeken zijn hulp; beschuldigende gewetens geven door grover gedragingen hem de handen vol. Wat is er toch met de jongens?

De ambtenaar wéét het wel: het examen. Maar als dat in de eerste helft van Januari reeds begint, waar strandt dan het scheepje voor het April is?

Maak u niet ongerust, mijnheer. U weet het wel van vorig jaar. De tijd van voorbereiding maakt zenuwachtig druk; de tijd van de worsteling om winst vindt rustige strijders. Zoo aanstonds de kamp komt, klemmen de kaken zich op elkaar:

de tweede helft van Januari daalt de rust, want een verbeten strijd doet elke krachtpijling mijden.

De derde-klasser kampt om den 1sten prijs: het diploma!

Zijn strijd is de meest spannende; zijn overwinning de meest loonnende.

Zijn werkstuk is het meest moeilijk; zijn hand, zijn hoofd en zijn hart worden het zwaarst beproefd.....

Het examen?

Dat is: ten eerste een werkstuk, waarin op geniale wijze alle moeilijkheden van het vak zijn opgehoopt en moeten worden overwonnen zonder al te lang piekeren, want — je werkt op tijd, de uren worden opgeschreven!

Ten tweede: je moet een teekening maken. Een teekening, waar je haast met je hoofd niet bij kan. En je moet er wel bij, want anders.....

Ten derde: de school! Rekenen en natuurkunde, taal en algebra, en driehoeken rechte en scherpe en stompe..... ja stompe ook.....

Ten vierde: je mondeling! Op het bureau! Vaktheorie en schoolles. Je schudt op je stoel. Kan me gestolen worden, hoor. Daar vragen ze je alles.....

Hoor de angst huilen in het hart; juist voor dat mondeling, als Jan ze thuis laat weten:

„Ik durf nou niet op het kantoor te komen 's middags, want de Directeur heeft het veel te druk met de mondelinge examens.

Nu vader er volgt nog een brief voor Paschen, dan zal ik er wel inzetten wat of ik antwoorden kon met de mondelinge examen, want ik kan het zoo wat niet leeren, dat rekenen, enz. enz.”

Oók andere klanken worden gehoord. Wim doet ze weten: Vandaag hebben we mondeling op het bureau. U weet

het nog niet maar op 1 April is er overgang. Ik wist alle vragen te beantwoorden en mijn examenwerk voor praktijk heb ik ook al af.

Ik twijfel er niet aan, dat ik over zal gaan”.

In de benauwdheid of in de ruimte: aller hart is vol van „het examen” en ieder is bezig, drie maanden lang, met „het examen”. Hoop en vrees buitelen als bijtende doggen dooreen, vandaag is de lucht blauw en plekt zonnegoud op alle dingen, morgen hangt het zwerk laag en ligt benauwenis om aller gemoed. Onder hoogspanning staan allen, want:

„De examen-werkken zijn in vollen gang en menig jongen heeft hier even zijn moeite aan om er iets goeds van te maken. Ook ik heb het er naar de mening van mijn vrienden het er goed afgebracht”.

Kees geeft in de gulheid van zijn vertrouwen het woord werken een scherpe k. te veel. Vermoedelijk opdat ze er thuis oog voor zullen krijgen, dat het in de voorjaarsmaanden scherp zeilen is op Valkenheide.

Het examen-werkstuk! Dan: de examen-teekening! Daar komt nog meer bij kijken dan bij je werkstuk. Neen — een examen-teekening! Heb je genoeg aan voor een heel jaar.

Jan, en die deed nog maar zijn overgang van de tweede naar de derde klas, Jan reeds deed zijn zuchten hooren, toen hij schreef:

„Het is anders een drukke maand voor de jongens, die mee doen aan de overgang. Het is niet anders dan repetities en nog eens repetities.

Ik heb gelukkig alles al gehad op mijn mondeling examen.

Het is anders wel een zware overgang van de 2e naar de 3e klas. Maar ik zal er wel doorkomen. Daar ben ik tenminste niet bang voor. Ik heb zoo goed mogelijk me best gedaan.

We hebben ook een moeilijke examen-teekening. Het is een torenspits, daar moeten we een projectie en uitslag van maken. Je komt geregeld in de war met al die lijntjes".

Repetitie en nog eens repetitie!

Sommenmaken op de schoolles, en dan de thermometer van Vidi, met die kwikbarometer van Franklin en de bliksem-afleider van Fahrenheit! Dat moet je allemaal weten voor natuurkunde. Anders zak je als een steen.

Als een steen. Ja! Waarom of een steen in het water zinkt en hout in het water drijft, vragen ze dan aan je. Als of een steen zou kunnen drijven!

En dan — of een twee met een a, nou hetzelfde is als een a met een twee? $2a = a^2$. Moet je een jongen uit de tuin vóór hebben, die best weet, dat soepgroenten geen groentensoep is!.....

Tenslotte: mondeling op het bureau.

Ja Jan, gelijk zal je hebben: op het bureau? Dat is het zwaarste van alles!

Maar..... een oud-Valkenheidejongen heeft het voor jaren eens gezegd en jullie doen het gaan, van mond tot mond: „op het bureau? Daar staat een kist vol genade”!

Het einde!..... In de Kerkzaal. Achter de groene tafel: Bestuursleden en Directeur. Om je heen al de Leeraren en Ambtenaren en Vrouwen en Kinderen..... en dan..... je naam genoemd. Diploma gehaald! Bij den Voorzitter komen!! Bij den Voorzitter komen!! En je naam er voor zetten, dat je het Diploma nou hebt!! En dan.....

Dan?..... Dan?..... Praat nou niet langer!

Is er een baassie? Mag ik naar huis? Ik heb nou toch me Diploma!

Het einde?

Een hartelijk Dankwoord van den Voorzitter aan Leer-

aren en leerlingen voor trouw en toewijding gedurende moeilijke maanden onverzwakt getoond.

En — een gevoel van voldoening bij de koene kampers, die den strijd gestreden en den palm gewonnen hadden.

En — en..... bij die héél enkelen, die niet al hun kracht hadden ingezet en mitsdien geen kroon ontvingen?

Een vast voornemen: dit nooit weer! Een volgend jaar, dan.....

Er broeide weer wat . . .

Er broeide weer wat.....

Dagen lang reeds was hij lawaaiig druk, zóó dat je voelen kon: „hij heeft wat, maar hij durft het toch niet recht naar voren te brengen”.

Menschen zijn moeilijke wezens, vooral voor zich zelf. Dagen lang loopen wij rond met dingen, die ons drukken en wij laten ons drukken, terwijl wij den moed missen om eens even uit te spreken, wat ons innerlijk pijnigt. Wij wekken den indruk zuur te zijn en we zijn in zorgen; wij schijnen kort en hard te wezen en we zijn vol innerlijke onrust; we doen dik en hoog en lijken trotsch en ongenaakbaar, doch we zijn vol van vrees voor de moeilijkheden, waartegen we ons niet opgewassen weten.

Jaap was niet lomp en ruw, al deed hij zich zoo voor, hij was niet lui en onverschillig al kwam hij met tragen tred en schokkende schouders naar zijn bank geslenterd.....

Er zat wat.....

We wisten wel wat er haperde.

Het liep thuis niet, zooals het moest. Vader en moeder waren uiteengegaan en beider bestaan was daardoor donkerder geworden en beiden schoven de schuld van dat vermeerderde leed op elkander en wreekten zich, door elkaar het leven te vergallen.

Jaap koos voor moeder, zooals een jongen van 18 jaar meestal voor moeder kiest. Liefde en ridderlijkheid wezen den weg. Vader plaagde, moeder leed... dan zou hij helpen!

Maar — hij was in het gesticht. Dat beteekende voor hem in deze omstandigheden: vleugellam, machteloos.

Die doorn drukte diep in het vleesch. Moeder behoeftig en hij onmachtig.

Onmachtig?

Had hij zijn vak niet behoorlijk geleerd? Was zijn gedrag meestal niet goed? Waren zijn cijfers niet bijna altijd voldoende? Had hij den laatsten tijd soms straf gehad?

Onmachtig! Hij die kon werken en wilde werken. Hij onmachtig om moeder te helpen? Waarom? Omdat ze hem hier vasthielden; omdat ze hem hier niet wilden laten gaan om zijn eigen moeder te helpen; omdat ze hem hier tegen waren; omdat ze hem hier dwars zaten en hem negeren en neppen wilden..... Dáárom was het onmogelijk om moeder te helpen..... Hij kon wel, maar hij mócht niet. Zóó zat het.....

We wisten wat Jaap kwelde en reeds hadden we met hem rustig den toestand besproken en getracht hem duidelijk te maken dat nu, juist nu minder dan anders er gelegenheid voor hem zou zijn terug te keeren in het ouderlijk huis, in het ontworcht gezin, waar de stemming zuur en het bestaan zorgelijk was.

Jaap had zijn bedenkingen tegenover ons betoogen geplaatst. Hij voelde zich sterker dan wij wel dachten, dat hij was en hij zou zich met die ruzie van vader en moeder niet inlaten, hij wilde enkel maar werken voor moeder en een paar centen thuisbrengen. Anders niks. Ja — als vader aan de deur durfde komen, als vader moeder lastig viel, dan..... dan zou die ondervinden, dat Jaap er was, maar anders..... Mijnheer, laat mij mijn gang gaan, ik weet best wat ik moet doen en niet moet doen.

Wij weerlegden en wij wonnen. Verzoend met den toestand verliet Jaap het bureau en werkte weer als van ouds, totdat.....

Eén brief van huis en Jaap was weer van streek.

Moesten we weer met hem praten? Dat kon goed doen en hem weer lucht geven. Maar we zouden hem geen uitzicht kunnen openen op verwezenlijking van zijn verlangen; we zouden nieuwe woorden kunnen zoeken, maar we zouden oude dingen zeggen. Reeds dat deed even aarzelen om te spreken.

Nog een andere reden drong tot zwijgen. Wanneer we veel aandacht schenken gaan aan bepaalde bezwaren, gaan deze in de oogen onzer jongens aan gewicht winnen. Jaap zou van den ernst van den toestand en van de billijkheid van zijn verlangen, Jaap zou zelfs van „zijn recht” overtuigd raken, wanneer wij telkens daarover hem kwamen spreken.

Wij zagen dus toe en zwegen.

Jaap lawaaidde door en bleef onverschillig doen.

Ook dat ging langs ons heen.

Bij „de post uit de zalen”, de brieven van de jongens, was „een brief met een kruisje”.

Dat kruisje is het seintje van den ambtenaar aan den Directeur dien brief met aandacht te lezen, omdat er iets gewichtigers in staat dan „nog frisch en gezond” en „we mogen hier van alles hebben, behalve sigaretten”.

De brief was van Jaap.

Het begin was heel gewoon. Op de tweede bladzijde pas kwam het. Jaap was dus niet óvervol geweest. Dan was het immers in de tweede regel reeds gekomen in plaats van op de tweede bladzijde. Nu het zoo achteraan kwam was het minder brandend, zelfs minder écht, dan dat ik had verwacht.

Het was anders kras genoeg.

„Ze laten je hier krepeere, moeder. Ik heb al zooveel met de directeur gepraat maar daar schiet je ook niks mee

op. Die belooft maar van een volgend jaar en daar blijft het maar bij. Je blijft hier in de beroerdigheid maar zitten. Ze doen niks voor je. Als je je zelf niet helpt, gebeurt er niks. Maar nou is het uit. Als ze me nou niet helpen, dan help ik mezelf. Dan neem ik de kuit en hebben ze het nakijken. Het verveelt me hier al lang. Het is nou gauw afgelopen, geloof het maar. Vandaag of morgen zie je me wel komen. Dan hebben ze hier hun zin. Maar ik ook, want dan ben ik de rotzooi uit”.

Dat was niet vriendelijk en leek gevaarlijk. Doch Jaap had het in zijn jongenstaaltje en in zijn jongensstemming neergeschreven. Overgezet in onze taal en gelezen in de vaderlijke stemming, welke ons tegenover onze jongens altijd weer noodig is, lazen wij het zóó: „Ach mijnheer, ik zou zoo graag nog eens willen vragen of ik nu naar huis mag. Maar ik durf niet, omdat ik u al zoo dikwijls lastig ben gevallen en ik ook wel weet, dat u het mij niet toestaan kunt. Maar ik verlang toch zóó.....”

Even kwam een gevoel van medelijden op met den jongen, die zóó onbeholpen zich helpen moest, omdat hij het niet anders wist te zeggen en die in zijn toch zuiver verlangen om moeder te helpen niet kon worden voortgeholpen, doch geremd moest worden.

Máár — Jaap had aan ons medelijden niets. Dat kon meer schade doen, dan winst werken. Het kon hem slechts dringen in de richting van het ziekelijk verlangen, het sentimenteële, dat neertrekt en slap maakt, terwijl er bij hem juist behoefte was aan frisschen durf om de moeilijkheden onder de oogen te zien en mannelijk zich er doorheen te werken.

We lieten Jaap roepen. Hij zou zijn directeur vinden, noch boos, noch bedroefd.

De klopp op de deur was toch niet zóó luid als ik gedacht had.

Daaruit wist ik reeds, vóór ik nog Jaaps gezicht had ge-

zien, dat hij vermoedde, waarom hij op het bureau werd geroepen en dat hij innerlijk nu een beetje bibberde over „die brief”.

Jaap stond op het matje.

Dag Jaap.

Mijnheer, u hebt mij laten roepen?

Ja, Jaap. Ik wilde je jouw brief terug geven.

Mijn brief teruggeven, mijnheer?.....

Ja, Jaap. Ik heb hem gelezen, dus nu kan jij hem wel weer terugkrijgen.

Maar mijnheer, mag hij dan niet weg?

Die brief moet toch niet weg, Jaap.

Ja zeker mijnheer. Hij is toch zeker voor me moeder.

Voor je moeder, Jaap? Ja, haar naam staat op het adres. Daar heb je gelijk in. Maar toen ik jouw brief las, toen begreep ik, dat hij voor mij bestemd was, Jaap. Dat je mij wat wilde zeggen. En dat heb je gezegd. En ik heb het gelezen, Jaap. Dus nu kan jij je brief wel weer meenemen.

„Maar mijnheer”, protesteerde Jaap, „ik mag toch zeker wel aan me moeder schrijven?”

Natuurlijk Jaap, dat weet je ook wel.

Nou dan, mijnheer..... Dan mag me brief toch wel weg?

Zeker Jaap, als je meent, dat moeder deze brief moet hebben, dan mag hij wel weg. Maar ik dacht dat je hem uitsluitend voor mij geschreven had.

Neen mijnheer, heelemaal niet. Het is een brief voor me moeder hoor.

Best Jaap. Zou moeder blij wezen met je brief, denk je?

„Blij... blij...?”, aarzelde Jaap. „Dat wel niet, denk ik”.

Wat dan wel?

Nou, een beetje beroerd zal moeder het vinden, dat ik weg wil en niet mag.

En heeft moeder daar behoefte aan, Jaap.

Neen, die heeft al narigheid genoeg, geloof dat maar.

Waarom wou jij er dan nog een schepje bij doen, Jaap?

Waarom? waarom? Ja, ik wil het natuurlijk niet erger maken dan het al is.

Dan moest jij toch niet zoo'n brief schrijven, Jaap. Ik denk dat moeder misschien een klein beetje geholpen zou worden in haar zorgen, wanneer ze weet, dat ze een jongen heeft, die zich flink door het leven weet heen te slaan, doch dat ze bij de pakken zal gaan neerzitten als ze bemerkt, dat haar jongen ook al een stakkerd is, die klagen en kankeren kan, maar niet van vechten en volhouden weet.

Mijnheer, geef mij de brief maar. Ik zal een andere schrijven, waar moeder meer aan heeft.

Nacht en dag wisselen weer als voorheen. Een heel enkele maal schuift voor de zon soms een donkere wolk. De mikken (boterhammen) smaken nog net als de vorige week en het werk heeft zijn aantrekkelijkheid en zijn teleurstelling, gelijk het die altijd heeft gehad.

Maar het laweit om Jaap is verstild en in zijn rust schijnt hij krachtiger en flinker geworden.....

Uw liefhebbende

Hij had gezondigd.....

Toen allen slapen gingen, was hij wakker gebleven. Toen iedereen rustte; stond hij op.

Donker denken spookte door zijn brein; fel begeeren brandde in zijn binnenste.

Dáár, op enkele passen van zijn bed, dáár, achter een dunne gordijn, dáár was, wat hij zoo graag wou bezitten — „een jofel klokke”.

De makkers hadden al lang zoo iets: een armbandhorloge, fijn — met een riempje om je pols óf een groote tikker met een ketting en dan een zakje in je broek.....

Hij had al zoo lang gehoopt.....

Vader had beloofd, als hij zestien was kreeg hij een horloge, maar toen hij jarig was, toen kon het nog niet en nou was hij bijna zeventien en hij had altijd nog gehoopt: „as ik nou wêér jarig ben, dan.....” Maar nou had ie van „thuis” een brief gekregen, dat ie nou niet langer zeuren moest en dat ie maar goed zijn best moest doen en dat alles wel terecht zou komen, maar dat het nou zeker niet ging.....”

En toen..... toen had ie gevloekt.

As ze dan allemaal niks meer om hem gaven, dan gaf hij er óók niet meer om en als ze dan niks voor hem konden missen, dan zou hij zich zelf wel helpen.

Toen is de donkere dag gekomen, waarop alles hem tegen liep. Met mokkend gemoed is hij, als de anderen, naar boven

gegaan en heeft zich ontkleed. Doch slapen kon hij niet. En wilde hij ook niet. Hij zou wakker blijven en hij zou.....

Toen heeft hij zich gewroken.

Sluipend heeft hij zijn zaal verlaten.

Door het raam naar buiten en van daar door het raam naar binnen in de kamer van zijn ambtenaar..... Horloge en geld!.....

Hij had gezondigd!

Gelukkig — hij werd gestraft!

Maar den zegen der straf zag hij niet; de bitterheid van de cel proefde hij wel en in felle opstandigheid.....

Schuld?

Ja — maar niet bij hem!

Wie had hem zoo gemaakt?

Hadden „ze” zich ooit om hem bekommerd?

Wie had zich ooit met hem bemoeid?

Bemoeid? Ja — als er een aanmerking kon worden gemaakt, als er een standje kon worden gegeven, ja..... dan wisten ze wel waar hij woonde, maar anders.....

Ze konden voor zijn part allemaal.....

Hij zou het ze wel zeggen ook!

Als hij weer vrij was zou hij het ze wel schrijven dan was het alles maar uit.

Ja — nou heeft ie een brief gehad van thuis. De Directeur heeft natuurlijk geschreven, dat ie straf had en ja, nou schrijven ze wel gauw. Natuurlijk over zijn „slechte streken”.

Slechte streken!

Slechte streken!?

Weet je wie er slechte streken uithaalden? Die maakten, dat een jongen in het gesticht verkommeren moest. Dat waren slechte streken.....

Maar in zijn brief zou hij het ze zeggen.

Hij heeft zijn brief geschreven.

Hij is vol van bittere opstandigheid, welke zich uit in fel verwijt.

Maar tusschen de woorden druppelen de tranen uit een hart, dat schreit van onvervuld verlangen. De brief beeldt twee gebalde vuisten, welke grimmig worden opgestoken; doch die telkens zich ontspannen en samenstrengelen tot een smeekend bidden. De haat van een man, in de woorden van een kind; het angstig zoeken van een kind, in de taal van een man.

We gaan lezen:

Lieve vader.

„Ik ben goed gezond”.

Vader schreef in zijn brief, dat hij half ziek was. Het begin van de brief is nu niet de gewone verzekering van „nog frisch en gezond”, maar een bits bijten op het bericht van vaders „half ziek”.

„Met dat half ziek zijn, dat zal wel niet zoo zijn. En als het zoo is, dan blijft u maar op bed liggen.

Ken u er niet meer lieve jongen boven zetten. Lieve Henk hoeft niet eens meer”.

De brief van vader was vooral in het begin gespeend aan alle hartelijkheid en vader had zóó zeer zich vergeten, dat zelfs het opschrift had ontbroken.

„Ik zou wel eens willen weten wie of dat gezegd heeft, dat ik in de cel zit. Want ik zit niet eens in de cel”.

Henk leeft in de triomf van de vrijheid. Zijn straf is voorbij. Dat moeten „ze” nu maar goed weten. De cel is voorbij.

„Wat ze te Haarlem van me zeggen daar heb ik lak aan”.

Vader had bericht, dat de familie te Haarlem het ook zoo schandelijk vond, wat hij gedaan had en dat zij goed vonden, dat hij zwaar werd gestraft. Maar Henk maalt niet om wat ze daar zeggen, want:

„Met die lui laat ik me nooit meer in”.

Of hij woord zal houden staat te bezien. Immers:

„Tante Marie daar hou ik van en Oom Kees en Betje ook, maar de rest kan me niks meer schelen. Dus dat weet u nu ook. U zal wel zeggen hoe durft ie. Maar dat hindert me niks meer”.

Al schrijvend is de temperatuur bij Henk gestegen. Nu bereikt ze kookhitte:

„Kom maar nooit meer hier, vader. Dan hoeft u mij ook nooit meer te waarschuwen”.

Dat had vader natuurlijk gedaan. Ook hem aangespoord om „netjes” te werken, want daarover was klacht gevallen, maar Henk verzekert ten onrechte:

„Werk ik slordig? Hoe komt u daarbij? Dan zou de baas mij zeker afzonderlijk een groep te schilderen geven. Vader u gelooft het maar hoor wat ze van mij tegen u zeggen. Ja hoor, geloof ze maar”.

Henk gaat nu zoeken naar de bron van leed in zijn leven. Niet zijn schuld heeft zijn leven verdonkerd, doch zij, die hem hebben uitgestooten en gesloten in het gesticht.

„Vader ik wil wel, maar ik kan niet opgesloten zitten. In 1927 ben ik naar het M-gesticht gegaan. Daar heb ik verkeerd gedaan”.

Henk werd uit die inrichting wegens wangedrag verwijderd. En nu, staande op eenigen afstand, ziet hij wel zijn tekortkoming, waardoor hij verzekert:

„Dat weet ik nu wel. Dat voel ik nu wel. In October 1935 ben ik hier gekomen. Nou is het al weer twee jaar hier. Dan ben ik in October 10 jaar van huis”.

Daar ligt de aanvang van zijn leed en van de schuld der anderen. Want: „Waarom? Alleen doordat Moeder gestorven is”.

En borrelend komt de bitterheid bij hem boven en vloeit uit in fel verwijt:

„Daarvan heb ik nu ook de schuld gekregen. Altijd en altijd Henk Haarsveld. Hij altijd. Hij alleen”.

Vader had immers gewaagd van het hartzeer dat moeder van hem — toen 6-jarig kind! had gehad, zoodat ze van verdriet was gestorven. Liever geen brieven dan zulke brieven. Daarom:

„Vader als u mij niet meer schrijven wil, schrijf dan nog maar 2 regels dan weet ik het. Ik zal niet zoo gek zijn om te blijven schrijven”.

Meen niet, dat Henk in zijn denken dan los is van huis en verzoend zal zijn met die scheuring. Neen, dan pas zal hij onverschillig worden en:

„Dan doen ik net als andere jongens. Die kan het ook niet meer schelen. Die nemen de kuitten. Die loopen weg en die melden zich bij de politie. Dus dan weet u het”.

Hoor zijn angstig kloppend hart maar bonzen in de verzekering:

„Vader ik ben een pijpenrek voor u aan het maken. Ik zal het November wel klaar hebben. Als u het niet van me hebben wil, schrijf het dan gauw”.

Hoop en vrees worstelen nog te zamen. Henk zal het zijne doen om de eerste te doen winnen en in mildheid verzekert hij:

„Ik zal er een foto bij doen van de teekenzaal van de schilders hier”.

Als dat niet helpt..... Doch gerust is Henk toch niet heelemaal en daarom zegt hij met nadruk:

„Nou, dag vader. Ik hoop maar dat u niet boos bent. Dag vader. De groeten van je liefhebbende zoon

Hendrik Haarsveld”.

Moeder gestorven.

Dan in prille jeugd naar het gesticht.

Nu reeds tien jaren!

Van huis heul noch hulp.

Bij tekortkoming slechts verwijt.

En tóch..... Een hart dat hongert naar liefde. Een hand tastend naar steun.

Hij had gezondigd.

Hij is gestraft!

Doch in ons is nog het tastend zoeken om dit leven recht te doen.

Rien

Neen — hij viel niet mee.

De verwachtingen waren niet al te hoog gespannen. De aantekeningen betreffende zijn verleden waren zoo donker van verve.

„Hij bezocht verschillende scholen“.

Dat is de gewone geschiedenis, waarmee het leven van de héél diep verzonkenen begint.

„Verschillende scholen“.

Daarin ligt de ongedurigheid en de verwording van het gezin en van den knaap.

Het gezin vlucht met zijn schande en met zijn smart van de eene wijk naar de andere en van die weer naar de eerste terug en telkens wisselt Rien van school.

Maar ook eigen ongedurigheid, zoo niet erger, weerspiegelt zich in dat „verschillende scholen“. Nergens heeft hij het kunnen uithouden; overal werd het hem te benauwd. Nergens kon hij mee; overal bleef hij achter. En — nooit vond hij schuld bij zich zelf, altijd weer bij den ander: de meester.

Zóó zegt dat „verschillende scholen“, dat wij krijgen een jongen klein van kennen en standvastig in onstandvastigheid.

„Hij zwierf langs de straat“.

Vroeger zouden we daaruit hebben geconcludeerd: „hij heeft een hekel aan werken“. Tegenwoordig nu werk een weeldeartikel is geworden voor de allergelukkigsten, mogen

we deze gevolgtrekking maar niet zóó maken. Doch, wanneer dat zwerven, hetzij gewild of gedwongen, lang heeft geduurd, is het resultaat gelijk: werken smaakt hem niet.

„Thuis was hij lastig“.

Natuurlijk. Wie verschillende scholen noodig heeft, vindt het thuis ook te benauwd, botst tegen de kamerwand, en schopt tegen de deur.

„Schold moeder“.

Dat wordt al donkerder.

Of hier als oorzaak werkt ongeremde drift of grove verruwing, uitgelokt en versterkt door weinig eerbiedwekkende handelingen van moeder misschien, het is een om al: een jongen, die moeder niet ontziet is een smartekind in elke omgeving.

„Perste moeder geld af“.

Eén dus, die het gezag volkomen is ontgroeid en leeft naar eigen zin en lust, zonder zich om anderen te bekommeren.

Nog somberder wordt de teekening.

„Van kleeën, huisraad en beddegoed verkocht hij, wat nog verkoopbaar was“.

Dat is érg, zelfs in het leven van onze jongens. Wij weten, dat zij gaarne staan tegenover het gezag, dat zij onklaar begrip hebben van mijn en dijn, doch dat zij zeer zelden zich vergrijpen aan het bezit van vrienden of verwanten en zeker niet de hand slaan aan dat wat den ander moet dekken of verwarmen.

Totaal geen gevoel, verruwde bruit, pure egoïst!

In het Observatiehuis had men ook weinig goeds in hem kunnen vinden.

„Hij is een stiekeme stokebrand, onbeschofte leugenaar, die altijd de schuld op anderen werpt, plaagziek en sarrendoch zelf niets kunnende verdragen, liever lui dan moe“.

De ervaring in dat gesticht was nog het meest verontrus-

tend! Immers — thuis loopt het met zoovele jongens mis en menigmaal ligt de oorzaak daarvan mede in — thuis!

Op de school gaat het voor velen scheef. De wereld daarbuiten, waarin men zoo telkens weerkeert, legt men in de school maar zóó niet af.

Doch in het gesticht, waar men van verkeerde vrienden en omgeving is afgesloten, waar men kans krijgt in te keeren tot zichzelf, dáár nog den weg der verkeerdheid zoeken wijst op innerlijke verwording van ernstigen graad.

Men had hem in het observatiehuis goed bekeken: Rien was stokerig, leugenachtig, plaagziek en — misdreef nimmer. „Ik niet, mijnheer”, voorkwam hij reeds elke vraag bij begane verkeerdheid.

Het werk der liefde ving aan — óók aan hem.

Hard stond hij tegenover zijn ambtenaren, dragers van gezag, handhavers van orde en regel.

Traag stond hij aan zijn werkbank, pijnbank voor het luie vleesch.

Lusteloos zat hij neer in de morgensamenkomsten; lusteloos bij de lessen in de school.

Wat ging er om in het gemoed van dezen eenzame? Want eenzaam was hij wel. De jongens mochten hem niet.

Heeft verveling hem gedreven tot het aangrijpen van plankje en snijmes?

Heeft de ontdekking van verborgen talent hem gedreven tot volhouden?

Wie zal het zeggen.

Zeker is — Rien beoefende de houtsnijkunst en hij deed dit met succes.

Er was althans iets in zijn leven gekomen, buiten zijn eigen persoon, waarvoor hij belangstelling had en waarvoor hij zich inspande.

Dat deed zijn opvoeders hopen.

Wanneer er tenminste maar iets is dat den jongen grijpt, dan kan dat „iets” worden aangegrepen en uitgebuit om te komen tot „meer” of tot „veel”.

Rien op het bureau.

„Wel, Rien?”

„Mijnheer, ik heb een kistje verkocht voor een daalder...”

„Zoo, Rien, geluk er mee”.

„En nou..... nou.....”

„Zeg het maar, Rien. Moet ik dien daalder opschrijven? Of koop je er hout voor om weer te snijden. Of wordt het tabak?”

En mijnheer dacht: „Dat wordt tabak”.

Rien heeft zich ingespannen op zijn snijwerk. Nu gaat hij genieten van de vruchten, die het hem opbrengt: extra tabak.

„Nee, mijnheer, geen tabak”, zegt Rien, „maar ik wou zoo graag een pakkie naar huis sturen”.

„Een pakje naar huis?” vraagt mijnheer wat verwonderd denkend aan de besneden, doch verkochte doos. „Hoe kan dat? Je hebt je doos verkocht?”

„Ja, mijnheer, ik bedoel ook niet de doos, maar een pakkie”, tracht Rien te verduidelijken.

„Rientje, dat begrijp ik niet. Vertel eens op, kameraad. Wat bedoel je eigenlijk?”

Nou, zie eens mijnheer, ik wou op het magazijn wat kopen voor thuis, zie je, voor moeder wat en voor de kinderen”.

Mijnheer kijkt zeker nog wat verwonderd, want Rien gaat verklarend verder. zie je mijnheer, een pond suiker, en een pakkie koffie en twee snijkoeken”.

Het wordt zoo zoetjesaan nu toch wel duidelijk: Rien wil ze thuis eens doen genieten.

„Wil je dan niet liever het geld opzenden, da's gemakkelijker”, vraagt mijnheer.

Maar Rien zegt: „Nee, mijnheer. Een pakkie is veel aardiger en dat zullen ze thuis ook aardiger vinden”.

Mijnheer blijft in verwondering: Rien gul voor een ander, Rien denken aan huis. En dan zoo fijn in het aanvoelen: dat pakkie aardiger dan geld.....

Rien laat geen tijd tot verwerken. Hij dicteert al, terwijl hij zijn daalder op tafel legt: 2 pond suiker, 2 koeken, 1 pakkie koffie, 1 pond cacao en een pijp. Die is voor me broer, voegt hij er bij, bedenkend dat ik wel weet, dat hij geen vader heeft.

Mijnheer heeft het gehoorzaam geschreven en zegt: „da's één dertig Rien. Je houdt twintig cent over”.

„O, mijnheer, doe er dan nog een onsie tabak bij. Da's zoo leuk een pijp en tabak”.

„Dan is alles op, hoor”, waarschuwt mijnheer, die z'n jongens wel kent en weet dat mogelijk reeds mogen Rien met stalen snuit zal komen vragen om „een half onsie tabak van me eige geld. „Alles, hoor”, komt het nog waarschuwend.

„Ja mijnheer, dat weet ik wel; maar ik zal zorgen dat ik goeie cijfers heb op me werk, dan kan ik makkelijk weer een plankie koopen voor me eige”, doet Rien, alsof hij zich behoort te verontschuldigen, dat hij nu zoo maar alles naar huis laat sturen.

Maar mijnheer heeft wel wat anders te doen, dan te luisteren naar Riens verduidelijking. Zelve zoekt hij naar een verklaring van de wondere verandering in dezen jongen, die voorheen nam en nu gaf, die immer dacht aan zich zelf en nu aan thuis.

Thuis? Toen hij thuis was..... Nu hij verre is.....

Voelt hij gemis? Schuld? Berouw?

Rien heeft woord gehouden.

Zóó heeft hij gewerkt, dat hij van verdiend zakgeld weer

spoedig een plankje snijhout kon koopen. Daartoe heeft hij goed zijn best moeten doen.

Toch hield hij zijn woord niet.

Want toen dit plankje onder Riens immer vaardiger wordende hand met figuren kunstig besneden was en het werk zijner handen een kooper vond, toen was dat geld niet „voor me eige, mijnheer”, maar toen kwam Rien opnieuw met het verzoek: „Mag ik een pakkie voor thuis?”

Daar in de donkere steeg drong een zonnestraal door.

„Moeder..... een pakkie..... wéér een pakkie van Rien... uit 't gesticht!.....”

Één - uit velen!

Wat moet ik nou met jou, Kees?.....

Met gebogen hoofd stond hij vóór mij. Zoo juist ontslagen uit de cel, waar hij een week in eenzaamheid had doorgebracht, nog wat onwennig tegenover de vrijheidswielde, waarin hij nu zich wentelen kon. En dan die vraag...

Zeven dagen geleden had hij hier ook gestaan en was gestriemd geworden door woorden van fel verwijt. Die waren verdiend!

Hij had 's morgens zich vergrepen aan de aardappels in het „aardappelenhok” en met gevulde zakken was hij gaan staan voor zijn smidsvuur en stuk na stuk had hij ze neergelegd in de heete asch, ze poffend tot een smakelijken hap.

Maar de gerechtigheid had hem gegrepen: de baas had hem bij zijn kookproeven verrast en hem ter verantwoording gezonden naar het bureau.

Doch de baas had een baard.....; De Directeur had hem geen straf gegeven, maar met hem gesproken over de schaarschte aan aardappelen en over de plicht van ieder om tevreden te zijn met het deel dat gegeven kon worden. Hij had nog een preekje nagekregen over flinkheid en over eerlijkheid en over vertrouwen..... nou ja..... eventjes had hij zijn tranen moeten wegslikken en toen..... toen mocht hij weer naar zijn werk gaan.

Dat was hij toen vast van plan ook!

Maar..... op weg naar zijn werk moest hij weer langs het aardappelhok. Toen..... toen zoo vlak bij die aardappelen

— en in de smederij had hij toch vuur! — toen..... ja toen was hij wéér bezweken en gretig had hij gegrepen in den voorraad en zijn zakken zaten stijfvol aardappelen in een oogenblik en toen..... toen trad de Gerechtigheid voor de tweede maal hem tegen op zijn kromme wegen.....

Wéér — een kwartier nadat hij het bureau had verlaten — weer stond hij voor den Directeur: bang en beschaamd.

Toen had het gehageld over hem: woorden van weerzin en striemende straf. Zeven dag cel en met de zoo begeerde aardappelen in elken zak werd hij weggeleid en ingesloten.

Ze hadden hem gehinderd: die zakken zoo vol — die aardappelen zoo hard — die gestolen waar zoo onnut.....

Zeven dagen, lange dagen hadden zij daar gehangen op zijn heupen, gedrukt op zijn borst; als hij zat en als hij liep..... altijd maar die aardappelen. Hij had ze willen weggoeien, als hij maar had gedurfd en maar had geweten, waar ze te werpen. Maar — hij durfde niet, want hij had in opdracht ze zuinig te bewaren en — hij kòn niet, want zijn kamertje was klein, het venster hoog, de dubbele deuren dicht.....

Zoo lang hij daar zat, zouden zij daar dus zitten..... Die aardappelen had hij verwenscht!..... Zijn „stomheid” had hij verwenscht, om nou weer te nemen, nèt van 't bureau en dan weer klaar voor de bajes.....

Zich zelf had hij verwenscht..... met vertrouwen mogen gaan, vol goed voornemen vertrokken, en dan..... Die aardappelen ook.....

Zeven dagen..... zij en hij..... in de eenzaamheid van een klein kamertje.....

Maar nu stond hij dan weer op het bureau.

En daar vóór hem, die gekke vraag; wat moet ik nou met jou, Kees?

Hij wil wel zeggen: „naar het werk laten gaan”. Máár —

dat bedoelt de Directeur toch zeker niet. Zóóveel begrijpt hij er wel van, dat hem nu niet wordt gevraagd: wat wil je nou, aardappelen poffen of werken..... Hij durft zich haast niet bewegen....., die aardappelen bewegen mee.....

„Wat moet ik nou met jou, Kees? Je vertrouwen en laten gaan of een ambtenaar achter je aan sturen, die je goed in de gaten houdt?”

Hoe komt het nou, dat hij geen antwoord kan geven. Hij weet het wel best. Stel je voor: altijd een ambtenaar om je heen. Neen hoor..... aan mijn lijf geen ambtenaar..... Maar — waarom zegt hij dat dan niet? Hij durft niet..... Neen, hij heeft het verleden week zóó beroerd laten liggen, dat hij best begrijpt: ze móéten mij in de gaten houden..... Dus: wél een ambtenaar!..... Maar..... maar..... „Ik weet het niet”, barst als een bom naar buiten.

Doch de Directeur schudt het hoofd.

Neen, Kees, zoo komen we er niet. We moeten weten, wat wij willen. Ik moet je vertrouwen of niet-vertrouwen, één van die twee. Zeg jij nu maar, wat je meent, dat gedaan moet worden.....

Kees „kachtelt”; Kees zucht; Kees zwijgt.....

Wat zou jij doen, Kees, als daar een jongen vóór jou stond, met wien je eerlijk en rond hebt gesproken, die je verzekert, dat je op hem kunt rekenen en die vijf minuten later je bedriegt. Wat zou jij met zoo'n jongen doen, Kees?

Die Directeur laat je nou nooit los!..... Wat zou jij met zoo'n jongen doen? Met zoo'n jongen?..... „Ik zou hem nóóit meer vertrouwen”, gooit hij grondig gemeend naar buiten.

Hij zucht van verlichting. Het antwoord is er uit!

De Directeur schudt weer het hoofd en zegt: Kees, moet jij vooruit of achteruit; omhoog of omlaag in je leven?

Dát weet hij: natuurlijk vooruit, mijnheer.

Dacht ik ook, Kees. En als jij nu bemerkte, dat ik je niet

vertrouwde, en je ambtenaar óók niet en je baas óók niet en niemand je vertrouwde, zou jij dan goede gedachten gaan krijgen, Kees? Of zou je gaan zeggen, nou kan het me ook niet meer schelen. Ze vertrouwen me toch niet. Er is er niet één, die me vertrouwt. Nou, dan hindert het ook niet meer, wat ik doe. Ze verwachten toch niets goeds van me.

Ja, zóó is het. Begrijpend begint Kees nu te knikken; als ze hem niet meer vertrouwden, dan zou het hem niets meer kunnen schelen.

Zie je dus, Kees, wat er met jou gebeuren moet? Ik zal jou vertrouwen, Kees. Want dat is voor jou noodig!

Zachtjes zegt hij: ja”, want het is waar, maar toch..... zoo maar weer vertrouwen..... nou.....??.....

„Maar ik kan jou ook vertrouwen, Kees”, zoo hoort hij verder, „want jij wil toch vooruit en omhoog? Dan doe je toch je best om geen verkeerde dingen uit te halen!

En dan verdien je ook vertrouwen, Kees. Want als jij vecht tegen je fouten, dan ben je waard, dat de menschen je helpen en steunen, door te laten zien, dat ze wat van je verwachten.

Dus Kees, je kent nu onze afspraak, hè?

Ga nu naar je werk en als je langs het aardappelhok gaat, leg daar dan even die aardappels uit je zakken.....

Ze waren nette mensen

Ze waren nette mensen.

Hij was reeds jaren „ambtenaar” bij dezelfde maatschappij en zijn chefs wisten dat hij met klokslag present was en zijn eenvoudig werk met groote trouw en uiterste zorg verrichtte. Wat Loof doen moest, werd gedaan en goed gedaan.

Hij had geen andere liefde, dan het werk en „thuis”.

Maar thuis.....

Zij was een nijver vrouwtje, die keurigjes zorgde voor haar gezin. Een propere verschijning, wier bezige handen immer wat te doen vonden in haar huisje of voor de kinderen.

De Kinderen.....

Eén meisje, de oudste, moeders evenbeeld van jonger jaren, vriendelijk, pittig, goed en flink.

Eén jongen, haar jongste dus, aan wien heel haar hart hing, zonder dat zij zich dat bewust was, zonder dat hij het verstond, maar vader en zus zagen het wel: Toon was moeders kind.

Heeft zij hem verwend?

Zus had het haar gezegd, toen Toon telkens in de keuken kwam en stilletjes nam van dit of onder het oog van moeder snoepte van dat en moeder wel zei, dat het niet mocht en wel verzocht het te laten en wel waarschuwde iederen keer, maar nooit er toe komen kon om den jongen te straffen voor het kwaad, dat hij deed.

„Moeder je verwent hem heelemaal”, waarschuwde haar oudste.

Maar zij had geprotesteerd, een beetje heftiger in woorden, omdat de veelheid van klank een tekort aan innerlijke overtuiging moest verbergen. „Waarom zou ik dat doen? Je bent allebei mijn kind Bep. Wees nou maar niet jaloeersch hoor”, had ze er nog schertsend bijgevoegd.

Vader werd wakker gemaakt door zijn dochter, die hem verzekerde: Toon is een snoeper vader. En moeder laat alles maar toe”.

Alles maar toe?

En wist hij, de plichtsgetrouwe, niet heel zeker, dat het groote menschenleven niets toelaat dan steevast voortgaan rechtuit, zonder zijstap, zonder stilstaan, altijd maar door in de rechte richting van goed je werk doen en stil berusten?

„Maar moeder”, had hij vermaand, toen zus weer vertelde van Toon's ongezeggenheid, zijn plagen en zijn snoepen.

„Ach, Bep maakt het wel wat erg”, suste moeder en vader had zich met die verzekering gaarne laten geruststellen.

Toon ging naar school.

Zijn lust was maar matig; zijn leeren gering.

„Hij kon niet zoo best”, meende moeder.

„We moeten hem toch maar wat aansporen”, oordeelde vader.

Onwillig droeg Toon vaders vermaan en lusteloozer ging hij zijn gang naar de school of — niet naar de school, net naar hem goeddacht.

Klachten kwamen.

Van de school over verzuim; van de burens over plagerij en kattenkwaad.

Politie aan de deur.

Met Toon?

Verschrikt vliegt moeder naar de bel.

De agent vertelt van twee schreiende kinderen door moeder naar den winkel gestuurd, een kwartje voor de boodschap, van wie Toon dat kwartje heeft genomen....."

„Nietes.....", beweert Toon.

„Je mag je jongen wel wat beter in de gaten houden, moeder", vermaant politie nog, „want zoo loopt hij zeker vast".

Moeder belooft en straks in de kamer bij haar tranen en smeeken belooft, met mokkend gemoed, ook Toon.

Ze zal het nu maar niet aan vader zeggen. „Die heeft toch zorgen genoeg", tracht moeder zich te bevredigen, doch van binnen zegt een stem, dat ze zwijgt, niet om vader te sparen, maar om Toon.

Doch Toon heeft haar beterschap beloofd. Waarom zou ze dan nog meer onrust brengen, door er verder over te spreken.

Moeder zal zwijgen dus.

Maar — opletten zal ze ook, want vaag voorvoelt ze: Toon is niet te vertrouwen.

Moeder let op.

Geen agent, surveilleerend door de straten, gaat meer ongezien haar woning voorbij.

Neen, het is niets..... hij gaat voorbij. Natuurlijk gaat hij voorbij..... Dagen later — daar komt een agent van de overzijde op haar huis aan. „Wat zal het nu weer..... O, gelukkig, hij belt hiernaast..... Waarom is ze toch ook zoo mal..... om zichzelf zoo in onrust te zetten om niets....."

Om niets?.....

Toon nóg niet uit school?

Het is al vijf uur.

„O Heer", zucht ze zachtjes in zich zelf, „breng Toon toch gauw thuis, ik ben zoo bang".

Bang?

Omdat op een mooien zomermiddag om vijf uur haar jongen nog niet van school thuis is? Moet ze daar beangst om zijn? Natuurlijk is hij met zijn makkers ergens aan het spelen. Zeker is het dät!

Gelukkig — daar is hij toch.

„Jongen, waar ben je weer zoo lang geweest", vraagt ze met zacht verwijt aan Toon, maar in haar hart spreekt ze met God en zegt: „Dank U, Heer, dat hij er weer is".

Tòch iets.

Vader is ongewoon laat vanmiddag.

En — hij heeft wat!

Dat hoort moeder al bij het morrelen in het deurslot.....

Ze vliegt den gang in en vraagt: „Wät is er?"

Vader schudt het hoofd. Hij duwt de deur dicht, begroet moeder — maar zwijgt.

Wat heb je? Is er wat?" vraagt moeder nu toch twijfelend.

Dan zegt vader alles in één woord: „Toon".

„Toon", schrikt moeder. „Wat is er met hem? Wät?"

Vader vertelt: „Op het politiebureau geroepen. Daar zat Toon. Met nog vier jongens. Gestolen....."

„Gestolen", gilt moeder. „O, Heer", zucht ze en dan zachtjes in zich zelf bidt ze: „O, help ons kind, Heer. Help hem toch, Heer, dat hem geen kwaad overkomt".

„Waar is hij nu?" vraagt ze als vader blijft zwijgen.

„Op het bureau immers", herhaalt vader onwillig.

„Maar daar kan hij toch niet blijven", zegt ze angstig.

Vader trekt zijn schouders op, doch als hij den fellen angst ziet op haar gezicht vertelt hij verder: „Een heele bende jongens, vertelde de Inspecteur. Heel wat gestolen, zei hij".

„Maar hij komt toch zeker straks naar huis", kreunt moeder.

Vader weet het niet. „Een reeks van vuile zaakjes”, had de Inspecteur hem gezegd.

„Ze waren vriendelijk aan het bureau”, tracht hij moeders angst te bedaren.

„Maar ze wisten niet, of ze voor den avond het heele zaakje, al die verhooren voor elkaar zouden hebben”, had de Inspecteur vader nog ingelicht.

„Maar van nacht dan?” dringt moeder. „Waar moet hij dan van nacht slapen?” vraagt ze angstiger.

„Misschien wel in de cel”, sombert vader, maar onmiddellijk herroept hij zijn woorden, als moeder snikkend het hoofd op de tafel laat bonzen en snel zegt hij: „Ik ga er nog eens heen van avond. Misschien mag ik hem wel meenemen. Dat denk ik toch wel”, bevestigt hij bemoedigend nog eens.

Toon werd ter tuchtschool verwezen.

„Een korte, strenge straf zal hem goed doen”, had de Kinderrechter tegenover vader en moeder betoogd.

Vader had gezweven, Moeder gezucht.

Vader geloofde vast dat de rechter gelijk had, maar hij kón dat toch niet hardop zeggen: het deed toch te zéér.

Moeder was in verwarring. Zij kón het nóg niet gelooven, dat dát nu noodig was voor Toon, maar —..... zij miste toch het vertrouwen, om te zeggen wat zij meer wenschte, dan wist.

Zestig dagen duren lang, wanneer men de uren telt.

Zóó heeft moeder ze doorgebracht.

Vader verstrakte wat in den omgang, maar zijn werk was af, als altijd.

Toon — kwam Toon terug!

Daar was stille blijdschap bij moeder en vader, nu Toon weer sliep onder hun dak.

Maar er was óók bange vrees. Zou hij de les hebben ge-

leerd? En hij haar niet weer vergeten? Twee maanden waren toch gauw voorbij!

Toon sprak er niet over: Moeder noch Vader vraagden er naar.....

Toon zou werk zoeken, want leeren — „neen hoor”, had hij gezegd, „niet leeren, dat lijkt me niet”.

Vader was het daar niet mee eens. „Wat doe je tegenwoordig zonder behoorlijke kennis”, had hij betoogd.

Maar Toon verzekerde, dat hij een plaatsje in een garage wist. Daar kon hij komen en het monteeren leeren en daar zat toekomst in. De school was toch immers niks”.

Moeder dacht het als Toon en zachtjes pleitte zij bij vader. Gemakkelijk won zij, want vader verwachtte toch ook niet veel van de school, voor Toon.

Hij kwam in de garage.

Van ganscher harte?

Volop vertelde hij van zijn werken. Van fouten, door niemand ontdekt, door hem gevonden. Van „fijne” wagens, door hem gereden.....

Moeder veerde op; vader luisterde.

Toon presenteerde vader een cigarette.

Die rookte hij veel nu.

Je mag in de garage „eigenlijk” niet rooken, maar zoo’n snaffie trek je even om het hoekje of net nog in de deur. Een paar trekjes en dan was je weer „fit”.

Vader bedankte. Hij rookte liever een pijp.

„Vader is nog wat ouderwetsch”, plaagde moeder.

„Wat zoo’n doosje cigarettten kost”, informeerde vader.

„Veertig cent, als je dit merk neemt, maar meestal heb ik die andere van vijftig”.

Dan kan je toch niet te veel rooken van je ééne gulden zakgeld in de week”, zei vader.

Toon lachte.

„Telt vader de fooien niet, die je bij ons krijgt?” vroeg hij.

Als hij moest rooken van die eene snot-piek per week, dan zou hij niet ver komen”.

Vader informeerde naar zijn fooien, maar dat is iets, waar je niets van zeggen kan, want zoo zal je denken dat je dag slecht is vandaag en zoo komen er een paar „goeie” en je sleept een maffie, een pick —..... Dat weet je zoo niet.....”

Maar vader kwam het te weten.

Weer kwam een avond, waarop Toon niet thuis verscheen.

Bange vrees viel over vader en moeder.

Maar al te gegrond.

Toon had zich weer gewaagd op den weg der verkeerdheid en zijn verduisteringen en dieverijen brachten hem weer op „t bureau”.

En van het bureau naar de rechtszaal mag de weg soms lang lijken, hemelsbreed is de afstand gering. Weer stond Toon voor den Kinderrechter.

„Zonder toepassing van eenige straf ter beschikking der Regeering gesteld”, luidde de beslissing.

Dat beteekende: naar het gesticht.

Twee gebroken menschjes, vergrijsd voor hun tijd zitten tegenover mij.

Droef doen ze het verhaal van hun leven.

„Ik heb wel gewenscht, dat hij maar dood was, mijnheer”, zegt vader schor.

„Je kan toch nooit weten, vader”, zegt moeder zacht.

Nietwaar, mijnheer?” wendt ze zich, steun zoekend, naar mijn kant.

En mijnheer stevigt haar hopen.

Zoo menigmaal reeds leek wel alles verloren, maar.....

daar is er Eén, Die verlorenen zoekt en het dwalende kind terecht brengt onder het veilig dak van Vaders Huis.

Moeder knikt door haar tranen heen.

Vader zwijgt.

Maar bij het heengaan is zijn handdruk vaster dan toen hij kwam.

Zaaien en Planten

Zaaien en planten.

Dat geldt onzen boer, wiens omgeploegde voren smeeken om bevruchtend zaad.

Dat geldt onzen tuinman, wiens bedden roepen om korrel en kruid.

Dat geldt onzen opvoeders, wier kweekelingen leiding behoeven dag aan dag.

Dat geldt onzen jongens..... Halt. Onzen jongens geldt dat niet!

Voor hen is de voorjaartijd minder de tijd van zaaien en planten dan wel de tijd van oogsten. Zij hebben gezaaid, doen thans tenminste alsôf zij zaaiden en komen nu aangetreden om de vrucht van hun arbeid binnen te halen.

Het voorjaar is toch bij uitnemendheid de tijd van „uitbesteden”, zooals het jonger Valkenheide het verlaten van het gesticht en het gaan in een gezin (in de „vrijheid” zeggen onze jongens) noemt.

„Mijnheer, zou ik ook es uitbesteed kenne worde”, vraagt Hendrik.

„Waarom wou jij weg, Hendrik?”

„Nou mijnheer ik zit hier al zoo lang.”

„Zoo, en moet je daarom weg?”

„Nou mijnheer ik pas toch goed op?”

„En hoe is het met je vak, Hendrik?”

„Ja me vak, dat leer ik tòch niet, mijnheer.”

„En hoe moet je dan aan de kost komen, jongen?”

„Ik heb toch zeker m'n hande, mijnheer?”

„Wat wou je dan met die „handen”?”

„Wel werken, mijnheer.”

„Wât wou jij dan werken, als je geen vak kent?”

„Nou mijnheer, je ken toch zeker altijd wel werken, as je wil?”

„Dus wil jij wel, Hendrik?”

„Zeker wel, mijnheer?”

„Dan moet je dat maar eens laten zien, Hendrik, Ik ben daar wel erg blij mee, want ik heb wel eens gedacht, dat jij bang was van het werk.”

„Heelemaal niet, mijnheer.”

„Goed hoor, laat dan maar eens zien, wat je kunt.”

„Hier mijnheer?”

„Zeker jongen, waar anders?”

„In de vrijheid, mijnheer?”

„Dat komt later, als je het hier eerst heb gedaan, mijn jongen.”

Teleurgesteld gaat Hendrik heen. Hij had gedacht den oogst te kunnen binnenhalen en men had hem verteld, dat hij nog moest gaan zaaien.

Aan de deur wordt hij belangstellend opgewacht door Piet, die met eenzelfde voornemen bezielde als hij, óók naar het bureau kwam getogen.

„Mag je, Henk?”

„Kè je net denke”, gromt Henk. As je je eerst kapot werkt, dan mag je. Maar met mijn zal het laat worde hoor.”

Hendrik af.

Piet keek wat sip.

Zou hij binnengaan? Je kon toch nooit weten. Hij waagde het maar.

„Mijnheer, als ik met April mijn diploma heb, mag ik dan weg?”

„Waar wou je heen, Piet?”

„Naar een baas, mijnheer.”

„Zou dat gaan denk je, Piet?”

„Dat zal wel loopen, mijnheer.”

„Zou jij dat denken, Pietje.”

„Zeker wel, mijnheer. Waarom niet? Mijn werk is toch goed?”

„Ja, dat gaat wel Piet. Maar daar komt in het leven nog wat anders kijken dan werk alleen, mijn jongen.”

„Maar ik zal toch zeker wel wijzer wezen, dat ik geen stomme dinge meer doet. Ik heb er nou genoeg van. Ik zal wel op mezelf passen, hoor.”

„Pas je nu altijd op je zelf. Zoo in je vrije tijd b.v. als je ambtenaar je niet ziet?”

„Piet „kachelde”. Zou mijnheer het weten van die duimstok en die „rottestaartjes”? Hij had ze toch achter de „kassies” gestopt. Hij zou zich goed houwe. Hij vloog er niet in. hoor. Hij wist van niks. Hij hield zich louw. Hij was óók link.

Zijn schaamrood was weg. Brutaal fonkelden zijn oogen en uitdagend deed hij hooren: „D'r benne toch zeker geen klachte, mijnheer?”

„Heb ik dat gezegd Piet?”

„Neen, maar u vraagt toch, zie je, alsof u zeggen wil, dat er klachte zijn. En dan motte ze 't maar zeggen. En bewijze as ze wat wete.”

„Weet je, wat jij eens moet doen Piet?”

„Wat dan, mijnheer?”

„Jij moet er eens rustig over denken, hoe het met jou is, als je ambtenaar je niet ziet en dan moet je mij over een paar dagen eens komen vertellen, hoe 't er mee staat. Laten we dat voor afgesproken houden, hè!”

„Jaa..... maar.....” gromt Piet onwillig.

„Over een paar dagen eens praten, Pietje”, komt sussend hem tegen. Maar eens rustig denken, makker.”

„Verdraaid”, grimt Piet in zichzelf, „zou die 't nou weten of niet?”

En Piet gaat.

Morgen zijn de duimstok en de vijltjes verdwenen uit hun donkere bergplaats. Morgen zijn ze wellicht geborgen op de vliering, waar de Zondagsche kleeren hangen, doch meer waarschijnlijk worden ze „gevonden” op een in het oog vallende plaats, hetzij vlak voor de deur in de gang of op de tafel in de zaal.

Zal dat de eenige winst zijn van Piets gang naar het kantoor?

Stellig niet.

Zal hij dan terugkomen en bekennen?

Even stellig niet. Wanneer Piet niet wordt terug geroepen keert hij de eerste weken niet weer.

Maar toch heeft Piet in die weken dan menigmaal rondgelopen met „dien duimstok en die rottestaartjes”, die hij nu niet meer heeft en die hij toch maar niet kwijt kan raken. In het ongunstigste geval wordt bij Piet de tot voorzichtigheidsdringende gedachte gewekt „je ken toch niks doen, of 't komt uit.” Bij gunstiger verloop komt Piet tot de erkenning voor zichzelf: „ik ben er toch nog niet.”

Na Henk en Piet komen nog Jan en Arie en Kees en nog vele anderen. Men kan licht eens een kansje wagen!

Sommigen vertrekken met hoop in het hart, anderen zijn teleurgesteld. Voor den opvoeder blijkt een mooie voorjaarsdag in het opvoedingsgesticht een prachtige dag om te zaaien!

Karel

Neen — het boterde niet met Karel.

Zijn anders, voor mij altijd vriendelijk gezicht, stond strak en maar net op het nippertje schoot er een groet over.

Nu gebeurt het in het leven van een jongen, zeker in het leven van onze jongens, wel meer, dat zij hun donkeren dag hebben. En hebben zij dien, dan valt de schaduw daarvan terstond over heel hun doen en heel hun laten: zij kennen geen remmen — zij weten van geen matiging — zij laten terstond naar buiten stralen, wat er binnen branden gaat. Karels triest gezicht was dus op zich zelf geen reden hem op het bureau te roepen.

Toch werd hij geroepen.

Want er was meer dan enkel een donker gezicht.

Er was óók een donkere brief. En diē kwam op het bureau. Dus kwam Karel, de schrijver, er eveneens.

„Zeg, Karel, hier heb ik een brief van je, waarover ik nog wel even met je wil praten, voor hij verzonden wordt.”

„Ja, mijnheer,” doet Karel onwillig.

„Waarom schrijf jij zóó aan je broer, Karel?”

„Nou, omdat het zoo is, mijnheer.”

„Wát is er zóó, Karel?”

Even aarzelde hij, doch slechts even. Toen spoot hij naar buiten: „nou, van me vader en me moeder.”

Karel had goede Ouders. Brave, wat bekrompen, maar brave burgermensen. Vader een tikje streng en moeder

een tikje slap en daardoor samen verongelukkigend in de opvoeding van elk hunner jongens, maar menschjes toch, die het goed meenden met hun kinderen, van wie ze weinig genoeg beleefden.

En nu had Karel zijn hart gelucht aan zijn broer en zeer laatdunkend geschreven over zijn vader, die de schuld heette van ieders ongeluk en „moeder, die maar met vader meepraatte”, zoodat je ook „nooit niks” aan haar had. Dat alles schreef Karel aan zijn zeventienjarigen broer, die nog bij vader en moeder thuis was, doch daar reeds reden gaf tot gegronde klacht.

„’t Is toch wáár,” nijdigde Karel nog na, toen wij wat verwonderd hem bleven aanzien. „Het is toch wáár.”

„Daar ben ik nog zoo zeker niet van, mijn jongen. Maar al zou jij zuiver zien en vader en moeder de fouten hebben, die jij ze toedenkt, is het dan goed daarover je broer te schrijven?”

„Wat wáár is, is waar,” kopte hij voort.

We kwamen er zóó niet.

„Waarom sloeg jij verleden week Gerrit van Schuppen?” vraagden wij.

„Omdat hij mij schold,” verzekerde Karel.

„Schelden? Hoe dan?” wilden we weten.

„Nou ja,” deed hij aarzelend, „over vroeger.”

„Zeg het maar,” moedigden wij aan.

„Ja — hij zei „vuile dief.”

„Dat was toch wáár, Karel.”

„Dan behoeft hij het nog niet zeggen,” nijdigde hij opnieuw.

„Wat wáár is, is waar,” hielden we vol.

Zwijgend keek Karel naar buiten bij zoo hopelooze hardheid aan onzen kant.

„De waarheid kan pijn doen, Karel.”

Hij bleef zwijgen.

„Heb jij behoefte om vader en moeder zéér te doen?”

„Maar ik heb het maar aan me broer geschreven,” beproefde hij een verdediging.

„Dus als Gerrit van Schuppen aan de jongens in de zaal vertelt, wat jij vroeger verkeerd hebt gedaan, dan deert dit jou niet?”

Daarop durfde Karel niet antwoorden, doch zwakjes verweerde hij nog: „het gaat om me broer.”

„Zou het thuis prettiger worden, wanneer jij je broer schrijft over leelijke dingen van vader en moeder?”

„Neen, dat denk ik wel niet.”

„Als het nu thuis onplezieriger wordt, dan zal jouw broer je wel dankbaar wezen, dat jij dit bewerkt hebt, Karel.”

Weer zweeg hij.

„Weet jij nog, dat je moeder kwaad over jou vertelde, Karel?”

„Moeder?” deed hij verwonderd. „Neen.” En na even aarzelen vervolgde hij: „Neen, dat is niet zoo. Dat heeft ze niet gedaan.”

„Waarom niet?”

„Nou já..... nou..... omdat ze me moeder is.”

„En jij, haar jongen, mag gerust kwaad spreken over haar?”

„Geef u mij den brief maar hier,” deed hij wat onwillig, „want ik begrijp wel, hij gaat toch niet weg.”

Had ik gewonnen?

De donkerheid hing nog om Karel, toen ik den volgenden dag hem ontmoette.

En de brief, dien hij nu voor zijn broer schreef, was wel anders, doch wrevel lag tusschen de letters:

„Ik ga hier elken dag naar de kerk,” schreef hij, „maar

daar word je ook al niet beter van. Al die godsdienst help je ook niets. Ik moet er tenminste niks van hebben. Net zoo min als van de politiek.”

Toen we den volgenden dag Karels krullebol weer zagen, hoorden we Beets aan ons oor mummelen: „Gekrulde haren — gekrulde zinnen!.....”

Moeder en Kind

Daar zat ze, het suffige, stakkerige vrouwtje. Heel haar verschijning teekende armoede en leed. Wezenloos staa-den haar doffe oogen in de ruimte, als zochten zij iets, dat heel lang geleden was verloren gegaan.

Naast haar zat haar jongen. Een knaap van zestien jaar. Zoó zegt het ten minste het Geboorteregister in een onzer groote steden. Moest gij schatten, ge gaaft hem tien, hoogstens elf jaren.

Toch — gij zoudt u zelf verbeteren. Als gij nog eens dat ouwelijke, verschrompelde gezichtje had aangezien, dan zoudt gij meenen te doen te hebben met een dwergje en, zoo zoudt gij u zelf zeggen: „hij kan wel twintig zijn”.

Daar zaten ze dan: Moeder en Kind.

Dat was hen wel aan te zien. Hij leek sprekend op haar: datzelfde bleeke, smalle gezicht, diezelfde droeve, doffe oogen, datzelfde verschrompelde wezentje, ouwelijk en op-

Toch — alweer rijst er bedenking bij u. Zijn dat Moeder en Kind? Lusteloos leunt hij traag tegen den rug van zijn stoel; zij hangt voorover als een, die héél moe is. Slap hangen zijn handen langs den stoel neer; lusteloos liggen de hare in haar smallen schoot. Zij zwijgt en hoewel zijn mond half is geopend, hij beweegt geen lip en geen geluid wordt gehoord. Zoo zitten ze beiden alreede een half uur. En dan tóch — Moeder en Kind?

Ja toch! Hier is een Moeder, bij haar Kind, dat ze in weken niet heeft gezien, op bezoek in het Gesticht, waarin haar

jongen is geplaatst. Vanwaar dan dat doffe, dat lusteloze, dat onnatuurlijke in hun houding?

Wilt gij het weten?

Luister dan.

Die vrouw was eens een heldere, frissche jonge vrouw.

Toen trouwde ze met een eenvoudig werkmán. Wat wilde baren had hij nog, maar in haar jonge liefde was ze er zeker van: als ze getrouwd waren zou dat wel beter worden.

Hij dronk „een glas bier”. „Dat zou wel veranderen,” lachte zij.

En 't veranderde, maar het werd niet beter. Zaterdags en Zondags is de man dronken. „Wegens verzet tegen de politie onderging hij tweemaal gevangenisstraf”, zoo staat er in de stukken van dezen man thans aangeteekend. Dat is maar een sobere mededeeling. Zoo gij echter belangstelt in het verhaal, dan kunt gij dat verder lezen in die twee stakkerige figuren daar vóór u.

Op haar gezicht leest gij één lange worsteling tegen armoede, ontbering en mishandeling: de geschiedenis van hopen en teleurstellen, van zwoegen en ploeteren, van geschol-den worden als een zwijn en geslagen worden als een hond. Zij heeft volgehouden, dragend en duldend. Des daags sjouwend in haar werkhuizen, waar het ruwe, dat is het vuile en het zware werk altijd voor haar was: de werkvrouw, des avonds beredderend haar eigen armelijk gedoe, stoppend en naaiend om de kinderen nog wat dragelijk te doen verschijnen.

De kinderen!

Staatig vermeerdeerde hun aantal. En na elke vermeerdering verergerde het gedrag van haar man, die meer ontevreden, meer snauwerig, meer ruw, meer uithuizig werd, meer verdronk en minder verdiende.....

Nog hoopte zij.

Niet meer op haar man, maar op haar kinderen. Als die groot werden.....

En ze werden groot!

Naarmate ze ouder werden bleken de vruchten van het gebrek aan opvoeding en verzorging steeds wranger en steeds duidelijker toonden zij het beeld van dien Vader, door hen gevreesd, geschuwd, gevloekt — maar gevolgd. De straat was hun verblijf geweest in prille jeugd, de bioscoop bij het grooter worden, het danshuis en de kroeg in het eind.

Toen was haar hope heen. Wezenloos werkte ze nog in haar werkhuisen, suffer en lusteloozer zat zij 's avonds neer in haar kale woning. Zijn snauwen en vloeken deerden haar doffen geest niet meer; zijn stompen en slaan vermochten nauwelijks het afgejakkerde lijf in beweging te brengen.

Zij was op!

Maar zij moest nog voort. Haar jongste, zoo zacht, zoo goedig, zoo altijd stil en tevreden kon haar nog niet missen.

Wat had zij opgezien tegen de geboorte van dat kind! Zij wist het, het was verwekt door een drinkenden vader in hevigen roes. Vaag vreesde zij voor de gevolgen. Een heftige, ruwe, harde jongen zou het wel worden. En zie — zou het geluk haar toch nog niet hebben verlaten? — wat was hij zacht en gedweel

Doch toen hij grooter ging worden kon hij zoo vreemd doen. Hij gaf om geen spel en hij gaf om geen leeren. Hij gaf om geen belooning en hij gaf om geen straf. Hij gaf om geen gebod en om geen tranen. Stilletjes en rustigjes ging hij zijn gang als bestond er geen wereld om hem heen. „Achterlijk” noemde men hem op school, „domkop” scholden hem de jongens, „onnoozele Keesje” noemen hem de vrouwen uit de buurt.

Toen stierf alles in haar. Het verzwakte lichaam leefde nog voort, haar geest was dood.

Keesje kwam in het gesticht. Zij was er onverschillig onder.

„Je moet dat kind toch is opzoeken”, zoo had haar getrouw-

de dochter beslist. En goedig had zij „ja” geknikt en na nog een paar weken was zij gegaan.

Nu zaten ze daar samen in de bezoekkamer van het gesticht.

„Wel een goed ventje”, had de Directeur gezegd en goedigjes had zij „ja” geknikt.

„Hij moet nog wat flinker worden,” vervolgde de Directeur, die toch beproeven wilde eens met Moeder te praten, en met een wezenloos lachje knikte zij weer „ja”.

Daar zaten ze nu. De Vrouw van den dronkaard en het Kind van den dronkaard. Stil staarden ze voor zich uit. De nacht van lijden had zich gelegd over hun geest. Donker en kil was alles om hen heen. Koud en dood was alles van binnen.

Dat deed de drank.

Gouden appelen

Let op uw jongen in zijn zeggen en in zijn zwijgen; in zijn rust en in zijn spel; bij zijn naar bedgaan en bij zijn opstaan; bij zijn eersten brief en bij zijn eersten kerkgang..... Laat geen gelegenheid om hem te leeren kennen ongebruikt voorbij gaan.

De zegen van zulk zoeken naar licht omtrent den jongen, openbaart zich niet het minst hierin, dat het de grauwe, alledaagschheid van uw werk verdrijft en glansen van frischheid, van nieuwhed spreidt over het moeilijke, maar mooie opvoedingswerk; dat het geen tijd u laat u te verliezen in sleur, maar dat het door voortdurende spanning u houdt in heilzame wakkerheid.

Wij kunnen niet opvoeden, zoo de pupil niet opgevoed wil worden.

Doe uw jongen verstaan, dat gij op hem rekt, omdat gij hem voor uw werk noodig hebt. Hij wordt dan uw bondgenoot, die met u vecht en om overwinning worstelt.

Doch daartoe is noodig, dat gij hem laat zien dat hij een taak heeft en wat hij voor taak heeft.

De plaats van den opvoedend-ambtenaar is moeilijk.

Hij heeft vlak naast den jongen te staan als een kame-raad; hij heeft hoog boven den jongen te staan als een leider.

Vergeet nooit, dat leven méér is dan leer.
Bedenk steeds dat doen dieper doordringt dan zeggen.
Weet, dat leeringen wekken, doch voorbeelden trekken.
Zorg daarom dat uw voorbeeld richting- en steun gevend is voor uw knapen.

Help uw jongen netjes te wezen, door zelf netjes te zijn.
Verwarm het leven van uw jongen door gezelligheid te scheppen in uw groep.

Zorg om den jongen een kring te vormen waarin hij geestelijk grooter worden kan.

Menschen zijn geen heiligen.

Ook dan niet, wanneer zij het in de oogen van jonge bewonderaars lijken.

Elke nieuwe jongen zij u een voorwerp van aanhoudende zorg.

Wees er u van bewust, dat God u den jongen toevertrouwde. Dat te weten maakt rustig en geeft kracht.

Denk er aan, dat menschen verwachting hebben van uw kunnen. Dat te bedenken drijft tot inspanning en volharding.

God geeft ons onze verliezen om er winst door te verwerven.

Bij elken verloren slag zoek men antwoord op de vragen:
was mijn willen wel zuiver?
was mijn aanvat wel goed?
was het oogenblik goed gekozen?

Laat Licht schijnen over uw werk.

Licht maakt uw jongen rustig en dankbaar.

Een rustig mensch is een groeiende persoonlijkheid; een dankbaar mensch is een wandelaar op den weg naar omhoog.

De grauwe dampen van sleur en eentonigheid, welke elken

dag dreigen, zijn morgennevels, die vervagen, zoodra de zon schijnen gaat.

God zag dat het goed was.

Geen avond daalde, waarop God niet over Zijn werk deed gaan, Zijn schouwend oog vol bewondering en liefde.

Zóó voorgegaan is onze laatste ronde door onze zaal en langs de bedden niet een *plicht*, dien wij nog moeten vervullen, maar een *behoefte*, welke bevrediging vraagt.

In onze beste oogenblikken is die rondgang ons een voorrecht, dat ons is toegelegd en waarvan wij de streelende genieting willen ervaren.

Niet die fouten, welke wij duidelijk hebben herkend en bewust hebben beschouwd hinderen ons. Zij dienden om ons te doen rijpen in ervaring.

Onze kwelgeesten, welke ons onrustig, onzeker, zenuwachtig maken, zijn die vage vermoedens, die dreigingen hangend in den mist.

Daarom vooral waar wij feil vermoeden denkend doorschouwen en alle onzekerheid doen verdwijnen.

Wie elken avond met God gaat langs zijn dagwerk, gaat den weg van berouw en boete, maar het is de weg, welke eindigt in bemoediging en zegen.

God geeft in een jaar zoowel zomer als winter; in een etmaal schenkt Hij zoowel dag als nacht; in ons werk weeft Hij op donkere schering zeker een lichter in-slag.

Elken avond overzien, wat dien dag werd gedaan en gelaten, in Gods onderwijzende en bemoedigende tegenwoordigheid. Dat bewaart ons voor piekerig peinzen, voor ont-

moedigend klagen en óók voor het steelsch verbergen van fouten.

Verzuim niet de vrucht van elken avondschoon in een paar aantekeningen vast te leggen in een dagboek.

Zoo verwerft gij u een kapitaal, waarvan de rente u straks in staat stelt ruimer te gaan leven.

De eerste vrucht van dat kapitaal is dat uw werk voor u gaat leven.

Dan trekt en bindt ons dat werk.

Zoo gaat gij het mooi vinden; zoo gaat gij het lief krijgen.

Opvoeden is naar zijn methode: het uitoefenen van een voortdurenden, doch zachten druk.

Het resultaat wordt verworven door taai volhouden en niet door gewelddadig ingrijpen.

Wie niet gelooven kan in de kracht der kleine dingen doet verstandig slooper of houthakker te worden.

Voor Opvoeder is hij niet geschikt.

Verzuim nooit één gelegenheid tot zaaien, maar bovenal heb na het zaaien den rustigen moed te wachten op ontkiemen en uitspruiten.

Vóór dat de zaaier zijn zaaisel zet, bereidt hij zijn akker.

Verrassende verandering komt er over den slordigen jongen, wanneer hij wordt overgeplaatst in een nette groep. Gij zult een ernstig pogen bij hem zien, om óók netjes te wezen. Hij drijft op de geest van de groep in goede richting.

Maar — de sfeer moet zuiver en de groepgeest volkomen gaaf wezen.

Eén onnette jongen breekt reeds de zuiverende, stuwende kracht.

Onze ondeugden en hebbelikheden zijn meer aangeleerd dan ingeschapen.

In het Paradijs, waar de menssh leefde in al de genugten van Gods goedheid was de gebondenheid aan het gebod.

Niet uit den vloek der zondeval, maar uit den zegen Gods is het gebod geworden.

Zonder gebod geen zegen.

Wie een ontwikkelend leven heeft te leiden, kome met de Godsgave van gebod en regel dat leven binnen of hij schiet te kort en zijn pupil zal straks met een vloek of met een zucht hem zijn schuld verwijten.

Gelijk men ijzer scherpt met ijzer, wordt de wil door den wil gestaald en de persoonlijkheid gevormd door de persoonlijkheid.

God komt in het gebod Zijnen wil ons opleggen om onzen wil te sterken; de macht van Zijn Persoonlijkheid geopenbaard in het gebod staat daar voor ons om ons een persoonlijkheid te doen worden.

In den menschenhof staan vele verwilderde boomen, welks machtige scheuten waterloten blijken te wezen.

In dien hof staan óók de te sterk gesnoelden wier vruchthout weggesneden werd.

De rijke weelde van den een en de strenge beknotting van den ander gegeven gelijk resultaat: weinig of geen vrucht!

Vóór God verbood te eten van dien eenen boom, had Hij alle andere boomen van den hof ter beschikking gesteld.

Het gebod moet komen uit een ruim hart, dat alles over heeft voor degene tot wie het gebod wordt gericht.

De inhoud van zulk een gebod is op niets anders gericht, dan op het waarachtig belang van hem, dien het geldt.

De vorm van het gebod is die van de uiterste welwillendheid tot den gebodene.

De gebieder zoek in zijn gebod nooit zich zelf, maar altijd den ander.

Wanneer de gebieder dezen regel volgt is de toon van zijn gebod noodigend en overtuigend; wanneer hij hem vergeet is zij strak en prikkelend.

Het belang van anderen geeft ons gebod rust en zeggenskracht; eigen belang geeft aan onze woorden iets onrustigs en vlaks.

In een kooi ontwikkelt zich geen Koningsarend.

De Opvoeder late zijn kweekeling de grootst mogelijke vrijheid en legge slechts de hoogst noodige beperking op.

Het gebod is heilig.

Dit te weten doet ons bestaande geboden handhaven of afschaffen.

De jongen, welke de hoogheid van het gebod niet erkent, gaat verloren; de ambtenaar, welke het gebod niet hooghoudt, is verloren.

Begrijpen doet betrachten.

Het gebod behoort tot den heilstaat van den mensch.

Dit legt den opvoeder den plicht op zijn jongen groot te brengen bij het gebod; dit geeft den jongen het recht van zijn opvoeder te eischen geboden te ontvangen.

Die plicht en dat recht wortelen in het bestel Gods.

Dat bestel waarborgt zegen op elk goed gebod.
Een goed gebod heeft het belang van den pupil op het oog.
Hieruit volgt dat het gebod komt uit een helder hoofd en een warm hart.

De Opvoeder beware het juiste evenwicht tusschen gezonde vrijheid en gezegende geboden.

De medewerking welke wij van den opvoedeling noodig hebben eischt dat onze geboden door hem worden begrepen.

Valkenheide in oorlogstijd

„Een jaar van groote spanningen ligt achter ons”. Zoo schreef de Heer Noordam in zijn verslag over 1940, maar voegde er aan toe — „terwijl wij dit schrijven komt onmiddellijk boven de stemming van groote dankbaarheid jegens God, Die ons zoo wonderlijk bewaarde, dat de oorlog om ons woedde, doch wij ongerept uit die hel van verschrikking te voorschijn kwamen”. Schrijvend over de wederwaardigheden van Valkenheide in oorlogstijd, zouden we deze uitspraak als geldend voor de geheele bezettingstijd over kunnen nemen.

Het spreekt vanzelf, dat al spoedig, ook in het gestichtsleven, de gevolgen van de Duitsche bezetting merkbaar werden in voedselrantsoeneering en het ontbreken van allerlei dingen, die het leven van den Valkenheide-jongen anders plachten op te vroolijken.

De sterke vraag naar plaatsing, die oorzaak was dat in 1940 meer dan 100 nieuwe jongens werden opgenomen, verzwaarde in niet geringe mate de taak van leeraren en ambtenaren, ook dreigde wel eens gebrek aan grondstoffen, maar overigens ging het eerste oorlogsjaar zonder al te groote moeilijkheden voorbij. Er was geen enkele ernstige zieke en van de bezettende macht werd aanvankelijk nauwelijks iets bemerkt. Eén incident schrikte ons op: In Augustus vielen er bommen op het terrein, gelukkig zonder schade aan te richten.

In 1941 moest reeds onder hooger druk worden gewerkt.

De eerste aanval op de vrije zelfstandigheid van de inrichting werd gedaan toen de Prov. Deutsche bezettingsautoriteiten de directeur voor zich lieten verschijnen en eischten dat aan de inrichting de nationaal socialistische vorming zou worden ter hand genomen. Het voltallig bestuur beraadslaagde, een scherp afwijzende brief werd verzonden en de Duitse eisch werd teruggebracht in het verlangen van 5 abonnementen op het Utrechtsch Dagblad. Ook de problemen van voeding en opvoeding werden benauwender. Het aantal aanvragen om plaatsing was ongekend hoog en hoewel 148 nieuwe verpleegden werden opgenomen was hiermede nog slechts 1/5 van het aantal verzoeken ingewilligd. Bij de sterke bezetting van groepen en werkplaatsen stemde de goede geest onder ambtenaren en verpleegden tot dankbaarheid en was er slechts één reden tot klacht: de daling van het morele peil in de buitenwereld weerspiegelde zich in het gesticht en vele en zware straffen moesten voor dieverij van allerlei aard worden opgelegd. Merkten we hierdoor te leven in abnormalen tijd, ook op andere wijze kwam dit tot uiting. Onder de Valkenheide bevolking was een element, dat op karakterlooze wijze van de omstandigheden trachtte te profiteren en zoo liet de Inspecteur voor de buitenverpleging als rechtgeaard N.S.B.-er geen gelegenheid voorbijgaan om Valkenheide zwart te maken bij de Duitschers met als uiteindelijk doel zelf directeur te worden en ontzag hij zich niet verpleegden, die daarvoor ontvankelijk bleken, voor zijn wagen te spannen. Dit werd oorzaak, dat de Heer Noordam bij den „Beauftragte" in Utrecht moest verschijnen om verantwoording af te leggen voor het feit, dat eenige van zijn jongens de „Führer" zouden hebben beledigd. De aanklacht werd ontzenuwd en Valkenheide werkte verder rustig door op geen enkele wijze gehinderd door militaire of andere gebeurlijkheden.

In 1942 kwamen de problemen van voedselpositie, klee-

dingnood, gebrek aan grondstoffen en materiaal sterker naar voren evenals de dalende moraliteit onder de verpleegden, terwijl het geheele jaar een grooter aantal jongens gehuisvest werd, dan onze inrichting eigenlijk bevatten kon. Op verzoek van het Departement van Justitie was het aantal beschikbare plaatsen met 10 % verhoogd. De schaarsche en eenzijdige voeding was oorzaak van een ware epidemie van steenpuisten en bloedzweren onder ambtenaren en jongens. Er zijn dagen geweest, dat 1/5 deel van de jongens onder behandeling was voor deze sterk infecteerende kwaal en in den loop van het jaar bezweken twee verpleegden er aan en moesten we nog een derde doode betreuren, die na maandenlange verpleging in het Diaconessenhuis te Utrecht overleed. De dalende moraliteit uitte zich sterker in dieverij van allerlei aard en maakte scherp opletten en nauwkeurig regelen noodzakelijk.

Als bijzondere gebeurtenis moet vermeld worden de herdenking op 8 October 1942 van het dertigjarig jubileum der Stichting; op 4 October 1912 had de plechtige opening van Valkenheide plaats gevonden. Het achterbaksche stoken tegen Valkenheide ging intusschen onverminderd voort met als gevolg ongewenschte belangstelling van Duitse zijde. Begin 1942 werd geëischt zich als uitgever en redacteur van „Onze Jongens" aan te sluiten bij het Persgilde van de Nederlandsche Cultuurkamer. Het gevolg was dat door het Bestuur in Maart 1942 het besluit genomen werd „Onze Jongens" voor het laatst te doen uitkomen. Op 9 Maart moest de heer Noordam opnieuw bij den „Beauftragte" verschijnen, thans om te vernemen, dat Valkenheide niet „begrijpend" genoeg ten opzichte van het Nationaal-Socialisme stond. Nadat de heer Noordam had uitgelegd, dat de N.S.-beginselen in strijd zijn met de Nederlandsche volksaard ging men niet verder op het vraagstuk in en kon hij ongehinderd vertrekken.

Op 31 Maart 1942 werd aan den Secr.-Generaal van het Departement van O.W. en Kultuurbesch. te 's-Gravenhage bericht dat het Bestuur zich voor de onmogelijkheid zag geplaatst om bij benoemingen en ontslagen aan de Ambachtsschool het besluit van den S.G. d.d. 8-4-'41 na te leven.

Eenige maanden later vertoonde zich een afgevaardigde van „Volkspflege“ naar aanleiding van klachten over de voeding en verwaarloozing van de jongens. Na verkregen inlichtingen en een rondgang door keuken, werkplaatsen, verblijfs- en slaapzalen vertrok hij met de verzekering dat zijn indruk zeer gunstig was. In September d.a.v. werd Valkenheide vereerd met het bezoek van vijf opsporingsambtenaren w.o. een „persoonlijk vertegenwoordiger“ van Comm. Gen. Schmidt. Eenige van hen doorzochten keuken, kelders en magazijnen benevens de woningen van directeur en hoofdambtenaren, de andere ploeg „verhoorde“ vijf jongens, N.S.B.-ers, en den directeur, waarna zij verblijf- en slaapzalen inspecteerden. Ze trokken af met de verzekering, dat zij aan hun opdrachtgevers rapport zouden uitbrengen. In denzelfden maand kregen eenige jongens, die zich tijdens verlof aangemeld hadden, een oproep om voor de Arbeidsdienst te worden gekeurd. De Heer Noordam bracht naar aanleiding hiervan een bezoek aan het Departement van Justitie om nog eens krachtig aan te dringen op de regeling van deze kwestie, die zou beteekenen, dat aan verpleegden uitstel (afstel!) van opkomst werd verleend.

Ook van militaire zijde begon gedurende 1942 de belangstelling voor „Valkenheide“ toe te nemen. Op 4 April moesten ten behoeve van de Duitsche weermacht aantal en grootte van alle gestichtsvertrekken worden opgegeven, terwijl in Juni en September bezoek volgde van Duitsche militairen, die gebouwen kwamen zien met het oog op legering van troepen. Tot een vordering kwam het echter niet. Aan het einde van het jaar wordt clandestien bekend, dat de

Commissaris voor niet commerciële vereenigingen en stichtingen eischt: ontslag van den directeur, afzetting van het bestuur en benoeming tot directeur van den heer van Aardenne, den Inspecteur-N.S.B.-er.

Als één man besloot het personeel van Valkenheide om collectief ontslag te nemen wanneer dit werkelijkheid zou worden. Het Bestuur nam maatregelen om in dat geval in staat te zijn de salarissen door te blijven betalen, door uit de kas f 10.000 in contanten in een safeloket op te leggen, toegankelijk voor enkele echtgenooten van bestuursleden.

Het jaar 1943 kenmerkte zich door een toenemen van de dreigingen tegen Valkenheide's werk, waardoor een houding van afweer noodzakelijk werd, die de arbeid wel schaden moest. In het voorjaar van '43 kwamen er moeilijkheden met den Commissaris voor niet commerciële vereenigingen en stichtingen, die invulling en toezending eischte van gezonden formulieren ter verkrijging van een overzicht van eigendommen en exploitatie van het gesticht. Het Bestuur beriep er zich op dat Valkenheide voorkwam op de lijst van het Departement van Justitie van de bij de justitiële kinderbescherming aangesloten instellingen en dus stond onder inspectie van dit Departement. Nadat van het Departement bericht was ontvangen, dat er geen bezwaren waren, om de gevraagde gegevens te verstrekken werden de formulieren ingezonden.

Op 19 Mei 1943 werd den Commissaris evenwel bericht, dat de formulieren ten onrechte waren ingezonden, omdat Valkenheide te beschouwen was als een kerkelijke instelling, die niet aan het toezicht van het Commissariaat was onderworpen. Medegedeeld werd dat de inzending dus onverplicht was geschied en sans préjudice t.o.v. in de toekomst door het Bestuur te nemen beslissingen. Van de zijde van den „Commissaris“ kwam daarna prompt bericht, dat deze opvatting

onjuist was en ernstige gevolgen voor het Bestuur zou kunnen hebben.

8 Juni '43 had een bespreking plaats van het Bestuur van Valkenheide met het moderamen van de Synodale Commissie over de inneming van den Commissaris voor niet commerciële Vereenigingen en Stichtingen in Valkenheide-aangelegenheden, waarbij werd vastgesteld, dat Valkenheide wel een afzonderlijk juridisch bestaan voerde en naar de letter derhalve onderworpen was aan het toezicht van genoemde commissie, maar anderzijds uitvoerster is van een specifieke taak der kerk en dit besliste over de vraag omtrent de toepasselijkheid van de bewuste verordeningen en dat de kerk zich derhalve tegen inneming in Valkenheide aangelegenheden moest verzetten. Bij de te volgen gedragslijn moest rekening gehouden worden met de omstandigheid dat Valkenheide eventueel belangen zou moeten verdedigen van wijdere strekking, dan alleen die welke de instelling zelve raakten.

Ook de „gewone” moeilijkheden door de tijdsomstandigheden veroorzaakt ten opzichte van voeding, kleeding, materiaal, plaatsruimte, werden natuurlijk steeds groter. Gelukkig was de gezondheidstoestand beter dan het vorige jaar, één geval van roodvonk deed zich voor in het gesticht, terwijl een jongen tijdens zijn verlof aan diphterie overleed. Als voorzorgsmaatregel vond inenting plaats. — In de eerste dagen van het jaar keerde een van de jongens, N.S.B.-er, van verlof terug met een verbintenis bij de S.S. en kreeg de Heer Noordam telefonische aanwijzingen, opdrachten en bedreigingen ten opzichte van deze knaap en eenige andere, die blijkbaar dezelfde richting uit wilden. Kort daarop volgde de opdracht van het Gewestelijk Arbeidsbureau tot opgave van de namen der verpleegden van 18 jaar en daarboven voor „arbeidsinzet” in Rusland. Deze opgave werd geweigerd. Door den Secretaris van het Bestuur en den Directeur werd op 18 Januari geconfereerd met den Secretaris-Generaal

raal van het Departement van Justitie en met de Synodale Commissie der N.H. Kerk over de dreigende oproep, waarna op 20 Januari het bericht binnenkwam, dat tengevolge van de door de Synode ondernomen stappen de „inzet” van Valkenheide-jongens niet zou doorgaan.

In Maart komt Deutsche politie graven naar wapenen, welke in de Meidagen van 1940 verstoep zouden zijn, en wordt de Directeur voor de zooveelste maal door den „Beauftragte” in Utrecht ter verantwoording geroepen. Er waren klachten over Hetze tegen Duitschland, blijkende uit de inhoud van op Valkenheide gehouden preeken, verpleegden zouden opgesloten zijn, omdat ze aan Deutsche instanties hadden geschreven, de „Führer” zou herhaaldelijk worden beleedigd enz. enz.

De Directeur kon vertrekken na de verzekering van de zijde van den Beauftragte, dat hij „er bij” zou zijn, wanneer er nog één klacht over het gesticht zou binnenkomen.

Op 25 Juni wordt te 2 uur in den nacht het huis van den directeur door politie omsingeld, hij wordt verhoord en in diezelfde nacht wordt de bedrijfsboer gearresteerd. Dit was het werk van den nieuwen N.S.B.-burgemeester, wien ter oore was gekomen, dat de boer zijn radio niet had ingeleverd. Na 3 weken in Amsterdam gevangen gezeten te hebben werd de boer vrij gelaten. Een en ander was niet los van de plannen welke de heeren t.o.v. Valkenheide koesterden, want in de vooravond van die nacht was er een soort krijgsraad belegd, in welke raad ook v. Aardenne zitting bleek te hebben.

Intusschen bleef het worstelen om te ontkomen aan de greep van de SS. Weggelopen jongens meldten zich, andere maakten van hun verloftijd gebruik om dit te doen. Een beroep op de overeenkomst van den Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie met het SS. Ersatz-Kommando, dat Regeeringsjongens niet voor dienstneming bij de

weermacht in aanmerking kwamen, kon een enkele maal succes hebben, meestal echter werden de jongens zoo snel over de grenzen gewerkt, dat een beroep niet meer mogelijk was. Erger was, dat juist in den tijd dat ronselaars in Duitse uniform zich op het eigen terrein van de stichting begonnen te vertoonen, van het SS Ersatz-Kommando schriftelijk bericht binnenkwam, dat het zich niet meer hield aan de bovengenoemde overeenkomst.

Op 18 October werden 2 jongens door een (Holl.) SS-man in uniform meegenomen. Een week later bevonden zich twee ronselaars op het terrein, propaganda makend voor dienstneming; met 11 jongens gingen zij heen. 's Middags kwamen zij terug in opdracht van „het Kommando” (?); alle verpleegden moeten aantreden ten einde hen te kunnen vragen om dienst te nemen. Dit wordt door den Directeur geweigerd. Nog drie maal komen de aasgieren echter terug en worden 37 jongens meegenomen.

Ook in 1943 kwamen herhaaldelijk Duitse officieren Valkenheide bezoeken om de gebouwen op te nemen zonder dat evenwel tot vordering werd overgegaan. Einde 1943 werd het ontvangen gedeelte van de opbrengst uit de Kinderpostzegelactie 1941/1942 op advies van de sub-commissie Kerk en Kinderbescherming van den Herv. Raad voor Inw. Zending na ruggespraak met de Synode teruggestort.

Zooals vanzelf spreekt leed de Heer Noordam zwaar onder het gebeurde met zijn jongens, want al waren het niet de beste pupillen die in verdwazing en eigenwijsheid, meenend het „beter” te zullen krijgen, aan het zoet gefluit van den Duitschen vogelaar gehoor gaven, het waren en bleven toch „zijn jongens”, met wie hij het beste voor had en die hij nu hun ongeluk tegemoet zag gaan. Zoo zeer was hij onder de indruk van dit gebeuren, dat hij op Oudejaarsavond sprak over de vraag: „Heeft God vergeten genadig te zijn?” (Psalm 77).

Den 2en Februari 1944 werd door het Bestuur naar aanleiding van een rondzendbrief van de kerken in Nederland van 10 Januari '44 den Directeur opgedragen op geen enkele wijze te bevorderen dat jongens uit de inrichting konden worden ingelijfd in vreemde krijgsdienst. Daaronder werd verstaan zoowel het geven van inlichtingen als het toestaan aan de jongens om zich na verkregen oproep voor een keuring te melden. Evenmin mocht worden goedgevonden dat pogingen zouden worden aangewend om zelfstandig met de jongens in contact te komen. Dit geschiedde ten einde den Directeur in de gelegenheid te stellen zoo noodig zich te beroepen op de Bestuursopdracht.

In het begin van die maand had ook een bespreking plaats van den Secretaris van het Bestuur met een vertegenwoordiger van het N.A.F. naar aanleiding van vermeende klachten over salaris en pensioenregeling te Valkenheide.

Het Bestuur had n.l. op een brief van het N.A.F. om inlichtingen over loon- en salarisvoorwaarden geantwoord deze niet te kunnen verstrekken, daar Valkenheide als instelling van de Ned. Herv. Kerk zich conformeerde aan de opvatting dier kerk, dat de bemoeiingen van het N.A.F. zich niet uitstrekten tot hen die in dienst zijn van de kerk en haar instellingen. Genoemde vertegenwoordiger kwam daarom thans persoonlijk inlichtingen inwinnen, die echter niet verstrekt werden. Echter werd toegezegd, indien het Bestuur dit zou goedkeuren, in een mondeling onderhoud mededeelingen te zullen verstrekken over genoemde materie, voorzover deze algemeen bekende regelingen betroffen. Dit onderhoud had plaats op 9 Maart '44, waarbij uitdrukkelijk werd uitgesproken, dat het geven van de inlichtingen niet mocht worden uitgelegd als een erkenning door Valkenheide van het recht van het N.A.F., om zich in te laten met de zaken van Valkenheide. Het onderhoud eindigde hiermee, dat de verte-

genwoordiger van het N.A.F. zijn tevredenheid uitsprak over de op Valkenheide geldende salarisregeling, enz.

Verder ging een groot deel van 1944 in betrekkelijke rust voorbij. De belangstelling van Duitsche zijde scheen te verminderen.

In het voorjaar kwam een aantal geëvacueerden uit Zeeland op de stichting toevlucht zoeken, waarvan eenige jongeren hier ook werk vonden.

Ronselaars werden niet meer op het gestichtsterrein gezien, wel nam een enkele verpleegde in verloftijd nog dienst bij de weermacht, SS of NSKK en werd in een schrijven dd. 8-4-'44 door het Bestuur bij den Secr.-Generaal van het Departement van Justitie nogmaals ernstig geprotesteerd tegen de inlijving van Regeeringsjongens, die geheel in strijd was met de bestaande bepalingen, echter zonder succes.

Ook scheen nu en dan vordering van gebouwen te dreigen, maar mede door tusschenkomst van de Synode der N.H. Kerk en het Departement van Justitie werd een eventuele vordering pas in uitzicht gesteld wanneer „het front“ dichterbij zou komen.

Razzia's kwamen op het stichtingsterrein niet voor, de als ambtenaar werkende onderduikers waren veilig.

Het gewone gestichtsleven ging door, jongens vertrokken en nieuwe kwamen hun plaats innemen, van de benoeming van den N.S.B.-er van Aardenne tot directeur scheen geen sprake meer te zijn, vermoedelijk had de bekende „Commissaris“, gezien eenige opgedane ervaringen, geen vertrouwen in het experiment en ook de „Beaufragte“ liet niets meer van zich hooren.

Het „dikke dossier“ met aanklachten tegen Valkenheide, waarmede steeds werd bedreigd, bleef rustig in het archief. Men had het te druk met andere dingen, want iedereen verwachtte de „invasie“. Het uitzicht op de invasie, die de lang verwachte uitredding zou brengen, naar men hoopte, maakte

dat men de moeilijkheden van schaarste in alle dingen gemakkelijker droeg en toen in Juni eindelijk de landingen in Normandië plaats vonden steeg de stemming en werd elken dag in spanning naar de nieuwsberichten geluisterd. Voor den heer Noordam en eenige van zijn medewerkers, die persoonlijk deelnamen aan de ondergrondse verzetsbeweging was de spanning zeker het grootst en steeg ten top toen in Augustus de snelle opmarsch door Frankrijk en België begon en in de eerste dagen van September het gerucht werd verspreid, dat de geallieerde troepen de Nederlandsche grens naderden. Dit leek des te geloofwaardiger toen overal in ons land bombardementen op de vliegvelden plaats hadden en op Zondag 3 September Soesterberg een groote beurt kreeg, bij welke gelegenheid er vlak bij Valkenheide een projectiel in het wegdek sloeg. Op 4 September wilde het gerucht, dat de Engelschen al in Breda zouden zijn; in allerlei plaatsen maakte men zich voor de ontvangst van de geallieerde troepen klaar en toen op Dinsdag de groote uittocht van N.S.B.-ers plaats had en van Aardenne met vrouw en dochter (de zoon was bij de SS) Valkenheide verliet, werden zelfs de kalmsten en nuchtersten het slachtoffer van de hoerastemming, die op een noodlottige vergissing zou blijken te berusten.

In den nacht van 6 op 7 September hebben vele Valkenheide-bewoners wel schoten gehoord, maar zeker niet beseft, dat deze de inleiding waren van een zoo moeilijken tijd als zelfs de ergste pessimist zich niet kon voorstellen.

In zijn verslag over het jaar 1943 schreef de Heer Noordam: „we zoeken naar de zwartste stift in onze teekendoos om in de donkerste lijnen de schets van het jaar te trekken“..... we meenden toen reeds het moeilijk te hebben gehad.

Wat hadden de schoten beteekend? De „ondergrondse“ waartoe ook Valkenheide-bewoners behoorden, hadden

eenige NSB-burgemeesters uit de omgeving, met aanhang, opgepakt om hen per auto naar het Isolatie-paviljoen van de Stichting te brengen, waar ze opgesloten zouden blijven. Dit zou echter niet zonder incidenten gaan. De Duitschers, van de schrik bekomen, en door het uitblijven van de geallieerden weer drierster en waakzamer geworden, hadden lout geroken en bij de grens van Valkenheide werd door een wachtpost op de passerende auto geschoten, die echter doorreed en na eenige strubbelingen bij de boerderij tenslotte haar doel bereikte en de gevangenen in het I.P. afleverde. Wat er gebeurd was wisten slechts de ingewijden, velen werd dit eerst later duidelijk.

De Heer Noordam, die in de morgen van 6 September als wethouder van de gemeente Maarn een samenkomst in Maarsbergen had gehad met zijn mede-wethouder en den NSB-burgemeester, kreeg in de avond van die dag een hartaanval, bovendien ontaardde een gevatte koude in longontsteking, zoodat hij op 7 September zwaar ziek te bed lag, toen in de middag het hoofdgebouw van de stichting plotseling omsingeld werd door de S.D. en er geen muis meer in of uit kon. De I.P.-zaak was uitgelekt en met name werden eenige ambtenaren gezocht, die hierbij betrokken moesten zijn. Het bleek dat de S.D. reeds bij den Directeur geweest was om inlichtingen, maar dat deze hen had doorgestuurd naar het hoofdgebouw. Een verhoor had geen resultaat, niemand wist iets. Het aanwezige personeel werd daarop in de keuken bijeen gedreven en moest daar met de handen omhoog blijven staan terwijl het gebouw doorzocht werd. Weer geen resultaat. En toch was een der gezochten in het gebouw, verborgen op het orgel — hadden de bloedhonden een ladder gehaald, zooals ze van plan waren, en verder gezocht — niemand weet wat dan de gevolgen zouden zijn geweest — het liep echter anders. De NSB-kameraden werden bevrijd en ze dropen af. Valkenheide herademde, meenend dat het

ergste achter de rug was. De bij het geval betrokkenen verlieten zoo snel mogelijk het terrein. Het ergste was nog niet gebeurd. Den volgenden morgen omstreeks het uur, dat de verpleegden in de kerkzaal bijeen waren voor de morgenwijing, kwam de S.D. terug en begaf zich naar het huis van den Heer Noordam. Of zij tot de conclusie gekomen waren, dat hij alles van de zaak afwist en zijn ziekte maar simulatie was, of was er soms verraad in het spel — niemand zal het waarschijnlijk ooit precies weten. De familie werd het huis uitgejaagd en naar het hoofdgebouw gezonden — — kort daarop werden schoten gehoord — — Valkenheide's Directeur lag in het bloemperk voor zijn eigen huis — gefusilleerd.

Achteraf bleken er ook nog handgranaten in het huis te zijn gegooid, terwijl de woning van den hoofdamtenaar van het I.P. op dezelfde wijze was bewerkt. De S.D. verdween.

Valkenheide leek lam geslagen. Zij die geroepen waren om de talloze praktische dingen te regelen, waarvoor ze plotseling werden geplaatst, konden hierin althans eenige afleiding vinden. De meesten waren als verdoofd door de plotselinge slag en van veel jongens maakte zich een panische schrik meester, daar de S.D. blijkbaar allerlei bedreigingen tegen hen had geuit. Geen wonder dan ook, dat niet-tegenstaande verdubbelde waakzaamheid velen de vlucht namen. Op 12 September had in alle stilte op het kleine kerkhof van de stichting na een rouwdienst in de kerkzaal, geleid door Prof. Dr M. J. A. de Vrijer uit Utrecht, de begrafenis plaats van hem, die vele, vele jaren voor Valkenheide een vader was geweest. Op last van „de autoriteiten“ mocht alleen de naaste familie mede naar het kerkhof, eenige medewerkers als dragers, geen enkele van „zijn jongens“.

Het leven ging door. Valkenheide moest verder, beroofd van de leiding van een directeur, die altijd getracht had

alles zooveel mogelijk in eigen hand te houden. Gemakkelijk zou dit zeker niet zijn. De verkeersmoeilijkheden maakten een normaal overleg in het bestuur onmogelijk, zoodat slechts enkelen de verantwoordelijkheid voor de gang van zaken hadden te dragen. Een voorloopige directie werd door het Bestuur benoemd, bestaande uit drie hoofdamttenaren: Hs. Brink, Administrateur, die tevens als waarnemend directeur naar buiten optrad, M. J. van Goeverden, Directeur der Ambachtsschool en A. C. Bos voor de directe leiding der jongens, terwijl Ds A. W. Brink met de titel van geestelijk verzorger hieraan werd toegevoegd. Deze directie moest zich schrap zetten om de moeilijkheden, die nu in snel tempo kwamen opzetten, het hoofd te bieden. Een van de eerste problemen waarvoor zij zich zag geplaatst, was een gevolg van de poging der geallieerden om bij Arnhem door te breken. Niemand zal ooit Zondag 17 September vergeten toen de luchtlanding de hoop weer deden herleven. Die hoop bleek weer ijdel en Valkenheide beleefde haar eerste inkwartiering van Duitsche militairen, overigens een kleine troep, die spoedig weer vertrok. Daarna begonnen de évacués uit Arnhem en Oosterbeek bij Valkenheide aan te kloppen, terwijl de vluchtelingen uit Wageningen, Bennekom, Rhenen en andere plaatsen al spoedig begonnen toe te stroomen. Door de groote bereidwilligheid van alle bewoners gelukte het iedereen onderdak te brengen, maar de permanente aanwezigheid van zoovele vreemden brengt voor een gestichtsbevolking haast onoverkomelijke moeilijkheden mee. Om er een paar te noemen: Op de jongens, die in zulke tijden meer dan anders over „thuis” denken, maakt het zien van zoovele vluchtelingen een ontmoedigende indruk, het drukt de stemming en een „goede stemming” is in het gesticht van het allergrootste belang. Bovendien brengt het contact met vreemden, die de achtergrond van het werk niet kennen en begrijpen en daardoor vaak, zacht uitgedrukt,

onpaedagogisch handelen, groote gevaren mee. Een andere moeilijkheid vormde het voedselvraagstuk; van de bonnen alleen konden deze menschen niet leven en dus moest aan de belangrijke bevolkingsaanwas eenige aanvulling uit de voorraad worden verschaft. Hier stond tegenover dat van verschillende tijdelijke bewoners hulp en steun werd gevonden, waarvoor we dankbaar blijven.

Eind October werd een groot aantal jongens door Duitsche militairen opgehaald om te graven. De tijdelijke Directie pleegde overleg met het Bestuur en met den Voorzitter van de Synode over al of niet moeten voldoen aan de eisch tot tewerkstelling der jongens. Het alternatief zou zijn geweest sluiting der Stichting en het naar huis zenden van de aan de zorg van Valkenheide toevertrouwde pupillen. Een behoorlijk thuisbrengen onder geleide was onmogelijk en vele dagen zwerven zou aan de repatriatie verbonden zijn. Daarbij kwamen nog de op zich zelf misschien niet beslissende factoren van het verloren gaan van de stichting met haar inventaris en de moeilijke positie waarin de opvoedende ambtenaren zouden komen te verkeren. Het Bestuur meende de verantwoordelijkheid voor de gevolgen hiervan niet op zich te kunnen nemen en daar de Voorzitter der Synode dezelfde meening was toegedaan werd besloten noodgedwongen voor de overmacht te bukken. Geëischt werd 200 jongens, doch dit getal werd verminderd, terwijl ook werd bereikt dat op Zondag niet gewerkt behoefde te worden.

Natuurlijk werd zooveel mogelijk gesaboteerd, terwijl tengevolge van het gebrek aan schoeisel, ziekte en wegglooperij het getal steeds meer inkromp, tot er tenslotte begin Maart 1945 een soort dysenterie op de stichting begon te heerschen, welke ziekte door een op Valkenheide ingekwartierde Duitse militaire arts „typhus” werd genoemd. Van deze Duitse diagnose werd gretig gebruik gemaakt met het gevolg dat

er uit vrees voor besmetting niemand meer „tot nader order” of wel „tot na den oorlog” behoefde te komen. Intusschen was deze epidemie op zichzelf erg genoeg en kostte zij aan twee verpleegden het leven.

Voor de arbeidsinzet begin Januari '45 meldde niemand zich aan. De vordering van gebouwen voor de Duitsche weermacht, die zoo lang reeds had bedreigd, werd thans ook een feit. Was er sedert de Septemberdagen reeds eenige malen voor korten tijd en op kleine schaal inkwartiering geweest en was in Januari een deel van de stichting gevorderd, eerst in Februari kwamen er werkelijk Duitsche troepen op de stichting; een van de jongenspaviljoens en een klein schoolgebouw diende hen tot onderdak, terwijl in de lokalen van de Ambachtsschool paarden werden gestald! Vanaf 17 Januari werden we verstoken van electriciteit, behalve voor de watertoren en enkele lichtpunten in de dienstgebouwen, terwijl een maand later ook dit ophield en eenige honderden menschen voor de watervoorziening op een paar pompen waren aangewezen. Dat het ontbroken had aan voldoende kolen om de centrale verwarming te stoken spreekt wel vanzelf, welke moeilijkheden het meebracht om toch de noodige warmte te bezorgen, kan men zich niet voorstellen. En toen de electriciteit uitviel moesten er toch ook weer kookpotten zijn en de noodige brandstof daarvoor en noodverlichting. In de waschbehandeling moest worden voorzien en nog veel meer zaken vroegen tijd en energie. Dit alles trachtte men met moeite te overwinnen, terwijl het voedsel schaarscher en schaarscher werd, de bombardementen in de omgeving toenamen, bijna elken dag de spoorlijn en andere doelen onder mitrailleurvuur lagen, de V-wapens ons met hun sinistere geluid opschrikten en de luchtvlotten van de R.A.F. ons 's nachts uit de slaap hielden. Moest er in vorige jaren reeds van een dalende moraliteit onder de verpleegden worden gesproken, dat dit proces niet

stil stond, maar in de gegeven omstandigheden versneld voortging, laat zich begrijpen.

Tegen Paschen, begin April, herleefde de hoop. We zouden spoedig vrij zijn! De Tommies kwamen. Wat duurde het nog lang. Omstreeks 20 April was het duidelijk te merken, dat de aanval op de Grebbelinie was begonnen. Granaten floten en gierden over het gestichtsterrein. Zondag 22 April werd Valkenheide „spergebied”, alleen tusschen 8 en 9 uur 's morgens en 5 en 6 uur 's avonds mocht het terrein worden verlaten. Allerlei paden naar omliggende plaatsen werden met dikke boomen versperd. Wat er nog aan Duitschers op de stichting was verdween naar „het front”. Maar helaas — anderen kwamen en begonnen behalve de reeds gebruikte gebouwen huizen te vorderen. Te midden van de algeheele verwarring had nog een tragisch sterfgeval plaats, de vrouw van een der leeraren aan de Ambachtsschool, die haar man krachtig in zijn ondergronds werk had gesteund, bezweek aan een aanval van dysenterie, in het gezicht van de bevrijding.

Op de wegen was een druk militair verkeer, nu in deze, dan weer in andere richting. Een paar dagen later..... opnieuw vordering, thans door de SS. We beginnen het beeld van wagens volgeladen met huisraad en beddegoed gewoon te vinden, maar het probleem waar nu weer heen, wordt nijpend. Een oogenblik dreigt het gevaar: de heele stichting moet evacueeren, maar Goddank, het gaat over, nu de heele omgeving spergebied is weet de SS er zelf geen raad mee. We mogen dus blijven. Het wordt stil in de omgeving, heel stil, benauwend stil zelfs. Waar blijven de Tommies? Komen ze niet? Er hangt spanning in de lucht, de radioberichten geven ons hoop op een spoedig einde van den oorlog, maar toch..... gelooven durven we het niet. We hooren van voedselpakketten, die in de groote steden door de R.A.F. worden uitgeworpen. We zien de vliegtuigen en juichen ze

toe. Is er wapenstilstand tot dit afgelopen is? en dan? Op 1 Mei komt 's avonds het bericht door: de „Führer“ is dood en de strijd om Berlijn zou beslist zijn. Op 2 Mei maakt de SS aanstalten om te vertrekken — is de oorlog afgelopen? 3 Mei: de oorlog is niet uit, er verschijnt een nieuwe SS-eenheid..... wêér vordering, wêér verhuizen, zou een mensch de moed niet gaan verliezen? Op 4 Mei gaan inkwartiering en vordering nog door, terwijl langs de groote wegen in de buurt de geallieerden in hun prachtige auto's de levensmiddelen vervoeren naar de hongerende steden en hoonend neerzien op de moffen, die voor hun vervoer zijn aangewezen op mestkarren, boerenwagens, fietsen zonder banden! Het is een wonderlijke situatie. Eindelijk 5 Mei: vanmorgen om 8 uur is de capitulatie een feit geworden..... we zijn vrij. „Vrij?“ met gewapende SS in onze huizen en gebouwen, die van een capitulatie niets afweet of althans doet alsof. Pas den volgenden dag blijken zij er iets van te weten, er zijn er die er in burgerpak vandoor gaan, het is een gedesorganiseerde bende, de soldaten deelen hun gestolen goed aan iedereen uit, die het aanpakken wil.

Op 7 Mei, 's middags tegen half 3 rijdt een groote Canadeesche auto met een witte ster, gevolgd door een motorrijder, het terrein op en stopt voor het huis, waar de Kommandeur van de SS nog steeds verblijf houdt. Heel Valkenheide stroomt er heen en als de Canadeezen na hun onderhoud met de SS-man uit het huis te voorschijn komen, worden ze stormachtig toegejuicht. Dan wordt de driekleur met Oranjewimpel aan de rood-wit-blauwe vlaggestok geschen, waarna zingen van het Wilhelmus volgt, een paar korte toespraken, hoera's voor Koningin, Vorstenhuis en vrijheid. Een aangrijpend moment.

Overal wordt nu ook gevlagd en oranje gedragen, de SS kan ons niet meer deren en we geven er niet om, dat

Valkenheide verzamelplaats wordt en er steeds meer Duitse soldaten komen.

Op Hemelvaartsdag, de historische 10e Mei, zien we ze vertrekken, nadat ze in den morgen eindelijk ontwapend zijn. Een onafzienbare rij: te voet, op de fiets, op talloze wagens, een enkele in een auto, afgewisseld door kleine Canadeesche tanks; het blijft wel een uur lang stroomen. Is het werkelijk geen droom dat ze weg zijn? Vrijdag 11 Mei is het feest op Valkenheide. 's Morgens om half 9 komen we allen bijeen voor het hoofdgebouw voor de gemeenschappelijke gang naar het huis van de familie Noordam, waar we staande rond de plaats waar onze directeur door moordenaarshand viel, luisteren naar een toespraak van den Heer D. de Bruin en het eerste couplet van het Wilhelmus zingen. Vervolgens gaat de lange stoet van jongens, ambtenaren, alle bewoners en eenige genoodigden, waaronder de burgemeester, tevens bestuurslid, en de Kerkeraad, naar het kerkhof om kransen te leggen, waarna de plechtigheid eindigt met het zingen van het zesde couplet van het Wilhelmus en dankgebed door Ds Brink.

Tenslotte gaat het naar de Kerkzaal, waar in de dankdienst voorgaan Ds A. W. Brink en Ds B. C. Koolhaas. De zaal is overbezet want behalve de reeds genoemden zijn vele leden van de N.B.S. van Maarn en Maarsbergen aanwezig, Jhr. Godin de Beaufort, de Heer van Beuningen en nog eenige andere genoodigden.

's Middags hebben een voetbalmatch en volksspelen voor de jongens plaats, terwijl de dag besloten wordt met een feestavond in de kerkzaal met zang, muziek en declamatie. Een mooie dag, opgeluisterd door schitterend zomerweer.

Valkenheide was de oorlog doorgekomen, wel met zware averij, maar als geheel intact. We zijn met de stichting vele malen langs een diepe afgrond gegaan, maar telkens zijn we de dans ontsprongen. Menschelijkerwijs gesproken heeft dit

vaak afgehangen van zoogenaamde toevalligheden, maar God heeft deze willen gebruiken om ons „uit alle vreezen te redden” ¹⁾ en Valkenheide te bewaren om het in Zijn dienst te blijven gebruiken.

¹⁾ Oudejaarsavond-toespraak van den Heer Noordam op 31 December 1941 n.a.v. Psalm 34:5.